

»Historisk Tidsskrift« gennem Hundrede Aar.

AF

C. O. BØGGILD ANDERSEN

I. Periodeinddelingen.

Ved enhver historisk belysning af et længere tidsafsnit er det vigtigt at finde en naturlig periodeinddeling. I »Historisk Tidsskrift«s historie kan der ikke være tvivl om, hvilket navn man skal give den første periode. »Historisk Forening«s stifter Chr. Molbech har i de 14 aar (1839—53), da han var foreningens sekretær, i den grad formaaet at sætte sit præg paa tidsskriftet, af hvis indhold ikke langt fra halvdelen skyldes hans rastløse pen, at det giver sig af sig selv at opstille en særlig »Molbechsk periode«, omfattende tidsskriftets 2 første rækker til og med 2. rækkes (»Nyt historisk Tidsskrift«s) 5. bind (1840—54).

Ingen af de senere sekretær-redaktører har imidlertid i samme omfang som stifteren paatrykt tidsskriftet mærket af sin aand og sin gerning. Skal der findes mere eller mindre fremtrædende træk, som kan siges at karakterisere tidsskriftet i bestemte afsnit af dets senere historie, maa man især fæste opmærksomheden ved de forskere, som ydede bidrag til det, selvom det ogsaa i nogen grad er sporligt, at bestyrelsens skiftende sammensætning har øvet en vis indflydelse paa indholdets art i forskellige retninger.

Det er kun ganske faa blandt Danmarks betydende historikere i det sidste hundredeaar, som ikke har ydet flere vægtige

C. Molbech.
1839—53.

N. L. Westergaard.
1853—65.

E. Holm.
1865—78.

C. F. Bricka.
1878—97.

J. A. Fridericia.
1897—1912.

Kr. Erslev.
1912—17.

Erik Arup.
1917—24.

Ellen Jorgensen.
1924—32.

Axel Linvald.
1932 ff.

Historisk Tidsskrifts Redaktører 1839—1939.

bidrag til tidsskriftet. Disse bidrag indgaar som led i disse historikers almindelige forskergering og bærer mærke af den. »Historisk Tidsskrift«s historie bliver derfor i flere henseender et udsnit af dansk historieforskningens udvikling i de sidste hundrede aar.

Da Johs. Steenstrup 1889 skrev sin smukke bog om »Historieskrivningen i Danmark i det 19de Aarhundrede«, udgivet af »Historisk Forening« som festskrift i anledning af dens halvhundredaarige bestaaen, satte han 1863 som grænseaar nedadtil for fremstillingen. Kr. Erslev har i sin rektortale fra 1911 »Vort Slægtleds Arbejde i dansk Historie«¹ givet denne grænse-
dragning sit bifald. »Ligesom Frankrigs Nederlag i 1870 har præget den franske Historieskrivning, har Frederik VII.s Død og den lige efter følgende ulykkelige Krig sat et dybt Skel i vor. Et nyt Slægtled tager Arbejdet op; nye Synsmaader og nye Opgaver melder sig. Ogsaa rent personligt afgrænser det nye Slægtled sig skarpt fra det foregaaende«. Af dettes førende historikere døde C. F. Allen 1871, C. Paludan-Müller og F. Schiern 1881 og 1882. C. F. Wegener levede vel til 1893, men havde i lange tider været tavs. Blandt mændene af en endnu ældre generation var J. E. Larsen gaaet bort 1856, Molbech 1857, H. M. Velschow 1862, E. C. Werlauff 1871. »Modsat — fortsætter Erslev — »er næsten alle de, der kom til at føre an i det nye Slægtled, først modnede til Mænd under Indtryk af vort Nederlag 1864 og dets Følger; lige før 1870 træder A. D. Jørgensen frem, lige efter dette Aar begynder Steenstrup, Fridericia og jeg selv, mens Troels-Lund fra Filosofien drejer over til Historien. Paa Overgangen mellem Slægtledene staar dog to Historikere, som allerede før Krigen havde begyndt at skrive, og netop disse to, Edvard Holm og Holger Rørdam, har vi endnu i vor Midte og i fuldt Arbejde, mens vi har mistet flere af de yngre, først og fremmest A. D. Jørgensen«.

For Erslev stod forskellen mellem, hvad hans slægtled ydede, og hvad forgængerne havde skabt, som større end ligheden.

¹ Kr. Erslev: Hist. Afhandlinger, udg. af Den danske historiske Forening, 1937, II, 208 ff.

Som hovedsider af den nye indsats pegede han paa arkivernes radikale omordning og større tilgængelighed for forskningen, de mange nye kildeudgaver efter nye forfinede editionsprinciper, arkæologiens voxende beskæftigelse med »levninger« fra middelalderen og nyere tid og i ganske særlig grad den nye kildekritik. Efter at have nævnt den rigdom af nye arbejder paa en række felter, som de mænd, der tog fat o. 1870, havde frembragt, fremhævede Erslev, hvorledes »vor Interesse ligger noget anderledes end den foregaaende Slægts«. Han konstaterede en forskydning af hovedinteresserne fra den ydre til den indre historie, fra forfatningsudviklingens former til dens indhold, til forvaltnings- og finanshistorien, bondens og landsbyens, købstædernes og borgernes, haandværkets og industriens, adelens og herregaardenes historie. Men tillige fandt han en forskel i opfattelsen af »selve Grundtraaden i vort Fædrelands historiske Udvikling«. Det forrige slægtled var national-liberalt. Det saa gangen i Danmarkshistorien som en udvikling fra oldtidens frie demokratiske samfund over i kirke- og adelsvælde; den sidste knækkedes brat 1660 af enevælden, men enevældens udligning af stændermodsaetningen banede vej for nytidens frie folkelige forfatning, som havde sit forbillede i oldtidens. Det saa fortidens forhold mellem dansk og tysk i lyset af det 19. aarhundredes skarpe modsætning mellem de to folk og kulturer og fældede sine domme over begivenheder og personer i fortiden ud fra denne opfattelse. Paa begge omraader, hævder Erslev med rette, ændrede hans slægtled af danske historikere i en række henseender synet og skabte en retfærdigere vurdering af svundne tiders stræben og indhold. At de formaaede dette, skyldtes først og fremmest, »at vi alle selv har oplevet den danske Nationalliberalismes Nederlag i den ydre Politik og dens Hendøen i den indre«. Men ogsaa paavirkninger fra udlandet hjalp til: et studium af fremmede landes forskningsmetoder, ikke mindst den tyske kildekritik, der »var kommet til fuld Udvikling i Tyskland paa en Tid, da man herhjemme stillede sig køligt afvisende overfor tysk Videnskab«, og en mere omfattende system med »selve Verdenshistorien«.

Erslevs syn, som senere er videreført af Aage Friis¹, har naturligvis høj værdi alene derved, at det fremsættes af den forsker, som man tør kalde den betydeligste blandt banebryderne for det nye. Det kan dog sikkert paa punkter trænge til modificering, og ikke mindst gælder dette, naar talen er om at tegne udviklingsgangen inden for »Historisk Tidsskrift«. Dets indhold er, som nævnt, jo kun et udsnit af, hvad dansk historieforskning i sin helhed har frembragt. Men dertil et udsnit af særlig art. Den forskydning i politiske og nationale synsmaader, som Erslev skildrer, træder især frem i større, sammenfattende værker, mindre i de videnskabelige undersøgelser over enkeltspørgsmaal, i hvilke et fagtidsskrift fortrinsvis søger sin livsberrettigelse. Man kan for saa vidt kalde den periode i tidsskriftets historie, som fulgte efter den Molbechske, for den nationalliberale, som den i stort omfang faldt sammen med den tidsalder, da mænd af det nationalliberale parti beklædte de mest afgørende poster i dansk statsliv, til dels ogsaa i presse, kirke og videnskab. En tid var ogsaa nationalliberalismens førende teoretiker A. F. Krieger »Historisk Forening«s formand. Man kan ogsaa i enkelte af tidsskriftets bidrag fra disse aar finde udtryk for nationalliberale synspunkter, ligesom Kriegers indflydelse træder frem i de mange aktstykkebidrag til samtidens nordiske, især dansk-ydrepolitiske historie, som det bragte. Alligevel kan man næppe sige, at det som helhed er nationalliberalt indstillet. Mænd af ældre og andre skoler som Werlauff, Paludan-Müller og Schiern bidrog til at præge det ogsaa i aarene efter Molbech. Blandt dem, der i særlig grad staar som nationalliberalismens historikere, optræder Allen og Wegener hver kun én gang i det, den første med en ganske lille notits, den anden som kildeudgiver. Og allerede fra 1860'erne begynder forskere som H. F. Rørdam og Edv. Holm, der kun i betinget forstand kan kaldes nationalliberale, at skrive i det.

Hvad angaar indflydelse paa tidsskriftet af politiske begiven-

¹Kr. Erslev, Tilskueren 1923 (1. Jan.), 1—21; »Aaret 1864 og dansk Historieskrivning. Et Foredrag, Juli 1922« (Aftrykt som Manuskript efter »Fyns Venstreblad«), 1923.

heder og strømninger, kan man iagttage tilsvarende træk ogsaa i senere tid. Mændene af Erslevs generation — opfattet i ret vid forstand som dem, der fødtes o. 1810—50 og begyndte en historisk produktion o. 1870—80 — bar sikkert alle mere eller mindre mærke af nederlaget i 1864, saaledes som Erslev og Friis har hævdet det. Hos en enkelt af dem stod vistnok ogsaa trangen til at »forklare 64« som hans forsknings inderste drivfjer. A. D. Jørgensen var sønderjyde af fødsel og barn af de to folkekulturer, hvis sammenstød havde ført til katastrofen. Problemet »dansk-tysk« er aabent eller dulgt til stede i det meste af, hvad han har skrevet. Men gjaldt det i samme grad for andre? Troels-Lund følte sig som Jørgensen kaldet til at skabe et lysere syn paa sit folks fortid og den fremtid, som havde sin rod i denne, men det var det 16. aarhundredes kulturliv i Norden, ikke den dansk-tyske brydning i nyere og nyeste tid, som lokkede hans forskertrang, fantasi og fremstillingskunst. Ingen af disse to har i øvrigt spillet en fremtrædende rolle blandt tidsskriftets forfattere. Edv. Holm kom i sin forskning det dansk-tyske nationalitetsproblem nærmere end Troels-Lund, og den belysning af den danske enevældes gerning, som var hans hovedindsats, formede sig i flere henseender som en revision af den gængse nationalliberale opfattelse. Men den opgave, han tog op, havde i høj grad interesseret de ældre slægtled, med hvis syn Holm havde ikke saa lidt til fælles. Opgaven var blot ikke tidligere, da tidsafstanden fra enevælden og dens ophør var saa kort, og sindene endnu prægede af den bratte overgang, da kildematerialets hovedpart endnu hvilede udforsket og til dels utilgængeligt i arkiverne, moden til sin løsning. En arbejdsindsats her og en ved selve denne indsats fremkaldt revision af opfattelserne maatte komme før eller senere, ogsaa hvis afgørelsen i 1864 var faldet anderledes ud. Ser man paa J. A. Fricias livsgerning, kan det ogsaa om ham siges, at han i sit forsøg paa at vise, hvorfor det gamle Østdanmark gik tabt for riget, og hvorfor landets forfatning 1660 blev enevældig, stræbte at gennemføre en opgave, paa hvilken en ældre forskning havde maattet nøjes med at pege, skønt den havde ydet ikke ubetyde-

lige materialer til bygningsværket. Og er der i hans forskning et nationalt problem til stede, er det snarere det mellem dansk og svensk end det mellem dansk og tysk.

Ikke desto mindre er det utvivlsomt, at der fra tiden omkring 1870 baner sig et væsentligt nyt livs- og historiesyn frem hos flere af vore historikere. Stærkest hos Erslev og Fridericia og siden blandt de yngre, som gik i skole hos dem. Dette nye syn hænger dog i alt fald lige saa meget sammen med den positivistiske retning i almeneuropæisk aandsliv og med den »realisme«, for hvilken Georg Brandes var en banebryder i litteraturen, Viggo Hørup i politiken, i nogen grad ogsaa med den efter 1870 stedfindende udvikling inden for erhvervs- og samfundslivet — selvom indflydelsen fra denne spores adskilligt stærkere hos det efter-Erslevske slægtled — som med indtrykkene af 1864. For begges vedkommende, omend mest for Erslevs, tillige med kendskabet til den nyere, især tyske kildekritiske forskning. Det er rigtigt, at Erslev i en række arbejder har belyst den statsretslige og politiske side af det sønderjydske problem gennem tiderne. Men det var næppe i første linie det, som drev ham til at tage spørgsmaalene om konge og lensmand i 16. aarhundrede, om Margrete og Kalmarunionen, om Valdemarernes storhedstid, op til en ny, mere indtrængende undersøgelse. Ved siden af de før nævnte tilskyndende momenter bør der peges paa endnu et par. Det ene antyder Erslev selv i sin tale, hvor han med varme nævner C. Paludan-Müllers »geniale kritik«. Hvor lidt end Paludan-Müller evnede at gennemføre en systematisk universitetsundervisning i kritisk metode, saa er det dog utvivlsomt, at hans forskning ikke kunde undgaa at gribe modtagelige sind blandt hans elever og drive dem, der evnede opgaven, videre frem i retning af mere indtrængende metodisk kritik. Stærkest virkede han paa Erslev, derom er vidnesbyrdene utvetydige. Det andet moment kunde Erslev af gode grunde daarligt selv pege paa. Friis antyder det, naar han taler om »et lykkeligt Sammenspil af Tidsomstændigheder og individuelle Egenskaber«¹. Uden Erslevs særprægede lyse, skarpe og nøgterne

¹ Tilskueren I. c. 1.

intelligens, hvis art og omfang Friis har karakteriseret saa smukt¹, var han ikke blevet den, der gennemførte den moderne kildekritiks metode i dansk historieforskning og højere historieundervisning. Og var Erslev ikke blevet historiker, var nyere dansk historik vel ikke forblevet upaavirket af den kritiske forskning, som brød sig vej i udlandet, men det tør betvivles, at der havde været tale om et saa udtalt »gennembrud« i denne retning — uanset tidsomstændighederne.

Vor tid anser tilstedeværelsen af et saadant gennembrud under Erslevs førerskab for en kendsgerning. En historiker, som, skønt et lille tjaar ældre end Erslev, dog maa regnes til dennes slægtled, saa ikke saaledes paa det. 1889, da baade han selv, Erslev, Fridericia, A. D. Jørgensen og Troels-Lund havde en betydningsfuld produktion bag sig og alle havde markeret, hvad de evnede og i hvilke retninger de arbejdede, skrev Johs. Steenstrup: »Den Tid, som er fulgt efter 1863, ligner i væsentlig Grad den nærmest foregaaende . . . Der er ikke foregaaet nogen gennemgribende Forandring i Studiemaal eller Forskningsmaade, men der er fremtraadt et end større Liv i den historiske Granskning . . . Paa kritisk Kraft og Skarpsyn, paa Varme og Flid har det hidtil ikke manglet den danske Historieskrivning; vi haabe, at disse Egenskaber maa findes fremdeles . . .«². Altsaa kun en kvantitativ, ingen kvalitativ udvikling.

Steenstrups syn er utvivlsomt ensidigt og ikke uden tendens, rettet mod professorkollegaen og hans nye metodisk-kritiske program. Hans ord rummer dog den sandhed, at dansk historieforskning har været i ikke ringe grad traditionspræget. Ikke mindst gælder det den del af den, som har udspillet sig i »Historisk Tidsskrift«. Der blev ikke i det efter 1870'erne optaget mange sider af vort Lands udvikling, som ikke havde været i alt fald tangeret i de foregaaende tidsrum. Man kan i denne sammenhæng pege paa, hvor mange emner, som »gaar igen« gennem skiftende afsnit af tidsskriftets historie. Tænk paa sider af den danske bondes retsstilling som vornedskabet, paa spørgsmaalet

¹ Tilskueren I. c. 4.

² Historieskrivningen i Danmark, 406 f.

om landets folkemængde til forskellige tider, paa de problemer, som knytter sig til »Kong Valdemars Jordebog« og Saxos »Gesta Danorum«, paa Christiern II.s eller Struensees historie eller statsomvæltningen i 1660. I regelen præges hver nybearbejdelse af mere forfinet metode, inddragelse af nyt kildestof, anlæggelse af nye synspunkter. Men ofte er det, som forud var ydet, en nødvendig forudsætning for de nye ydelser — som nye kviste og grene paa et træ skyder frem af de allerede forhen udviklede og næres af den fælles rod. Nogle forskere vil stærkere end andre føle trang til at betone samhoeret med og arven fra fortiden. Meget stærk var traditionsfølelsen hos Steenstrup. Men den satte ogsaa sit præg paa forskere som Holm og Bricka. Og er den, trods det nye i synspunkter og metode, ikke ogsaa i et vist omfang til stede hos Erslev, der i sinaandsform i virkeligheden var saa dansk? I hvert fald vil ingen benægte existensen af de traade, som binder hans forskning til ældre danske historikere, som Velschows og Paludan-Müllers.

Uagtet al paaviselig kontinuitet i udviklingen har Erslev dog ret i, at han og hans slægtled bragte noget nyt, og i det hele ogsaa i sin paavisning af, hvad dette nye var. Over alt andet var det den Erslevske metodiske kritik og den systematiske indøvelse i denne, som mesteren indførte. Erslev skrev sin første kritiske afhandling »Harald Hårdråde i Limfjorden« i »Aarb. f. nord. Oldkyndighed og Historie« 1873. I »Hist. Tidsskrift« optraadte han første gang 1875 med afhandlingen »Kong Valdemars jordebog og den nyere kritik«, et indlæg i den Paludan-Müller-Steenstrupske strid om jordebogen. Hans første gennemførte principbetonende kildekritiske undersøgelser af berettende kilder til dansk middelalderhistorie falder dog først i aarene efter 1880, d. v. s. efter at C. F. Bricka 1878 havde afløst Holm som redaktør af tidsskriftet. Bricka (f. 1845) var konservativere i sin livs- og historieopfattelse end Erslev, men stod dog som repræsentant for det nye slægtled, deltog sammen med Erslev og Fridericia 1877 i stiftelsen af »Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie« og var i de afhandlinger og anmeldelser, han publicerede i tidsskriftet, præget af de mere strin-

gente kildekritiske fordringer, for hvilke Erslev var hovedtalsmanden. Det falder derfor naturligt at lade den nye periode, som bør bære navnet »den Erslevske«, begynde med det første af ham redigerede bind, 5. rækkes 1. bind, fra 1879. Skønt Erslev saa sent som 1928 lod afhandlinger fremkomme i tidsskriftet, synes det ogsaa rimeligt at lade den efter ham opkaldte periode slutte ved 1917 (8. rækkes 6. bind), da han nedlagde det redaktørhverv, som han havde bestridt i 5 aar som efterfølger af sin 1912 afdøde ven og kampfælle J. A. Fridericia, der redigerede tidsskriftet efter Brickas afgang, fra 1897 til 1912.

Perioden fra Molbech til Bricka rummer to redaktører: N. L. Westergaard 1854—65 og Edv. Holm 1866—78. Det skal senere vises, at flere grunde taler for at skildre denne periode som en helhed. Navnet »den nationalliberale« melder sig, men er, som vist, ikke ret rammende. Lad os efter navnene paa de to redaktører og den fremragende politiker, som 1857—70 beklædte foreningens formandspost, hellere kalde den »den Westergaard-Krieger-Holmske periode«.

Tiden efter 1917, den, der begynder med 9. rækkes 1. bind (1918), indførelsen af det nuværende større format og Erik Arups redaktion (1918—24), er præget af Erslevs elever. Blandt disse var navnlig Arup talsmand for et program, der i flere henseender markerede en forskel fra fortiden. Som helhed faar tidsskriftet dog næppe i hans ret kortvarige redaktionsperiode et saa udtalt særpræg, at man kan udskille denne som et særligt afsnit i dets historie. Overladende en videre periodisering til fremtiden vil vi nøjes med at kalde tiden fra 1918 til vore dage for »den sidste snes aar«.

II. Den Molbechske Periode (1840—54).

Molbech var foreningens sekretær fra dens stiftelse 1839 til april 1853, da han afløstes af N. L. Westergaard. Han har redigeret og i stort omfang forfattet 1. rækkes 6 bind (1840—45) og 2. rækkes, »Nyt historisk Tidsskrift«, 5 første bind (1847—54), saaledes at dog det sidste paa titelbladet ogsaa bærer

Westergaards navn. De øvrige medlemmer af foreningens bestyrelse var i denne periode: J. E. Larsen (1839—56), N. M. Petersen (1839—43), P. V. Jacobsen (1839—42), H. M. Velschow (1839—50), Fr. Schiern (1842—43, 1845—82), C. T. Engelstoft (1843—52), C. F. Allen (1843—45, 1850—57) og C. F. Wegener (1852—53). Som formænd fungerede: J. E. Larsen (1839—41), H. M. Velschow (1841—50), C. T. Engelstoft (1850—52) og C. F. Wegener (1852—53).

Dr. Ellen Jørgensen har foran i dette bind givet en udførlig skildring af Molbech som historiker og herunder ogsaa belyst hans indsats i tidsskriftet. Hvad der her tilsigtes, er at give en kortfattet karakteristik af dette i Molbechs redaktionstid og at vise, hvorledes det i denne virkeliggjorde hans og foreningens program. Det kan herved ikke undgaas, at enkelte ting, som dr. Jørgensen har omtalt, paa ny berøres. I det hele vil dette dog vistnok retfærdiggøres ved den delvis forskellige synsvinkel, som anlægges.

Sit historiske program har Molbech, i tilslutning til sin »Plan og Indbydelse til en historisk Forening for Danmark« (ovenf. s. 32 ff.), udtalt i forordet til 1. bind. Hovedpunkterne heri er refererede i dr. Jørgensens afhandling (s. 45 ff.), hvortil henvises. Det bør dog bemærkes, at naar det her siges, at det var »Danmarks Middelalder og nyere Tid, Kræfterne skulde sættes ind paa« (s. 47), saa lægger Molbech kendeligt hovedvægten paa den sidste. Her er fortidens forsømmelse størst. »Allermindst er virket for de Tidsrums Historie, der ligge os nærmest, og staae i nærmest Forbindelse med vore nærværende selskabelige, borgerlige, nationale og Statsforhold. Disse ere, naar vi undtage endeel Retsforhold, endnu enten slet ikke, eller kun ufuldkomment oplyste ved kritiske og historiske Undersøgelser af ældre Institutioner, Vedtægter, Sæder og Culturtilstande«¹. »Endnu er jo virkelig (for ei at tale om Perioden fra det 14de til det 16de Aarhundredes Midte) den danske Historie fra Reformationen af (naar vi tildeels undtage denne vigtige Begivenhed selv) næsten ubearbejdet; dersom man nemlig vil tænke paa en Be-

¹ 1. r. I, 1840, 34.

arbejdelse, bygget paa fuldstændig Benyttelse af de utrykte Kilder¹.

Man maa i det væsentlige underskrive sandheden af Molbechs ord. Og man gribes samtidig af en vis undren over, hvor realistisk og moderne det program er, som den gamle i romantiken bundende historiker her udkaster for fremtidig dansk historieforskning. Kort udtrykt: grundig og kritisk udnyttelse af de utrykte kilder; hovedvægten lagt paa den nyere historie og paa den indre udvikling i stat og samfund. En dansk historiker i vore dage, som vilde sætte sig hen og skrive et lignende arbejdsprogram, vilde paa mange punkter udtrykke sig anderledes end Molbech. Han vilde bl. a. stærkere betone de økonomiske processer, hvis indflydelse paa samfunds- og statsliv en række socialøkonomer og historikere i de sidste menneskealdre har paavist. Ordet »kritisk« vilde ogsaa i hans mund og pen have en anden valør end i Molbechs. I sit hovedindhold vilde hans program dog ikke komme til at afvige afgørende fra det Molbechske. Skulde noget tilføjes i dette, blev det maaske først og fremmest en fremhævelse af, at Danmarkshistorien kun danner et led i den almindelige udvikling i Europa og paa hele jorden — noget som Molbech i øvrigt i praxis ikke viste sig blind for — og at vi derfor stadig maa have blikket rettet paa forbindelserne mellem det, der sker i det enkelte land, og det, som sker uden for dets grænser baade i politisk og kulturel henseende. N. F. S. Grundtvig vilde, at ikke Danmarks historie alene, men verdenshistorien burde være foreningens og tidsskriftets omraade². Han trængte ikke igennem. Hverken i Molbechs tid eller senere indlod »Historisk Tidsskrift« sig ofte paa at optage afhandlinger, hvis emne ikke havde tyngdepunktet i fædrelandshistorien.

Ét er at skrive et program, et andet at føre det ud i livet. Det lader sig imidlertid ikke nægte, at Molbech i vigtige henseender holdt fast ved den fane, han havde plantet. Det blev i fremtrædende grad landets indre historie, som tidsskriftet viede sine kræfter. Og gjaldt end mange bidrag dansk middelalder-

¹ 1. r. I, 1840, 38.

² Ovenf. s. 43.

historie, saa er der en tydelig bestræbelse til stede for ikke at forsømme de nyere tidsrum.

Flittigst blandt bidragyderne var stifteren selv, bl. a. af den grund (ofte fremhævet i bindenes forord), at det kneb med at skaffe nok stof fra anden side. Følger man den rubricering af bidragene, som er anvendt i den af C. F. Bricka 1889 udarbejdede indholdsfortegnelse til 1.—5. række (1840—87), vil man finde ham repræsenteret inden for de fleste rubriker.

For det første ved talrige anmeldelser, som ofte kan svulme op til hele opsatser eller afhandlinger. Undertiden staar kvaliteten ikke helt paa højde med ordenes kvantitet, men der er dog flere, som er bemærkelsesværdige ved rammende bemærkninger, samstemmende med eller kritisk vendt mod de anmeldte forfattere. Saaledes anmeldelserne af P. A. Munchs oversigter over de nordiske landes historie fra 1838 og 1839¹, der former sig som et opgør med den »norske historiske skole«, af J. J. A. Worsaaes og andre arbejder paa den forhistoriske arkæologis omraade², hvor han i flere henseender viser sig forud for sin tids historikere i vurderingen af de arkæologiske resultater, af C. F. Wegeners »Liden Krønike om Kong Frederik og den danske Bonde« (1843)³, hvor den hvasse kritik i det hele maa kaldes berettiget, af de 1841—43 af C. Høegh-Guldberg, C. Paludan-Müller og J. L. A. Kolderup-Rosenvinge udgivne skrifter til forsvaret for Ove Høegh-Guldberg⁴, der giver ham anledning til at paapege, hvor ringe det kildestof var, som var fremdraget til nyere dansk historie, af værker fra 1840'erne og 1850'erne om Slesvigs statsretslige, kirkelige og sproglige forhold⁵, af »Statistisk Tabelværk«⁶, af Fryxell's »Om aristokratfördömandet i svenska historian«⁷, hvis tendens anslaar beslægtede strenge hos ham

¹ 1. r. I, 1840, 488—512.

² 1. r. IV, 1843, 607—67; 2. r. I, 1847, 678—86.

³ 1. r. VI, 1846, 617—25.

⁴ 1. r. VI, 1846, 646—52.

⁵ 1. r. V, 1844, 646—60; 2. r. III, 1850, 669—84; V, 1854, 612—27.

⁶ 1. r. V, 1844, 613—37.

⁷ 1. r. VI, 1846, 652—59.

selv, og af Paludan-Müllers bøger om »Cola de Rienzo« og om Macchiavelli¹.

En lignende spændvidde som i anmeldelserne viser Molbech i sine mange afhandlinger. Men det tør siges, at han gennemgaaende her yder noget ringere end i de førstnævnte. Han evnede ikke selv det grundige og kritiske kildestudium, hvorom han i sit program opstiller kravet. I en mægtig strøm flyder det fra bøger og akter optagne stof fra hans pen, men pennen er i regelen alt for hastig, tankens bearbejdelse ofte overfladisk. At opramse det altsammen vil være uden mening; her skal kun de ved emnevalg vigtigste bidrag nævnes. Et centralt punkt i indre dansk udvikling greb han i sine »Bemærkninger angaaende Hove-riets, Vornedskabets og Herregaardenes Oprindelse i Danmark«², hvortil knytter sig parallelundersøgelsen »Om Romernes Coloner eller Fæstebønder i den sildigere Keisertid«³, »Indledning og Udkast til en Skildring af den germansk-skandinaviske indvortes Forfatning med Hensyn til dens agrariske og offentlige Forhold i Oldtiden«⁴, »Bidrag til en historisk-politisk Betragtning af de agrariske Grundforhold i Staterne: den umiddelbare Jordbrugers Stilling i Samfundet til Adels- og Pengemagt; Odelsjord eller Arvejord (Jordegods som fast Eiendom); skrankeløs Jorddeling (Jorden som Løsøre) og begges Fremtræden i gamle og nyere Tider m. m.«⁵ og »Nogle Yttringer om Aristokratie og Adelstand, Grund-Adel og Fødselsadel, i begges nærværende Stilling og Forhold til Staten«⁶. Udgangspunktet for disse ved emnevalg unægteligt meget ompændende afhandlinger med de undertiden svært akademisk formede titler er Molbechs betoning af, hvor vigtigt det er at faa forholdet mellem stænderne i ældre tid grundigt belyst baade ved et studium af danske »diplomatariske Kilder, ældre Jordebøger og Tingbøger m. m.« og ved »en upar-

¹ 1. r. I, 1840, 555—66.

² 1. r. II, 1841, 393—514.

³ Sst. 527—52.

⁴ 1. r. IV, 1843, 369—522.

⁵ 2. r. III, 1850, 1—200, 407—518.

⁶ 1. r. III, 1842, 159—248.

tisk og fordomsfri, fra flere Sider ikke overflødig eller ufrugtbar Sammenligning med lignende Forhold hos andre Nationer, især de med Skandinaviens Folkestammer nærmest beslægtede«¹. Naar Molbech angriber sine forgængere i studiet af ældre danske landboforhold, især H. F. J. Estrup, for tilbøjelighed til at gaa »Hypothesers og Gisningers, eller forudfattede Meningers mere subjective Veie«, polemiserer mod Estrups fortolkning af bl. a. Sven Aggesen og anbefaler et studium af »Kong Valdemars Jordebog«, som han klager over er for »lidet undersøgt, benyttet og oplyst i dens egentlige Beskaffenhed og Resultater«², er det imidlertid mangelen paa et nøje og sobert detailstudium af kilderne, som man først og fremmest har grund til at bebrejde ham selv. Intet under i øvrigt, naar man, som Molbech, vil gabe over saa vældige emner og i kort tid afhandle problemer, der kræver aarelangt, maaske livslangt studium, og hvortil en paa andre felter stærkt optaget polyhistor nødvendigvis kun kan yde bidrag af essayistisk-journalistisk karakter. — Andet og mere er disse store afhandlinger fra Molbechs pen, trods den betydelige boglærdom, de lægger for dagen, da heller ikke. De peger nok saa meget tilbage mod en Tyge Rothe som frem mod Steenstrup og Erslev og deres elever. Som bidrag til Molbechs biografi har de interesse ved at vise hans overbevisning om gavnligheden af en uafhængig godsejeradel³.

Af Molbechs bidrag til den egentlige tidshistorie er skildringen af Christian I.s historie⁴ ikke meget værd. Mere giver hans oversigt over 1660-fredens ydrepolitiske forudsætninger⁵, hans udførlige skildringer af Christian IV.s ungdom⁶, hans studier til Corfitz Ulfeldts historie⁷ og hans »Bemærkninger og Oplysninger til Kong Christian VII's, Hoffets og Struensees Historie

¹ 1. r. II, 1841, 394.

² Sst. 394 f., 398.

³ Jvf. ovenf. s. 55.

⁴ 1. r. II, 1845, 1—258.

⁵ 2. r. III, 1850, 321—406.

⁶ Sst. 245—306.

⁷ 1. r. III, 1842, 313—76; 2. r. IV, 1852, 1—98, 369—441.

og Charakteristik i Aarene 1766—72¹. Han udnytter her adskilligt utrykt materiale og bringer flere nye oplysninger. Men alt bærer dog det halvfærdiges præg. Noget lignende gælder hans bidrag til herregaards- og bygningshistorien, i hvilke han ofte gjorde brug af herregaardsarkiver og sit personlige kendskab til mange gamle bygningsværker omkring i landet. Hans »Bidrag til Vendsyssels historiske Statistik i det 16de Aarhundrede«² har værdi som et første spadestik i det stof, som matrikelmateriale fra 16.—17. aarh. yder til belysning af en svunden tids jordbesiddelsesforhold, et felt, hvor senere mænd som J. A. Fridericia og Henrik Pedersen skulde arbejde med grundigere metode og naa sikrere resultater. I forbindelse med hans ordbogsarbejder og med det fag, litteraturens historie, hvori han var professor, stod hans »Bemærkninger over det danske Skriftsprog historiske Udvikling«³, hans skildring af Saxo og hans lærde samtidige⁴ — et af hans svageste arbejder — hans belysning af forholdet mellem Christiern Pedersen og Anders Sørensen Vedel⁵ og hans studier over »Ludvig Holberg og hans Samtid«⁶, vistnok tidsskriftets mest velkrevne bidrag fra Molbechs haand. Om den varme interesse for Danmarks land og folk, som var grundlagt under hans ungdoms fodvandring, vidner »Ethnographisk Skizze af en jydsk Hedeegn«⁷, hvis topografiske nøjagtighed i øvrigt kunde være større. Uden megen sammenhæng med hans vante interessesfærer var derimod afhandlingen om »Hertugdømmet Slesvig, i dets Forhold til Kongeriget Danmark, og til Holsten«⁸, hvis fremkomst skyldtes Christian VIII.s tilskyndelse, og som viser, at statsretten ikke hørte til de emner, der laa for ham⁹.

¹ 2. r. IV, 1852, 471—740.

² 2. r. III, 1850, 535—50.

³ 2. r. I, 1847, 563—650.

⁴ 2. r. V, 1854, 1—124.

⁵ Sst. 482—511.

⁶ 1. r. VI, 1845, 469—562.

⁷ 1. r. I, 165—204; jfr. II, 259—72.

⁸ 2. r. I, 1847, 261—418.

⁹ Jfr. ovenf. s. 54.

Det meste af, hvad Molbech har skrevet i »Historisk Tidsskrift«, synes nu stærkt forældet, hvad der ikke alene skyldes tiden, men ogsaa manden. Men det er samtidig ubestrideligt, at han med enestaaende alsidighed har rørt ved emner og spørgsmaal, som i tiden efter ham stadig skulde komme til at beskæftige danske historikere baade i og uden for tidsskriftet. Betydning for fremtidens forskning fik ogsaa flere af de bidrag, som andre historikere skænkede det i hans tid.

Som to historikere, der i deres forskningsmaade var inde paa det rigtige, nævner Molbech i sit forord til 1. bind H. M. Velschow og P. V. Jacobsen i deres arbejder »De institutis militaribus Danorum regnante Valdemaro secundo« (1831) og »Det danske Skattevæsen under Kongerne Christian den 3die og Frederik den 2den« (1833)¹. Navnlig P. V. Jacobsen havde Molbechs hjerte, som det fremgaar af den lovtale, han ydede ham ved hans tidlige død (1847) som forfatter af en række bidrag til dansk historie i 16. aarh. »af eiendommelig Character og alle udmærkede ved den samvittighedsfulde Flid og Troskab, hvormed Forfatteren bragte de paalideligste Kilders Stof for Dagen og behandlede det til Oplysning af den Materie, der var Gienstand for hans Bearbejdelse«². I en anden sammenhæng vender Molbech sig senere mod den ældre maade at skrive den nyere tids historie paa. »Historieskriverne have for de nyere Tider mest ladet sig nøie med at bruge enkelte Traditioner, enkelte Facta og enkelte, en Gang for alle antagne Forudsætninger, til, hver efter sin Mening eller sin politiske Tro at udkaste almindelige Characteristiker og Omrids af den indre Skikkelse, Forfatning, eller af de forskjellige Stænders og Folkeclassers Tilstand, enten i hele Tidsrum eller under enkelte Regjeringer«. Som Modsætning hertil opstilles »de fortræffelige Bearbejdelser af enkelte saadanne Materier i vor Historie (Skattevæsen, Kongernes Giæsteri, Kiøbstædernes Tilstand i det 16de Aarhundrede, m. m.), hvormed den alt for tidlig bortdøde Etatsraad P. V. Jacobsen — en af de mest samvittighedsfulde historiske For-

¹ 1. r. I, 34.

² 2. r. II, 1848, Fortale, IV.

skere Danmark har havt — berigede denne Deel af vor Litteratur«¹.

Blandt de afhandlinger, som i Molbechs tid fremkom om emner af Danmarks indre udvikling, hører Velschows og Jacobsens til de vægtigste. Velschows er ikke mange, men de er grundlæggende: baade den om bryderne² og den om folkemængden i Danmark i midten af 13. aarh.³ Navnlig den sidste er, trods Erslevs, W. Scharlings og andres angreb paa dens resultater, betydningsfuld som et første forsøg paa at udvinde statistisk viden af en ældre tids sparsomme kildestof. Lige saa banebrydende var i virkeligheden P. V. Jacobsens over statslig og kommunal forvaltning og spørgsmaal inden for rets- og forsvarsudviklingen i Christian III.s og Frederik II.s tid⁴. I modsætning til Molbechs arbejder virker Jacobsens, der overalt hviler paa et metodisk studium af stats- og kommunearkiverne, fuldt moderne og har helt til vor tid spillet en rolle som forbillede for danske forskere, der satte sig den opgave gennem arkivstudier at udrede beslægtede emner. Ogsaa hans bidrag til tids- og literærhistorien⁵ præges af stor lodighed. Han er Danmarks første arkivforsker i moderne forstand. Og der gik efter hans bortgang lang tid, før der for den af ham valgte periodes vedkommende fremstod mænd, der kunde løfte arven. For den senere unionstids vedkommende har baade Allen og Paludan-Müller lært af Jacobsens solide arbejdsmaade; i sit studium af enevældens forvaltning og finansvæsen staar Edv. Holm i gæld til den.

¹ 2. r. III, 1850, 538; jfr. ogsaa V, 1854, 207.

² 1. r. I, 112—47.

³ 1. r. IV, 1843, 1—52.

⁴ Om kongens nathold, borgelejer og gæsteri, 1. r. II, 1841, 1—188; om landstinget som adelens værneting, 1. r. II, 515—26; om købstadvæsenet, 1. r. V, 1844, 1—138; om købstædernes borgervæbning og deltagelse i krigsvæsenet, 2. r. I, 1847, 129—236.

⁵ »Om Kong Frederik II.s Forhold til nogle af de øverste Rigsembedsmænd og enkelte andre adelige«, 1. r. V, 1844, 409—45; »Om den franske Gesandt Caroli Dancæi store Pengenød«, sst. 481—95; »Om Sander Leiel og Henrik Mogensen«, sst. 446—81; »Om Skuespil og Skuespilforfattere i Danmark i det 16de Aarhundrede«, sst. 495—534.

Grundlæggende betydning for senere forskning fik ogsaa J. E. Larsens afhandlinger om kongernes deltagelse i retsplejen og om rigsdagene, provinsialforsamlingerne og rigsraadet fra 13. aarh. til 1660¹. En anden retshistoriker J. L. A. Kolderup-Rosenvinge skylder tidsskriftet værdifulde belysninger af den over Povl Laxmand fældede dom² og af rettergangen mod Torben Oxen³. Meget smukt hævder sig ogsaa kirkehistorikeren C. T. Engelstofts afhandling »Om Geistligheden som Rigsstand i Danmark efter Reformationen«⁴, en solid og varig bygningssten til studiet af dansk stænderhistorie. Adskilligt løser i opbygningen er den anden kirkehistoriker Fr. Hammerichs »Om de tre uadelige Stænders Deltagelse i Danmarks og Norges Statsanliggender fra Rigsdagen 1523 til Rigsdagen 1660«⁵ og »Fire københavnske Rigsdage (1645, 1648, 1650)«⁶, men de har dog værdi ved fremdragelse af en del nyt materiale (bl. a. »Acta Consistorii«) og den senere i andre arbejder af forfatteren underbyggede betoning af, at enevælden 1660 ikke laa i understændernes plan.

Et noget summarisk og ret løst arbejde er ogsaa H. F. J. Estrups udredning af »Den historiske Udvikling af Livsfæstet i Danmark«⁷, hvis synspunkter paa adskillige punkter er blevet omstødt af Johs. Steenstrup og andre senere forskere. Ogsaa et svensk bidrag til den af ham selv, Velschow og Estrup indledede agrarretslige drøftelse fik Mølbech optaget i tidsskriftet: J. Lundells »Om den svenske Almues Dagsværk eller Hoveripligt«⁸. E. C. Werlauff belyste nyere dansk landbrugshistorie ved udgivelse af et memorial fra o. 1764 om fællesskabets ophævelse⁹, og pastor J. A. Brasen gav i »Skielskiørs Bymark, dens for-

¹ 1. r. I, 1840, 334—55; sst. 241—333.

² 1. r. III, 1842, 575—99.

³ sst. 143—58.

⁴ 2. r. IV, 1852, 99—184.

⁵ 2. r. I, 1847, 403—68.

⁶ 2. r. V, 1854, 340—414.

⁷ 1. r. VI, 1845, 259—300.

⁸ 1. r. V, 1844, 159—228.

⁹ 2. r. IV, 1852, 442—53.

skiellige Skikkelser og Udskiftninger«¹ et værdifuldt bidrag til kundskab om en dansk købstads jordtilliggende og dets inddeling. I det hele udrettedes der dog paa dette omraade mindre, end Molbech havde ønsket. Han beklager i anledning af registret H. Knudsens tidlige død, at denne ikke fik fuldført sin plan om »at fremstille Historien af den danske Grundeien- dom: af vore Herreders, Sognes, Landsbyers, Klostergodsets, Kronelehns og Herregaardes Tilstand, Opkomst og Omskiftelser i Middelalderen . . . Neppe have vi paa disse vor Literaturs Enemærker noget større Tab at beklage end det her nævnte«².

Naar undtages de nævnte arbejders omtale af jordbesiddelses- og bondeforhold, var bidragene til erhvervshistorien ikke mange i Molbechs tid. Ret specielt var det emne, som P. V. Jacobsen behandlede i sin smukke afhandling »Bidrag til en Skildring af Falkevæsenet og Falkejagten forhen, navnlig i Danmark«³. Cand. jur. C. Alberti, den senere saa kendte venstrepolitiker, skrev væsentlig paa grundlag af trykte kilder — han klager over, at man havde nægtet ham adgang til generaltoldkammer- og kommercekollegiets arkiv — en kort, men forstandig og klar oversigt over »Den danske Slavehandels Historie«⁴, der ogsaa kom ind paa spørgsmaalets kommercielle sider. Det var i lange tider det eneste handelshistoriske bidrag i tidsskriftet, skønt stifteren ikke havde glemt denne side af udviklingen i sit program.

Til kulturhistorien i mere almindelig forstand (»sæder og skikke«) fremkom nogle smaabidrag af P. V. Jacobsen⁵ og J. G. B. Becker⁶. Vægtigere var lægen J. V. Mansas afhandlinger om pesten i Helsingør og København 1710—11 og om det

¹ 1. r. VI, 1845, 563—91.

² 1. r. V, 1844, 207.

³ 2. r. II, 1848, 307—414.

⁴ 2. r. III, 1850, 201—44.

⁵ 1. r. VI, 1845, 593—608.

⁶ 1. r. V, 1844, 159—64 (begravelsesomkostninger i Kbh. i 1. halvdel af 18. aarh.).

ældste danske apotekervæsens historie¹, forstudier til hans 1873 udkomne monumentale værk om »Folkesygdommenes og Sundhedspleiens Historie i Danmark«.

Lokal- og bygningshistorien dyrkedes ved siden af Molbech af J. G. Burman Becker², N. L. Høyen³, M. C. Kall-Rasmussen⁴, G. F. Lassen⁵, J. J. A. Worsaae⁶ og svenskerne C. G. Brunius⁷ og C. Säve⁸. Worsaae gjorde sin entrée i tidsskriftet som lokalhistoriker, men viste sig snart i sin rette skikkelse og leverede to sejrige arkæologiske indlæg mod N. M. Petersens hypotese om dronning Gunhilds lig i Haraldskær mose⁹. Det blev en af de faa gange, den forhistoriske arkæologi har givet gæsteroller i »Historisk Tidsskrift«.

Til det omstridte Sønderjyllands historie stammede de fleste bidrag fra Molbechs pen¹⁰. Ganske kortfattede var Velschows »Bemærkninger angaaende det slesvigske Ridderskabs Oprindelse«¹¹.

Ogsaa hovedmængden af bidragene til tidshistorien skyldes Molbech. Men de lødigste blev skrevet af andre. Fr. Schiern udredede, med omfattende benyttelse af slaviske kilder, for første gang den sagnomspundne dronning Dagsmars historie¹², mens E. C. Werlauff med minutøs omhu samlede de trykte kildeoplysninger om Frederik II.s dronning Sofie af Meklenborg til

¹ 1. r. I, 1840, 356—416; III, 1842, 477—574; IV, 1843, 53—128; 2. r. I, 1847, 237—50.

² 2. r. V, 1854, 249—72 (gl. kbh.ske bygninger).

³ 2. r. I, 1847, 251—50 (Sorø kirke).

⁴ 1. r. I, 1840, 467—87 (Gurre slot).

⁵ 1. r. IV, 1843, 565—92 (Frederiksborg slot).

⁶ 1. r. II, 1841, 175—258 (Vejle bys og amts historie i 17. aarh.).

⁷ 1. r. I, 1840, 148—64 (Dalby kirke og kloster); V, 1854, 640—43 (Glimmingehus).

⁸ 1. r. IV, 1843, 167—252 (Gotland, dets indbyggere og sprog); 2. r. I, 1847, 531—62 (Dalarne og dalkarlene).

⁹ 1. r. III, 1842, 249—92; IV, 1843, 253—72.

¹⁰ Jfr. ovenf. s. 53 ff., 75, 78.

¹¹ 2. r. II, 1848, 259—70.

¹² 2. r. V, 1854, 512—81.

og med hendes ægteskab¹ — hvad arkiverne oplyste om hendes interessante livgedingsforvaltning, var ikke Werlauffs sag og fik lov at slumre lang tid endnu. Endnu betydningsfuldere var dog C. T. Engelstofts grundige og grundlæggende skildring af »Paulus Eliæ«², et første bidrag til den kulegravning af den danske reformationstids historie, som siden skulde fortsættes af Engelstoft selv, Allen, Paludan-Müller, L. Helweg, Heise og nyere forskere. I modsætning hertil har den svenske historiker A. Cronholms »Historisk-kritiske Bemærkninger over Danmarks Tilstand under Erik Glippings og hans Forgængers Regiering«³ nu nærmest kun interesse ved at vise, hvor meget der trængtes til nye kildegranskninger og ny metode i studiet af det 13. aarh.s danske historie.

Det laa i tidsskriftets plan, at det ved siden af afhandlinger og kritiker ogsaa skulde offentliggøre historiske kilder, bl. a. som udfyldningsstof, naar det skortede paa afhandlinger. Ligeledes her gaar Molbech i spidsen. Sine udgiverprinciper belyste han i den lille afhandling »Om danske Diplomer og historiske Documenters Aftrykning og Udgivelse«, hvor han bl. a. betoner nødvendigheden af at tilvejebringe et dansk middelalderdiplomatarium, et regestværk over utrykte diplomer ca. 1400—1536 og en udgave af kancelliets brevbøger — tanker, som eftertiden har ført ud i livet⁴. Et nyttigt pionerarbejde var hans registrering af danske haandskrifter i det kgl. bibliotek i Stockholm⁵. I tidsskriftet udgav han bl. a. uddrag af Christian IV.s skrivekalendere, et slags appendix til hans paabegyndte udgave af denne konges breve⁶, Peder Juels breve fra Stockholm til Jonas Charisius 1651—55⁷, en brevveksling mellem Christian V. og hertugen af Gottorp 1668—76⁸, Christian V.s dagbøger 1689—

¹ 1. r. III, 1842, 1—80.

² 2. r. II, 1841, 1—174, 415—551.

³ 1. r. VI, 1847, 329—468.

⁴ 2. r. V, 1854, 199—248.

⁵ 2. r. IV, 1852, 129—66. Jfr. ovenf. s. 52.

⁶ 2. r. IV, 1852, 213—368.

⁷ 1. r. V, 1844, 269—408.

⁸ 2. r. III, 1850, 519—31.

91 og 1696 med forskellige tillæg¹. Hertil kom et par mindre samlinger af breve og aktstykker til det 18. aarh.s historie² og Ove Mallings optegnelser om nørrejydske landboforhold i slutningen af samme aarhundrede³. Pionér var han ogsaa ved i tidsskriftet at udgive flere landsbyskraaer og -vider, med henvisning til tyske paralleler og paavisning af disse kilders betydning for studiet af landsbyens historie⁴.

Det var ikke mindst en fremdragnet af kilder til den nyeste tids historie, som havde Molbechs interesse, og det var ikke hans skyld, at dette først i et senere afsnit af tidsskriftets historie kunde virkeliggøres i større omfang. Med vanlig skarphed udtaler han i anledning af sin publikation af breve og aktstykker til Christian VII.s historie, ønsket om, »at enhver Historiker — der har et andet Formaal end at gientage Forgængeres Sagn, eller halvmodne Parti-Meninge og halvsande Traditioner om de nyere Tiders Begivenheder og deres Ophavsmænd og Styrere — vilde bestræbe sig for at fremdrage og redde ethvert nyere Document eller Actstykke, som er at overkomme, fra den Undergang, der har opslugt utallige Kilder til den danske Historie og Biographie«⁵.

Molbech havde i sit program opstillet den fordring til danske historiske arbejder, at de skulde være kritiske. Det er ogsaa almindeligt, at hans tidsskrifts forfattere betoner, at det er kritiske undersøgelser, de forelægger deres læsere. Fuldt paa højde med de krav, som nutiden stiller til kildestoffets vurdering og bearbejdelse, er dog de færreste af dem. Stærkest staar vel i nutidsøjne P. V. Jacobsen. Han arbejdede imidlertid overvejende med arkivalier og skildrede institutioner og deres virksomhed i en periode, hvor arkivstoffet allerede flød ret rigeligt. En mere indgaaende detailprøvelse af de enkelte kilders vidnesbyrd var her i almindelighed ikke paakrævet. Kilde-

¹ 2. r. I, 1847, 469—530; II, 1848, 175—258, 555—644.

² 1. r. IV, 1843, 273—368; 2. r. V, 1854, 301—28.

³ 2. r. IV, 1852, 199—212.

⁴ 1. r. I, 1840, 417—66; IV, 1843, 523—46; V, 1844, 547—58. Jfr. ovenf. s. 48.

⁵ 2. r. V, 1854, 301.

kritiken, som den i aarhundredets første halvdel udformedes af Niebuhr og Ranke og deres elever, var kommet til anvendelse paa berettende kilder, især paa felter, hvor disse var faa og sparsomme med oplysninger og hvor nødvendigheden af den strengeste kildeprøve maatte rejse sig med bydende kraft for det sande forskerengenium. I 18. aarh. havde Hans Gram i Danmark gennemført en kildekritik af denne art paa spørgsmaal inden for dansk historie i middelalderen og 16.—17. aarh. Gram dannede ikke skole, og man kan blandt de historikere, som skrev i Molbechs tidsskrift, næppe paavise en eneste repræsentant for en kildekritik af Grams stringens. Den unge Fr. Schierns studie over sagnet om Palnatoke og Vilhelm Tell¹ formaar ganske vist ved en uddybning af ældre historikers argumenter mod Tell-sagnet ægthed at udvise dette definitivt af historien, men dette lod sig gøre uden en dyberegaaende metodisk prøvelse af de enkelte kilder. Noget lignende gælder Schierns lærde og skarpsindige afhandling om dronning Dagmar² og Engelstofts fremragende dygtige skildring af Povl Helgesens liv³. Tilløb til en kildekritik i moderne forstand viser derimod J. L. Rohmanns »Nogle Bemærkninger i Anledning af de sædvanlige Beretninger om Torben Oxes Henrettelse og Dyvekes Død«⁴, der vender sig kritisk mod den paa Behrmann byggede skildring af disse begivenheder i Allens »Haandbog«. Han foretager her en sontring mellem ældre og yngre tradition og oplyser (ved at aftrykke de to tekster jævnsides), i hvilket omfang Huitfeldt har benyttet Svaning. I sin slutdom forbinder han imidlertid ret umetodisk ældre og yngre træk, og hans resultat, der mødte modstand baade hos Kolderup-Rosenvinge og Molbech⁵, har da heller ikke fundet naade for den nyeste kritik. I samme bind af tidsskriftet⁶ undersøgte Kolderup-Rosen-

¹ 1. r. I, 1840, 45—111.

² Ovenf. s. 83.

³ Ovenf. s. 84.

⁴ 1. r. III, 1842, 81—142.

⁵ Sst. 143—46, 147—53, jfr. 154—58.

⁶ 575—99; jfr. Molbechs tillæg 600—613.

vinge drabet paa og dommen over Povl Laxmand, idet han prøvede Svanings, Huitfeldts og Skibykrønikens beretninger paa den fældede rigsraadsdom og andre akter, en prøvelse, der gav ham »et nyt Beviis paa, hvor varsom man maa være i at fæste Lid til vore ældre Historieskriveres Beretninger«. Ogsaa dette problem inddroges herved i rækken af dansk kildekritiks klassiske, thi hellerikke Kolderup-Rosenvinges resultat blev ladet urokket af senere tiders kritikeringer.

Blandt dem, der optog baade det og Torben Oxe-problemet til fornyet prøvelse, var C. Paludan-Müller. Denne havde vundet kritikerry ved sine bøger om Cola Rienzi og Macchiavelli og sin disputats om Kalmarunionsbrevet 1397 og skulde i tidsskriftets næste periode blive dets førende kildekritiske pen. I Molbechs redaktørtid leverede han kun et enkelt kritisk bidrag til det, nemlig »Er Kong Carl XII falden ved Snigmord? En historisk-kritisk Undersøgelse«¹. Baade ved sit emne og ved den forening af skarpsind, kraft og lidenskab, hvormed problemet gribes an, var det i høj grad egnet til at fængsle. Uanset slutresultatets rigtighed, som længe toges for givet, men nys er blevet bestridt, er denne afhandling blandt de bidrag, som tidsskriftet bragte i Molbechs tid, det, der naar højest baade i tankeflugt og stil.

III. Den Westergaard-Krieger-Holmske Periode.

De 25 aar fra Molbechs afgang 1853 og til Brickas tiltræden som redaktør 1878 deles mellem to redaktører: N. L. Westergaard 1853—65 og Edv. Holm 1865—78 (henholdsvis »Nyt historisk Tidsskrift«s 6. bind til 3. rækkes 3. bind og 3. rækkes 4. bind til 4. rækkes 6. bind). Som formand fungerede J. E. Larsen til sin død nov. 1856; hans eftermand blev marts 1857 indenrigsminister A. F. Krieger, der beklædte posten til maj 1870. Dennes efterfølger var F. Schiern, som havde æreshvervet til sin død dec. 1882. De øvrige bestyrelsesmedlemmer

¹ 2. r. I, 1847, 1—128, s. a. overs. til svensk.

var i denne tid C. F. Allen (1850—57), J. J. A. Worsaae (1853—73), M. N. C. Kall-Rasmussen (1857—63), T. A. F. Regenburg (1863—70), S. M. Gjellerup (1870—95), Fr. Krarup (1870—77), Joh. Grundtvig (1873—88) og C. F. Bricka (1877—97).

Westergaard var orientalist, ikke historiker, og har ikke i nævneværdig grad præget det tidsskrift, som han redigerede. Fra fortiden skilles hans redaktionstid ved et dybt skel derved, at Molbech fra og med 5. bind (1854) ophører at vise den pen, som hidtil mere end noget andet havde sat sin farve paa »Historisk Tidsskrift«¹. Betydeligt mindre dybt er skellet til den anden side, selvom Edv. Holm som redaktør havde adskillig mere pondus inden for bestyrelsen end sin forgænger. Forsvandt end fra begyndelsen af 1860'erne to saa fremtrædende bidragydere som Werlauff og Fr. Hammerich fra tidsskriftet, saa fulgte andre af de gamle støtter som C. Paludan-Müller, C. T. Engelstoft og Fr. Schiern med over i den Holmske periode. Der kan heller ikke i valg af emner peges paa nogen afgørende forskel mellem Westergaards tid og den nærmest følgende. Endelig er der flere forhold til stede, som gør det naturligt at sammenfatte hans og Holms redaktørperioder til et særligt afsnit i tidsskriftets udvikling.

Først det, at bestyrelsen i en aarrække (1857—70), som strakte sig ind i begge perioder, havde A. F. Krieger til formand. Altsaa en af de førende nationalliberale statsmænd, en tid landets indenrigs- og finansminister.

Krieger var ikke historiker af fag. Men han, der fra foreningens stiftelse til sin død 1893, altsaa i over 50 aar, var medlem af den, var levende historisk interesseret og fulgte med i, hvad der fremkom til belysning af baade dansk, norsk og svensk og nyere europæisk historie og politik, i et omfang som faa eller ingen faghistorikere herhjemme. Hans udgivne »Dagbøger« af lægger et talende vidnesbyrd herom. Hertil kom, at han som juridisk universitetslærer havde dyrket afsnit af retshistorien,

¹ Om aarsagerne til Molbechs fratreden se ovenf. s. 56 f. — Heller ikke Velschow skrev senere i tidsskriftet.

især den slesvigske, og at han 1848—51 var udgiver af de paa Konsistoriums foranstaltning udgivne »Antislesvig-holstenske Fragmenter«, der i 16 hefter (af hvilke Krieger selv forfattede »Det augustenborgske Oprør i Rendsborg og det preussisk-tyske Overfald«, 1848) gav oplysning om de dansk-tyske strids-spørgsmaal. Sandsynligvis har sindenes stærke optagethed af disse spørgsmaal i forbindelse med Kriegers store politiske og retsvidenskabelige position bidraget til at fremkalde ønsket om at se ham i foreningens formandsstol.

Krieger har aldrig sat sit navn under noget bidrag i tidsskriftet. Han var jo i det hele en meget lidt literært produktiv mand. Man kan næppe heller sige, at han har bidraget til at give dets afhandlingsstof noget udtalt nationalliberalt præg. Den eneste af dets forfattere, hvis afhandlinger kan karakteriseres som skrevne ud fra en bestemt nationalliberal indstilling, er Fr. Hammerich. Og han var bidragyder allerede i Molbechs dage. Ikke desto mindre spores Kriegers indflydelse i den voxende mængde af bidrag til dansk politisk historie i 18. og 19. aarhundrede og frem for alt i offentliggørelsen af en række aktstykker til belysning af den aktuelle danske udenrigspolitik, forholdet til hertugdømmerne og til Sverige og forholdet mellem Sverige og Norge. Man fik ad denne vej noget at fylde i det gabende hul, som berøvelsen af Molbechs vældige produktionskraft skabte. Men det var med velberaad hu, at Krieger valgte netop stof af denne art. I juni 1865 konstaterer han med tilfredshed: »Meddelelsen af Aktstykkerne i »Historisk Tidsskrift« har dog omsider trængt lidt igjennem»¹.

Maaske spores Kriegers haand allerede ved aftrykningen (efter det 1854 i Jena udkomne værk »Schleswig-Holsteins Gegenwart im März 1854«) af »Actstykker om det tyske Forbunds Intervention i Holsteen 1851—52« i 1856². Ganske givet er det ved hans initiativ og mellemkomst, at »Historisk Tidsskrift« 1858—66 kan publicere aktstykker vedrørende henholdsvis den

¹ Andreas Frederik Kriegers Dagbøger 1848—80, udg. af Elise Koppel, Aage Friis, P. Munch, 1920—25, III, 286.

² 2. r. VI, 600—638.

tyske forbundsintervention i Holsten 1851—52¹, afløsningen af sund- og bælttolden², revisionen af den svensk-norske unionsakt³, den svensk-norske regerings stilling i den dansk-tyske strid (1858—64)⁴, Londonkonferencen 1864⁵ og fredsslutningen i Wien, Gastein-overenskomsten og Pragfreden⁶. Disse semi-officielle, ved speciel tilladelse fra den danske og den svenske regering muliggjorte publikationer af hypermoderne diplomatisk aktstof gav gennem næsten et tiar tidsskriftet en aktual karakter, som det aldrig hverken før eller siden har ejet.

Var Krieger hovedmanden for den nye kurs paa dette omraade, saa kan der hellerikke herske tvivl om, at han i høj grad havde sin haand med i spillet ved tidsskriftets udgivelse af en række kilder af privat natur til de sidste aartiers danske historie: brevvexlingen mellem grev F. Reventlow-Preetz og grev C. Moltke (meddelt af T. A. F. Regenburg)⁷, P. G. Bangs breve til provst H. K. With (medd. af Edv. Holm)⁸, højesteretsdommer O. Müllers skildring af martsdagene 1848⁹, Orla Lehmanns brev til tidsskriftets redaktør om de samme martsdage¹⁰, viceadmiral Steen Billes »endnu et lille Bidrag« til deres historie¹¹ og udenrigsminister Grev F. M. Knuths fremstilling af det danske diplomati 1848 indtil Malmøvaabenstilstanden (medd. af C. Paludan-Müller)¹². Det ses imidlertid ogsaa af Kriegers dagbøger, hvor virksom han var ved offentliggørelsen af forskellige kilder til det 18. og begyndende 19. aarhundredes

¹ 3. r. I, 1858—59, 443—54.

² Sst. 455—558.

³ 3. r. II, 1860—63, 713—874.

⁴ 3. r. III, 1862—64, 677—792.

⁵ 3. r. IV, 1865—66, 585—857.

⁶ 3. r. V, 1866—67, 621—718.

⁷ 3. r. V, 1866—67, 217—54.

⁸ 3. r. VI, 1867—69, 105—34.

⁹ Sst. 135—97.

¹⁰ Sst. 198—211.

¹¹ Sst. 408—26.

¹² 4. r. V, 1877, 460—509. Jfr. »Dagbøger« IV, 157 (1868 1/4).

danske historie¹. De vigtigste var: apoteker Claus Seidelins levnedbeskrivelse (medd. af T. Hindenburg)², grev A. G. Moltkes efterladte »Mindeskrifter« (medd. af C. F. Wegener)³, Charlotte Dorothea Biehls historiske breve (medd. af J. H. Bang)⁴, gehejmeraad G. Th. Schlanbuschs og frk. Biehls beretninger om regeringsforandringen 1784 (medd. af F. Schiern og E. Holm)⁵, J. G. Adlers optegnelser om begivenhederne i Norge 1814 (medd. af F. Schiern)⁶, breve fra Ove Høegh-Guldberg til Johan v. Bülow (medd. af J. H. Bang)⁷, A. P. Bernstorffs beretning om hans forhandling med Gustav III. 1787 (medd. af E. Holm)⁸ og E. C. Werlauffs erindringer (medd. af F. Schiern)⁹. Allerede Molbech havde som et hovedformaal for tidsskriftet fremhævet belysningen af Danmarks nyeste historie. Men først i Kriegers tid skete dette, hvad kildeudgivelse angaar, systematisk og i saa stort et omfang, som hverken før eller siden.

Man kunde i tidsskriftets stærke kildepublicerende virksomhed se noget af et »testimonium paupertatis«, et tegn paa, at det kneb med at skaffe tilstrækkeligt mange afhandlinger af værdi. I nogen grad er dette indtryk rigtigt. Hvad afhandlingerne angaar, er slutningen af 1850'erne og 1860'erne ikke nogen rig tid, især hvad angaar bidrag til erhvervs- og samfunds-, forvaltnings- og forfatningshistorien. Krieger savnede ikke sans for disse sider af udviklingen, hans alsidige politiske orientering og hans virksomhed som indenrigs-, justits- og finansminister bærer vidne derom. Men dels skortede det aabenbart paa egnede forskerkrafter, dels var Kriegers og i det hele tidens interesse stærkest

¹ Se f. ex. »Dagbøger« III, 265 f. (1865 ¹⁹/₃), 274 (1865 ¹⁵/₄, ¹⁷/₄), 275 (1865 ²⁰/₄), 299 (1865 ¹²/₉), 332 (1865 ¹³/₁₁); IV, 157 (1868 ¹/₄), 273 (1869 ²⁹/₇), 276 (1869 ¹¹/₈), 277 (1869 ¹³/₈).

² 3. r. II, 1860—63, 261—412.

³ 4. r. II, 1870—72, 129—33.

⁴ 3. r. IV, 1865—66, 147—494.

⁵ 3. r. V, 1866—67, 255—455.

⁶ Sst. 285—98.

⁷ 4. r. I, 1869—70, 125—466.

⁸ Sst. 679—702.

⁹ 4. r. IV, 1873—74, 242—412.

vendt mod den politiske historie og aandshistorien. Inden for den første gjaldt atter hovedinteressen samspillet og konflikterne mellem de tre nordiske riger og mellem dansk og tysk, og var der en stærk trang til at faa den danske enevældetid stillet i fyldigere og rigtigere belysning, saa vidner flere steder i Kriegers dagbøger om, at det ikke mindst var disse sider af dens historie, som optog ham¹. Den selv saa uproductive mand var ivrigt bestræbt paa at animere yngre forskere til at tage nationalhistoriske opgaver op. Han fulgte spændt Edv. Holms forskninger, da denne efter sin ansættelse som universitetsdocent (1865) forlod den græsk-romerske oldtid og gik i lag med det 18. aarh.s danske historie². Han var levende interesseret i P. Vedels studier over den ældre Bernstorff og andre af det 18. aarh.s tyske diplomater i dansk tjeneste³. Han opmuntrede og støttede unge historikere som J. Forchhammer, C. Th. Sørensen og A. D. Jørgensen⁴. Men det var overvejende de før nævnte sider af historien, herunder ogsaa udenrigs- og militærhistorien, som stod i forgrunden for ham. Dette kom, som vi skal se, i et vist omfang til at præge tidsskriftet.

Hvad angaar den intensivere behandling af det 18. aarhundredes politiske historie fortsatte Holm gennem hele sin redaktørtid til 1878 den linje, som lagdes under Kriegers formandskab. Det er imidlertid ikke alene de hidtil nævnte træk, som bidrager til at binde aarene mellem Molbech og Bricka sammen til en enhed. Der kan vel nævnes forfattere, hvis bidrag helt eller overvejende falder i den Holmske redaktionsperiode og derved medvirker til at give denne et vist særpræg. Det gælder P. Vedel, Svend Grundtvig, C. F. Reinhardt, S. M. Gjellerup, Julius Martensen og Troels-Lund. Ligeledes begynder mod slutningen af hans tid de penne at vise sig, som især skulde præge den følgende periode: Erslev, Fridericia, Bricka, A. D. Jørgen-

¹ Se bl. a. »Dagbøger« III, 256, 279 f., 299; IV, 35, 95, 188, 193, 209 f., 275, 279, 297 f., 301, 319.

² »Dagbøger« III, 366; IV, 210 248, 251.

³ »Dagbøger« III, 299; IV, 249 f., 271, 300, 311.

⁴ »Dagbøger« IV, 209 f., 270, 275, 297 f., 319 og fl. steder i det følgende. Jfr. A. D. Jørgensen: En Redegørelse for min Udvikling og mit Forfatterskab, 1901, 144 ff.

sen, Heise, Steenstrup. Men der er et betydningsfuldt moment, som ved siden af den Krieger-Holmske dragning mod den politiske nytidshistorie karakteriserer tiden fra slutningen af 1850'erne til slutningen af 1870'erne. Det er de vægtige kildekritiske bidrag fra C. Paludan-Müllers pen.

»Historisk Tidsskrift« havde ogsaa i Molbechs tid indeholdt afhandlinger, hvis hovedformaal var kildekritisk, deriblandt Paludan-Müllers om Karl XII.s død. Paludan-Müllers fleste og vigtigste kildekritiske afhandlinger i det falder imidlertid i perioden 1858—77, og han er i disse aar ubetinget hovedskikkelsen paa dette felt af forskningen. Disse afhandlinger fremkom samtidig med, at Paludan-Müller i »Videnskabernes Selskabs Skrifter« udgav sine betydningsfulde bidrag til reformations-tidens og det 13. aarhundredes danske historie, og sammen med disse bereder de jordbunden for det kritiske gennembrud, som fandt sted efter 1880 med Erslev som fører.

Hvad bragte nu, ud over det nævnte, »Historisk Tidsskrift« i aarene 1855—78 af nyt til oplysning om Danmarks historie?

For den økonomiske udviklings og samfundshistoriens vedkommende ikke meget. Den mest omfattende indsats her var vistnok Fr. Hammerichs »Bidrag til Belysning af den danske Stats Folkemængde, Næringsveje og Finanser i Midten af det 17de Aarhundrede«¹. Dette arbejde, der videreførte en side af forfatterens forstudier til hans »Danmark under Adelsvælden« IV (1859), var i sin befolkningsstatistiske del inspireret af Velshows afhandling om folkemængden i 13. aarh, men baade denne del og afsnittene om det økonomiske liv, særlig landbrugs- og bondeforholdene og finanserne, vidner om selvstændig kombinationsevne over for et hidtil ganske uopdyrket felt af vor historie. Som i Hammerichs øvrige arbejder er dog ogsaa svaghederne ret stærkt fremtrædende. Grundlaget for de statistiske resultater er ofte yderligt spinkelt, udnyttelsen af det arkivalske materiale utilstrækkelig og usystematisk. I domme og synspunkter stikker hyppigt nationalliberaleren hestefoden frem, især i de haarde ord om den gamle adel. Her var meget at rette

¹ 3. r. II, 1860—63, 28—106.

og udfylde for senere forskere som M. Rubin, Fridericia og Henrik Pedersen. Nok saa solid, omend mindre ompændende, var C. Nyrops afhandling om »Dansk Jern«¹, det første af de ikke mange industrihistoriske bidrag, som tidsskriftet har bragt. Til landbrugets og bondestandens historie ydede perioden ogsaa kun enkelte bidrag. Vægtigst er S. Jørgensens »Bidrag til Bedømmelsen af den fynske Landbostands Vilkaar før, under og efter Svenskekrigen 1657—60, for saa vidt Nyborg Len angaar«², en trods sin lokale begrænsning meget lærerig afhandling, bygget paa et solidt studium af lenets ældste tingbøger. Interessant var bl. a. de mange fremdragne eksempler paa herremænds forarmelse og paavisningen af, at bønderne ofte var forholdsvis gunstigere stillede over for de slette konjunkturer og krigens tryk end adelen. Nye oplysninger til den danske bondehistorie bragte ogsaa A. Heises »Bondeopløb i Jylland i Kong Frederik den førstes Tid; Mogens Gøje og Mogens Munk«³, der med fremdragning af meget hidtil unyttet trykt og utrykt stof giver et vigtigt bidrag til kundskab om Grevefejdens sociale forudsætninger.

De tre sidstnævnte arbejder tilhører periodens slutning, da et nyt slægtled begyndte at gøre sig gældende. Det samme gælder S. M. Gjellerups »Bemærkninger om Samfundsforholdene, især Opdragelsen, hos den danske Adel i Tidsrummet 1536—1660«⁴. Gjellerup paaviser her, ud fra et flittigt studium af ligprækener og en del utrykte adelsbreve, de vigtige ændringer i den adelige livsopfattelse og leveskik, som finder sted fra Frederik II.s tid, og viser, hvorledes vi møder en beslægtet udvikling i Tyskland, Italien og især Frankrig. Den senere lidet produktive forfatter havde her rørt ved et emne, som Troels-Lund skulde give større billedfyldte. Han havde ogsaa iagttaget, at talrige danske adelsslægter uddøde i perioden 1559—1648. Udredningen af, hvilke aarsager, økonomiske eller hygiejniske, som

¹ 4. r. VI, 1877—78, 125—62.

² 4. r. V, 1875—77, 221—68.

³ Sst. 269—332.

⁴ 4. r. IV, 1873—74, 1—42.

især laa bag denne proces, overlod Gjellerup imidlertid til en senere forskning.

Ogsaa topografien er relativt sparsommere repræsenteret end i Molbechs tid. Hovedbidragene skyldes Gjellerup (de soranske stiftelsers historie)¹, P. H. Boye (bidrag til Nakskovs statistik i beg. af 17. aarh.)² og C. T. Engelstoft, som efter at være blevet Fyns biskop, udnyttede sine store evner som historiker i studier over sit stifts historie (Odense bys sognehistorie efter reformationen; hist.-statistisk beskrivelse af Thurø)³. Interessen for Sønderjyllands historie fandt udtryk i C. Manicus' »Om Anglernes Fædreland og Nationalitet«⁴, E. H. Hagerups værdifulde »Anmærkninger om Sprogforholdene i Angel samt nogle Sprogprøver«⁵ og K. Hansens paa hertugens breve og kopibog i gehejmearkivet byggede, udførlige, men noget tørre skildring af »Hertug Hans den ældre i Haderslev«⁶. Interessen havde siden Molbechs tid flyttet sig kendeligt fra det statsretslige til det nationale og tidshistoriske omraade.

Forfatnings- og stænderhistorien, der havde været saa stærkt fremme i Molbechs dage, blev lidet dyrket i den Kriegerske tid. Det samme gælder forvaltningshistorien, hvor først den unge Fridericia brød ny jord op i »Nogle Bemærkninger om Rigsmarskerne og Rigsmarskembedet, især under Christian IV«⁷. Et par aar efter fremkom Fridericias afgørende redegørelse for Sundtoldens oprindelse⁸, lærd, kritisk og klar. Mere i gammel stil, men bemærkelsesværdig ved sit moderne emnevalg, var H. G. Gardes »Bidrag til Sømagtens Historie 1814—48«⁹, bygget paa admiralitets- og kommissariatskollegiets akter. Denne afhandling dannede en slags fortsættelse af Gardes »Den dansk-

¹ 4. r. VI, 1877—78, 449—83.

² 2. r. V, 1855, 125—98.

³ 2. r. VI, 1856, 1—203; 3. r. I, 1858—59, 331—428.

⁴ 2. r. V, 1855, 415—66.

⁵ 2. r. VI, 1856, 280—316.

⁶ 4. r. VI, 1877—78, 341—428.

⁷ 4. r. III, 1872—73, 578—609.

⁸ 4. r. V, 1875—77, 1—20.

⁹ 3. r. V, 1866—67, 165—216.

norske Somagts Historie 1535—1700«, som foreningen udgav 1861. Paa den sømilitære histories omraade ydede foreningen saaledes en ganske betydelig indsats, mens den for den landmilitæres vedkommende indskrænkede sig til udgivelsen af O. Vaupells — trods Kriegers og Regenburgs gennemsyn¹ — svage værk »Kampen for Sønderjylland 1848—50« (1863—67).

Adskilligt rigere var ydelserne inden for aandshistorien. Paa lærdomshistoriens omraade var Werlauffs og Molbechs hovedarvtager H. F. Rørdam. Han skildrede i tidsskriftet »Kjøbenhavns Universitets Beskatning og Trængsler i Krigsaarene 1657—60«², der med flid udnyttede de af Hammerich fremdragne »Acta Consistorii«, og udgav for foreningen »Kjøbenhavns Universitets Historie fra 1537 til 1621« (1868—77). Som bidrag til det 17. aarh.s danske litteraturhistorie skrev han afhandlingen om »M. Hans Mikkelsen Ravn«³. Werlauff dyrkede i sine sidste produktionsaar helt lærdoms- og litteraturhistorien i forskellige afhandlinger⁴. Om Kommunitetets og Regensens historie skrev C. E. F. Reinhardt⁵, om skolehistoriske emner rektor H. H. Blache⁶. Andre literærhistoriske bidrag ydedes af C. Thaarup (P. A. Heiberg⁷), M. N. C. Kall-Rasmussen (Holberg 1702—14⁸), og J. Wichfeld (Niels Steno⁹). Det var i god samklang med den store rolle — større end baade før og siden — som litteraturhistorien i denne periode spillede i tidsskriftet, naar foreningen 1853—64 udgav N. M. Petersens »Bidrag til den danske Literaturs Historie« — uden tvivl det vægtigste bogværk, som har set lyset under dens auspicer —

¹ »Dagbøger« II, 309.

² 2. r. VI, 1856, 453—556.

³ 3. r. IV, 1865—66, 495—584.

⁴ Jørgen Seefeldt og hans bibliotek: 2. r. VI, 1856, 204—45; bogtrykkeren P. J. Phonixberg: 3. r. II, 1860—63, 1—27; Holbergiana: 2. r. VI, 1856, 317—452, 557—75.

⁵ 3. r. III, 1862—64, 1—416.

⁶ Sst. 651—76; V, 1866—67, 477—86; 4. r. III, 1872—73, 22—72.

⁷ 3. r. II, 1860—63, 107—258.

⁸ 3. r. I, 1858—59, 94—130.

⁹ 3. r. IV, 1855—66, 1—108.

og 1863 Fr. Hammerichs »Den hellige Birgitta og Kirken i Norden«.

Studiet af den »oldnordiske« litteratur havde Molbech i sit program leveret en formelig undsigelse. Nu kom imidlertid 1866 R. Keyzers værk om »Nordmændenes Videnskabelighed og Litteratur i Middelalderen«, som i utilladeligt omfang vilde vindicere denne litteratur for Norge. Hertil kunde man ikke tie stille, og Krieger og hans bestyrelse lod Svend Grundtvig rykke i marken med en over 100 sider stor anmeldelse af Keyzers bog og N. M. Petersens samtidig udkomne »Bidrag til den oldnordiske litteratur historie«, der formede sig som en skarp og i det hele velbegrundet indsigelse mod de Keyzerske synsmaader¹. Senere redegjorde han, til dels støttet paa K. Maurers arbejder, over for norske modindlæg og E. Jessens kritiske skepsis m. h. t. den »norrøne« litteratur værdi som kilde til dansk aandshistorie, for sit syn paa spørgsmaalet »Er Nordens gamle litteratur »norsk«, eller er den dels islandsk og dels nordisk?«². Men dermed var ogsaa »Historisk Tidsskrifts« deltagelse i denne drøftelse og i det hele dets beskæftigelse med den norrøne litteratur fra et aandshistorisk synspunkt til ende.

Slægts- og personalhistorien fandt dyrkere i C. T. Engelse toft (slægten Brockenhuus³), Fr. Hammerich (Præsident Hans Nansen d. æ.⁴), og L. F. J. Moltke (bidrag til gehejmeraad Fr. Moltkes levnedshistorie⁵). Især de to første afhandlinger bringer meget værdifuldt nyt.

Især hvad angaar den egentlige tidshistorie, spillede kritiske anmeldelser ofte af betydeligt omfang, en fremtrædende rolle i denne periode⁶. »Historisk Tidsskrift« blev i endnu højere grad

¹ 3. r. V, 1866—67, 499—618. Jfr. »Dagbøger« IV, 68.

² 4. r. I, 1869—70, 1—113.

³ 4. r. IV, 1873—74, 413—536; V, 1875—77, 117—220.

⁴ 3. r. I, 1858—59, 131—260. Denne biografi er i lighed med Wichfeldts om Steno ledsaget af et staalet portræt — de eneste, som tidsskriftet under sin hundredaarige bestaaen har bragt.

⁵ 4. r. II, 1870—72, 1—128.

⁶ I denne forbindelse bør nævnes, at tidsskriftet fra 1876 (ved W. Mollerup) begyndte sine aarlige fortegnelser over dansk og fremmed litteratur vedrørende Danmarks historie.

end for »a critical review«. Blandt de vigtigere anmeldelser bør — ved siden af Svend Grundtvigs ovenfor omtalte — nævnes P. W. Beckers af »Danske Samlinger«¹, Edv. Holms af den af P. Vedel udgivne brevvexling mellem J. H. E. Bernstorff og hertugen af Choiseul², A. D. Jørgensens af nyere tyske bidrag til dansk middelalderhistorie³— skrevet paa Kriegers initiativ⁴, C. F. Brickas af forskellige arbejder om Christiern II.s historie og af Troels-Lunds »Mogens Heineson«⁵, J. A. Fridericias af J. Zieglers tyske bearbejdelse af Leonora Christinas »Jammersminde« og F. R. Friis' bog om slægten Rosensparre⁶, Kr. Erslevs af de nyeste bidrag til Erik af Pommerns historie⁷ og Emil Madsens af en del svenske krigshistoriske skrifter⁸. Det vil ses, at det unge slægtled her var særligt virksomt; ny kritik og nye synsmaader var ved at banke paa døren.

Blandt kildepublikationerne er tidligere nævnt de vigtigste af dem, som oplyste det 18. og 19. aarhundrede. Hertil kom for 16. og 17. aarh. Frederik II.s kalenderoptegnelser 1583, 1584 og 1587 (ved O. Carøe)⁹, Ove Juuls dagbog (ved A. Crone)¹⁰ og uddrag af fyrst Stanislaus Radziwills memoirer (ved X. Liske)¹¹.

Betydningsfuldere var dog de mange nye afhandlingsbidrag til tidshistorien, som vel maa betegnes som periodens hovedindsats. Man kan, omend ret groft, dele disse i en gruppe, som tilsigter en ny kritisk bearbejdelse af de behandlede emner, og i en gruppe, hvor undersøgelsen i det hele blot gaar ud paa oplysning gennem nyfremdragne kilder og nye kombinationer. Inden for sidste gruppe maa nærmest siges at falde Heises

¹ 3. r. VI, 1867—69, 506—30.

² 4. r. II, 1870—72, 890—99.

³ 4. r. I, 1869—70, 703—92.

⁴ »Dagbøger« IV, 270.

⁵ 4. r. II, 1870—72, 861—67; VI, 1877—78, 139—68.

⁶ 4. r. II, 1870—72, 868—89; III, 1872—73, 616—32.

⁷ 4. r. VI, 1877—78, 1—20.

⁸ 3. r. VI, 1867—69, 556—654.

⁹ 4. r. III, 1872—73, 538—77.

¹⁰ 3. r. III, 1862—64, 417—650.

¹¹ 4. r. VI, 1877—78, 115—24.

afhandlinger om bondeurolighederne under Frederik I.¹, om herredagen i København 1533² og om Wolfgang v. Utenhof³, Troels-Lunds om Jakob Ulfeldt⁴, Oluf Nielsens om Als' overgivelse 1627—29⁵, Schierns store afhandling om Bothwell⁶ — tidens eneste »verdenshistoriske« bidrag — og hans »Anmærkninger til den store nordiske Krigs Historie«⁷, Paludan-Müllers »Omrids af Kong Frederik IV.s Kamp med Grev Magnus Stenbock og Baron Gøtz i Aarene 1712, 13 og 14«⁸, A. Fayes afhandling om Karl XII.s angreb paa Norge 1716 og 1718⁹, P. W. Beckers om grev de Plélo¹⁰, E. Holms om styrelsen af udenrigspolitikken under Struensee¹¹, om Danmarks deltagelse i forhandlingerne om en væbnet neutralitet 1778—80¹², om Hugh Elliot¹³ og om Caspar v. Saldern¹⁴, samt P. Vedels om diplomaterne v. d. Osten og Lynar¹⁵ foruden flere af ringere vægt.

Paa det kritiske omraade er førerskikkelsen ubetinget C. Paludan-Müller. Der er næppe mange danske historikere, som ikke kender og efter fortjeneste værdsætter hans »Studier til Benyttelse og Bedømmelse af nogle Kildeskrifter til nordisk Historie«: »Den skibyske Krønike«¹⁶ — »Om en kjøbenhavnsk Codex af Reimar Kocks haandskrevne lybske Krønike«.¹⁷ —

¹ Ovenf. s. 94

² 4. r. III, 1872—73, 222—577; IV, 1873—74, 634—42.

³ 4. r. VI, 1877—78, 163—328.

⁴ 4. r. IV, 1873—74, 217—42.

⁵ 3. r. VI, 1867—69, 67—88.

⁶ 3. r. II, 1860—63, 413—712.

⁷ 3. r. VI, 1867—69, 212—25.

⁸ 4. r. VI, 1877—78, 9—114.

⁹ 3. r. VI, 1867—69, 427—95.

¹⁰ 4. r. II, 1870—72, 434—69, 955—62.

¹¹ Sst. 322—433.

¹² 3. r. V, 1866—67, 1—164.

¹³ 4. r. I, 1869—70, 793—826.

¹⁴ 4. r. III, 1872—73, 73—190.

¹⁵ 4. r. I, 1869—70, 467—678; IV, 1873—74, 537—633.

¹⁶ 3. r. I, 1858—59, 1—54.

¹⁷ Sst. 54—93.

»Endnu en Gang den skibyske Krønike. Niels Krag's Forhold til Hvitfeldt«¹ — »Bidrag til Kritik af Saxo's Historieværk«². Sandt nok, at der er brister i disse undersøgelser, naar de ses i lyset af den finest udviklede nyere metodiske kritik. Om dem gælder dog, som om andre arbejder fra vor største historiker-aands værksted, Erslevs ord: »Hans Kritik var Geniets; han kastede sig over et eller andet vanskeligt Punkt og stillede det i ny Belysning gennem sin Skarpsindighed og sin ubønhørlige Logik, der ikke veg tilbage for nogen Konsekvens«³. Ingen andre kritisk-historiske undersøgelser i Norden fra ældre eller nyere tid betager som Paludan-Müllers ved den kraft og passion, hvormed problemerne anskues og drøftes, tiden og dens skikkelser konfronteres med forskeren og hans læsere, og ved det mærke af aand, som — al ensidighed og paradoxalitet til trods — hviler over dem. Til det yngste slægtled gav de rige og dybtvirkende incitamerter, ogsaa hvor dets mænd ikke var enige med mesteren i hans enkeltresultater.

Ved afhandlingen om Karl XII.s død satte Paludan-Müller sig spor ogsaa i svensk historieforskning. Det samme gjaldt hans bog om »De første Konger af den oldenborgske Slægt« (1874). Studiet af norsk middelalderhistorie staar paa flere punkter baade sagligt og metodisk i gæld til hans kritiske »Bemærkninger til Prof. R. Keyzers »Den norske Kirkes Historie under Katholicismen« (1856—57)⁴, der bl. a. rejser spørgsmaalet om ægtheden af Magnus Erlingssons privilegiebrev til Nidaros domkirke. Et par smaaafhandlinger rettede fejl hos Allen⁵ og N. M. Petersen⁶. Paludan-Müllers kritik af Povl Helgesens sandfærdighed i »Skibykrøniken« kaldte, for et enkelt punkts vedkommende: Hans Tausens optræden paa herredagen 1533, Helgesens biograf C. T. Engelstoft i marken med et større ind-

¹ 3. r. VI, 1867—69, 299—407.

² 4. r. V, 1875—77, 333—81.

³ Historiske Afhandlinger II, 211.

⁴ 3. r. I, 1858—59, 261—330.

⁵ »Har Didrik Slaghæk været Sekretær hos Kong Christiern II. allerede i Aaret 1512?«. 4. r. IV, 1877—78, 65—89.

⁶ 4. r. V, 1875—77, 510—14.

læg »Hans Tausens Proces for Herredagen i Kjøbenhavn 1533 og den skibyske Krønike«, der var modstanderen værdigt¹. For første, men ikke sidste gang, blev »Historisk Tidsskrift« skueplads for en festlig turnering. Hovedpunktet i striden var, om herredagsdommen over Tausen i sin oprindelige form paa et bestemt sted indeholdt et »ikke«, eller om dette var senere indskud i den af Huitfeldt aftrykte gengivelse. »Det er«, skrev Paludan-Müller i sit gensvar², »altsaa kun om et eneste Ord I stride — om et lille Ord paa fire Bogstaver? Er det Umage værd at spille Tid og Blæk paa en saadan Bagatel? Jo vel er det Umagen værd, svarer jeg; thi dette ene lille Ord forandrer fuldstændigt Meningen, gjør Sort til Hvidt, Ja til Nej«. Det fældede dommen over Hans Tausens ære³. Saa stærkt formede Paludan-Müller sit forsvar for den detailkritik, som det især er hans ære at have givet borgerret i nyere dansk historieforskning.

En yngre forsker C. F. Bricka æggedes af Paludan-Müller til modstand ved den gamles uholdbare syn paa traditionen om Christian Barnekow-episoden under Skällingeslaget⁴. I en anden afhandling rykkede Bricka frem til undsætning for Allens angrebne paastand om, at Christiern II. tilsigtede at lade raadet uddø ved ikke at optage nye medlemmer ved de gamles afgang⁵. Dette som andre bidrag fra Brickas haand vidner om veneration over for den betydelige historiker af det ældre slægtled, som havde været hans lærer i universitetsaarene, men som aldrig indlod sig paa problemdrøftelser i tidsskriftet. Bricka var, i lighed med den jævnaldrende A. Heise, ogsaa nok saa meget af Allens som af Paludan-Müllers skole. Han holdt sig paa det jævne og udmøntede sin store lærdom i det 16.—17. aarh.s historie og sit ikke ubetydelige skarpsind i en lang række sobre — af og til en smule bornerte — smaaafhandlinger og anmeldelser.

¹ 3. r. VI, 1867—69, 1—66.

² Sst. 299—407.

³ Sst. 300.

⁴ 4. r. III, 1872—73, 1—21.

⁵ 4. r. V, 1875—77, 40—55.

Blandt de første kan inden for denne periode ogsaa nævnes »Torben Oxes Domfældelse«¹, der paaviste, at bondedommen over Torben var en almindeligt forekommende retsformel i tyverisager — men uden at drage de videregaaende slutninger heraf m. h. t. hele den omstridte sag, som en svensk forsker i nyeste tid har ment at burde.

Tre mænd, som alle var lidt ældre end Bricka, har leveret kritiske afhandlinger til tidsskriftet i slutningen af Holms redaktionstid, men ophørte senere at høre til dets bidragsydere². Hvad angaar en af dem, Troels-Lund, skyldes dette maaske til dels den skepsis, for hvilken hans forfatterskab var genstand hos baade Bricka og andre af det yngre slægtled. Krieger giver denne skepsis udtryk, naar han i anledning af Troels-Lunds »Historiske Skitser« (1875) siger, at forfatteren »har Ry for Upaalidelighed, fremkaldt ved hans Lyst til feuilletonagtig Udsmykning af haandskrevne Kilder«³. Det falder ret nøje sammen med Brickas syn i anmeldelsen af »Mogens Heinesøn«. At Troels-Lunds velskrevne og klare kritiske opgør med et gammelt sagn i Christian IV.s historie⁴ ved siden af opsatsen om Jakob Ulfeldt blev hans eneste bidrag til tidsskriftet, havde dog sikkert først og fremmest sin aarsag i, at hans store evner som historiker fandt en kongenialere udløsning i de mægtige skildrende værker, som har givet hans navn ry, end i videnskabelige tidsskriftafhandlinger. Han er i saa henseende, trods de store forskelle i forskerpersonligheden, et sidestykke til Allen i ældre tid og Niels Neergaard blandt sine egne samtidige. Jul. Martensen var litteraturhistoriker. Ikke desto mindre baner hans smukke afhandling om »Erik Glipping og Marsk Stig i Middelalderens Annaler og Viser«⁵ nye veje i studiet af dansk middelalderhi-

¹ 4. r. V, 21—40.

² Her kan ogsaa nævnes O. A. Høvgaard's i det hele svage kritiske bidrag til tidsregningen i Valdemar I.s og Absalons historie: 4. r. II, 1870—72, 470—678; VI, 1877—78, 470—78.

³ »Dagbøger« VI, 113 f.

⁴ »Dommen over Christoffer Rosenkrands«, 4. r. III, 1872—73, 518—37.

⁵ 4. r. IV, 1873—74, 90—158.

storie ved sin omhyggelige redegørelse for og modstilling af, hvad paa den ene side akter og aarbøger, paa den anden side folkeviserne fortæller om begivenhederne omkring kongedrabet i Finderup, og ved sin paavisning af den traditionsudvikling, der spores i viserne. Man sammenligne blot behandlingen af samme emne hos Cronholm¹ og Fr. Hammerich (»Danmark i Valdemarernes Tid« II, 1848). Banebrydende var paa sin vis ogsaa C. E. F. Reinhardts afhandling »Til Belysning af nogle Punkter i Valdemar Atterdags Historie«². Erslev har i sin anmeldelse af Reinhardts »Valdemar Atterdag og hans Kongegjering« (1880) bebrejdet den ældre forsker, at han i praxis ofte citerer Huitfeldt, Petrus Olai og Corn. Hamsfort, hvor disse blot bygger paa kendte primære kilder, skønt han principielt var klar over forskellen mellem primært og sekundært kildestof. I samme forbindelse nævner han imidlertid »de fortrinlige Smaaafhandlinger i Hist. Tidsskrift, i hvilke Reinhardt med Held stræbte at oplyse nogle af de dunkleste Punkter i Valdemars Liv«, og fremhæver, at han i et Par af dem har »gjennemført de kritiske Principer med stor Indsigt«³. Dette syn paa Reinhardt som en forløber, omend ikke fuldt konsekvent i sin gennemførelse, for hans egen metodiske kildeondring fastholdt Erslev ogsaa senere⁴.

Den egentlige banebryder for det nye blev dog ikke Reinhardt, der kun var en gæst i faghistorikernes kreds, og hvis arbejdskraft tidligt brødes, men Erslev selv. Hans vigtigste kritiske bidrag til tidsskriftet i den Holmske periode er afhandlingen »Kong Valdemars Jordebog og den nyere Kritik«⁵. Allerede dette, den et par og tyve-aarige forskers første bidrag til tidsskriftet, er præget af nogle af hans bedste egenskaber: logisk problemstilling og en fremstilling, som paa en gang er indtrængende og lysende klar og frisk. Emnet var stort og van-

¹ Ovenf. s. 84.

² 4. r. III, 1872—73, 191—221; IV, 1873—74, 159—216.

³ 5. r. III, 1881—82, 286, 288, 305.

⁴ Hist. Afhandlinger II, 212; Hist. Tidsskr. 9. r. VI, 1928, 250, note 2.

⁵ 4. r. V, 1875—77, 56—116.

skeligt. Allerede Molbech¹ havde peget paa ønskeligheden af grundig kritisk bearbejdelse af den af Langebek udgivne »jordebog«, der var en saa betydningsfuld kilde til kundskab om Danmarks indre forhold i 13. aarhundrede, ja hovedkilden til en dybere forstaaelse af den danske stats væsen og virksomhed og afgørende sider af det danske samfundsliv i den ældre middelalder. Den, som først paa dansk grund tog opgaven op, var Paludan-Müller i 1871². Hans overraskende hovedresultat, at den 1851 af G. E. Klemming restituerede Codex Holmiensis A 41, hvoraf »jordebogs«-læggene udgjorde en bestanddel, var en øvelsesbog i latinsk skønskrift, og at skriveren havde behandlet sit forlæg med stor skødesløshed, hvad indholdet angaar, reducerede betydeligt »jordebogens« kildeværdi og vakte kraftig modstand hos to yngre forskere: Oluf Nielsen, som udgav »Liber census Daniæ« (1873), og den unge jurist Johs. Steenstrup, som i sit vægtige førstearbejde »Studier over Kong Valdemars Jordebog« (1874) søgte at vurdere jordebogen ud fra en indtrængende belysning af Valdemarstidens forvaltning, finansvæsen, købstads- og landboforhold. Den gamle forsvarede hvast og i blændende form sit standpunkt³; Steenstrup tog handsken op i et heller ikke blidt modindlæg⁴. Erslev, hvis beundring for læreren lyser varmt gennem hans afhandling, paatog sig for »Historisk Tidsskrift« at være opmand i den store strid. Han gav i det hele Paludan-Müller ret i, at codex'en var et besynderligt sammensat haandskrift, hvis enkelte stykker langt fra var afskrevet med tilstrækkelig forstaaelse og fuldstændighed. Men den var dog andet og mere end en skrivers øvelsesbog: bag den mekaniske afskriver fandt Erslev ejeren, en gejstlig embedsmand i kongens kancelli, for hvis forretnings- og interessesfære de forskellige stykker hver paa sin vis var udtryk. Ret skarpe udfald rettedes mod adskillige enkeltheder i Steenstrups jordebogsafhandlinger, bl. a. hans forklaring af »hovedstykket«s la-

¹ Ovenf. s. 77.

² »Om Kong Valdemars Jordebog«, Vidensk. Selsk. Skrifter, 5. r. IV.

³ »Kong Valdemars Jordebog. Et Stridsskrift«, 1874.

⁴ »Indlæg til Forsvar for Jordebogen«, 1874.

kuner. Selv saa Erslev sig for øjeblikket ikke i stand til at give en fyldestgørende forklaring her eller m. h. t. andre af jordebogens bestanddele. Han havde derfor den kloge forsigtighed at lade utilstrækkeligt funderede hypoteser ligge. Ikke mindst ved denne resignation viser Erslev det træk, den kølige nøgternhed, som dybest satte skel mellem Paludan-Müller og ham, og som udgjorde en grundbestanddel i hans indsats i dansk historieforskning i det følgende slægtled.

Problemet Kong Valdemars jordebog vedblev sidenhen at være et centralpunkt i denne forskning. Erslev, Steenstrup og adskillige andre skulde tage sider af det op til behandling. Paa mere end ét betydningsfuldt punkt er en endelig løsning ikke naaet. I dansk historik efter 1864 har 1870'ernes jordebogsstrid betydning ved at markere et skel mellem et ældre slægtleds forskning og et nyt slægtled i fremrykning. Stridens genstand var en hovedkilde til det studium af dansk middelalderhistorie, som i den Krieger-Holmske periode af tidsskriftets liv havde været temmeligt forsømt. Det skulde ikke blive forsømt i de aar, som kom.

Erslev formulerede først efter redaktørskiftet Holm-Bricka sin kritisk-metodiske trosbekendelse i tidsskriftet. Hans modstander i jordebogsdrøftelsen Steenstrup fik imidlertid lejlighed til i det ene lille bidrag, som han i Holms tid ydede til det: »Danske Kolonier i Flandern og Nederlandene i det 10de Aarhundrede«¹ at præcisere en hovedside af sin. Han vendte sig her mod sin kollega i udforskningen af vikingetidens historie, nordmanden Gustav Storm, og det, der manede ham til indsigelse, var dennes tilbøjelighed til udelukkende at bygge paa de ældste, mere eller mindre samtidige, kilder med forbigaaelse af en senere tradition. Steenstrup betoner, at vikingetiden er »en Tid, hvor det gjælder om at finde fast Bund i usikre Traditioner og i Optegnelser fra en sen Tid; man maa atter og atter prøve, om ikke en vraget Kilde kan tages for god, om ikke modstridende Efterretninger navnlig ved en Tekstrettelse eller ved et fundet Mellemed kunne bringes i Overensstemmelse. Prof.

¹ 4. r. VI, 1877—78, 484—97.

Gustav Storm i Christiania har ofte udtalt sin Aerkjendelse af, at jeg paa ny havde hævdet denne Granskningsmaade og i Sagnet søgt at finde »den miskjendte Historie«, saa at jeg havde Grund til at vente, at han i sit nyligt udkomne Skrift »Kritiske Bidrag til Vikingetidens Historie« havde hjulpet mig til at bringe en Del af vort Nordens og Udlandets Sagnhistorie i Havn. Dette har Storm nu ikke gjort, men han har lagt Principer til Grund for Behandlingen af Kilder og særligt af Folketraditionen, mod hvilke der ikke nok som kan protesteres... Professor Storm holder sig ikke blot til de mest samtidige Kilder, de frankiske Annaler, saaledes som jeg ogsaa havde søgt i min »Indledning i Normannertiden«, men han vurderer Sætninger, som han selv udleder af Annalerne ved indirekte Slutninger, ved Modsætningsfortolkning og ved Fortolkning e silentio, højere end Kilder fra en noget senere Tid. Enhver, som kjender den fuldkommen sporadiske og aforistiske Karakter, som Annaloptegnelserne om Normannerne har, vil vide, hvor forkastelig en saadan Methode er.

Steenstrup giver et eksempel til støtte for sine teorier. Han leverer et stærkt sandsynlighedsbevis for, at den danske vikingehøvding Sifred, som i følge præsten Lamberts krønike fra o. 1203 ved aar 930 erobrede det flanderske landskab Guines, og som hos Lambert optræder i en ret romantisk sammenhæng, er identisk med en bl. a. i Anglo-Saxon Chronicle nævnt viking af samme navn, som 962 begik selvmord i Wimborne. »Hermed vil man have set, hvor urigtigt det er at kaste Vrag paa en Tradition, fordi den kun foreligger hos en nyere Forfatter, og fordi den indeholder Dele af romantisk Natur, — som om sligt vel kunde findes i Virkeligheden, men ikke i Historien. Og er det urigtigt at forkaste den, fordi den ikke bekræftes andetsteds fra, saa er det naturligtvis i end højere Grad urigtigt aldeles ikke at omtale den eller ikke at forsøge paa at prøve dens Sandhed«¹. Saaledes formuleret var moralen, som ejer berøringspunkter med Paludan-Müllers senere af Erslev skildrede og kritiserede syn paa sagnet og den mundtlige tradition², egnet til at ægge til modsigelse. Steenstrup

¹ 4. r. IV, 485 f., 494.

² Nedenf. s. 110.

fastholdt ogsaa siden de her udtalte principer og blev derved hovedrepræsentant for konservative kritiske synsmaader, som stod i modstrid med væsentlige punkter af de Erslevske.

IV. Den Erslevske Periode.

C. F. Bricka afløste Holm som redaktør i maj 1878, fra og med 5. rækkes 1. bind, og fungerede til maj 1897, da han udtraadte af bestyrelsen som følge af sin overtagelse af rigsarkivar-embedet. Hans efterfølger i redaktørstolen var J. A. Fridericia fra 1897 til sin død okt. 1912 (7. r. I—8. r. IV, det sidste bind dog færdigredigeret af Erslev). Saa fulgte Kr. Erslev til juni 1917 (8. r. IV—VI). Bestyrelsesmedlemmer var i denne periode foruden de tidligere nævnte: Johs. Steenstrup (1883—1919), J. A. Fridericia (1888—1912), Kr. Erslev (1895—1919), Marcus Rubin (1897—1907), Mouritz Mackeprang (1897—1929), Aage Friis (1907—19) og Erik Arup (1913—24). Som formænd fungerede Schiern (1870—82), Edv. Holm (1882—97) og Johs. Steenstrup (1897—1919).

Erslev skrev sin sidste afhandling i »Historisk Tidsskrift« 1928, Steenstrup sin sidste 1934. Og tidsskriftets ledelse har siden Erslevs afgang ligget hos historikere, som bar præg af hans skole, og som, mere eller mindre, stod i elevforhold til ham, Steenstrup, Holm og Fridericia. Flere af disse yngre historikere satte ogsaa spor i det før 1917. Alligevel er det naturligt at lade den ved 1879 begyndte periode slutte ved 1917, og at opfatte hele dette næsten 40-aarige tidsrum som et sammenhængende afsnit i tidsskriftets historie. Der fandt ingen afgørende ændring sted, hverken i emnevalg eller behandlingsmaade, da Fridericia 1897 overtog redaktionen efter Bricka, saa lidt som, da han selv 1912 afløstes af sin ven og universitetskollega Erslev. Det er ogsaa inden for dette tidsrum i dets helhed, hovedparten af de arbejder blev til — baade i og uden for tidsskriftet — som Erslev karakteriserer som »vort slægtleds indsats i dansk historie«. Kort efter Erik Arups overtagelse af tidsskriftets redaktion 1917 — to aar efter at han havde afløst Erslev som pro-

fessor — veg slægten fra 1870'erne definitivt pladsen for den yngre generation. Arups redaktørtid er ogsaa præget af bestræbelser efter at gennemføre en delvis ny kurs, udfolde nye programfaner.

Naar vi ovenfor satte et skel ved 1878, det aar, da en mand af de da unges eller yngres rækker besteg redaktørstolen, var det mest afgørende nye, vi kunde pege paa som væsensmærke for den følgende tid, den gradvise udfoldelse af Erslevs kildekritiske metode.

Erslev havde tidligere ydet et vægtigt kildekritisk bidrag til tidsskriftet, men først i 1880'erne og 1890'erne fremkom her de afhandlinger fra hans haand, som brød vejen for et studium af dansk middelalderhistorie efter strengere kildekritiske principer — samtidig med at han som professor ved universitetet (fra 1883) efter tyske forbilleder (Droysen, Nitzsch) indførte kildekritiske laboratorieøvelser og derved efterhaanden opdrog et nyt slægtled af danske historikere. For de nye kildekritiske grundsætninger har han tidligst redegjort i sine »Studier til Dronning Margrethes Historie«¹. Han betoner her, at den store dronnings historie bør skrives efter »de oprindelige Kilder«. »Erkjendelsen heraf har sejret i Theorien; i Praxis vil dog den, der forsøger at skildre Margrethe efter en methodisk Kildekritiks Regler, snart opdage, at der endnu er meget at gjøre, før Kildernes indbyrdes Forhold og Værd er ret opklaret... Nutidens stærke Fremhævelse af de samtidige Kilders overvejende Betydning, Mistilliden til alle senere Beretninger hænger sammen med den strængere kritiske Retning, der overalt fremtræder i Kildegranskningen«². Tyske forskere som D. Schäfer og v. d. Ropp havde prøvet kilder til Margretes historie »efter den nyere Kritiks strænge Methode«, men ikke underkastet det samlede materiale en saadan prøvelse og var ogsaa paa punkter naaet til resultater, som Erslev ikke kunde anerkende. Han gav derfor en samlet oversigt over de nordiske kilder til dronningsens historie, paaaviste, hvilke af dem der stammede fra hendes

¹ 5. r. IV, 1883—84, 333—425.

² Sst. 334.

egen tid, og i hvilket forhold de stod til hinanden, og redegjorde for, hvorledes det 16. aarhundredes danske historikere med Huitfeldt i spidsen kombinerede Margretetidens og det 15. aarh.s danske, svenske, holstenske og lybske forfattere, udfyldte lakuner ved egne gisninger og saaledes skabte billedet af en rigdom i viden, i sammenligning med hvilken tidens danske annaler gjorde et skindmagert indtryk. En ældre tid opfattede Huitfeldt og Peder Olsen som kilder af høj rang og tillagde deres udsagn samme værdi, som om de havde staaet i de gamle samtidige optegnelser. »Saa vidt gaar man vel næppe i vore Dage; imidlertid vil man dog finde Huitfeldt og hans nævnte Forgængere anførte som Autoriteter selv i de seneste og mest kritiske Behandlinger af Margrethes Historie, og jeg kan derfor ikke undlade at opkaste det Spørgsmaal: ere disse Skribenter virkelige Kilder?«¹. Erslev besvarede spørgsmaalet derhen, at de kun var det, hvis de gengav ældre kilder, der nu ikke kendes mere, og viste, at dette ikke var tilfældet for Margretes tid.

Den nærliggende sondring mellem primære og sekundære kilder havde vel ikke været fremmed for tidligere danske historikere, men de havde ikke gennemført den med fuld videnskabelig konsekvens. Erslev viste, hvor ubetinget nødvendigt det var at gøre dette, og fremhævede, at de førstnævnte kilders vidneværdi i hvert enkelt tilfælde maatte underkastes en nøje prøvelse. At de her fremsatte krav virkede som en novitet, fremgaar af, at der inden for bestyrelsen skal have hersket nogen betænkelighed ved at optage hans afhandling².

Vi har her kernen i den Erslevske metode, saaledes som den var klaret hos ham ved selvstudium og ved studiet af nyere udenlandske, især tyske forskeres værker, og som han gennemførte den i sin forskning og laboratorieundervisning og systematisk fremstillede den i sine »Grundsætninger for historisk Kildeskritik« (1892) og sin »Historisk Teknik« (1911), der blev katekismer for alle videnskabeligt arbejdende danske historikere og historielærere. I en senere afhandling »C. Paludan-Müllers Theori

¹ 5. r. IV, 370.

² 9. r. VI, 1928, 250, note 2.

om Sagnkritikens Methode¹ kom han, i polemik med sin lærer og nærmeste forgænger i dansk kritisk historieforskning, ind paa spørgsmaalet om de berettende kilders vidneværdi. Modsat Paludan-Müller fandt han »kun en aldeles flydende Grænse mellem Sagn og historisk Beretning«. »Hvor enig jeg end i Praxis kan være med Forfatteren om, at det i det hele er lidet frugtbringende at ville udfinde den virkelige Kerne af Sagn, naar de ikke kan sammenstilles med paalideligere Kilder, kan jeg dog ikke fordømme den Art Forsøg eller sige, at de beror paa en Miskendelse af Historie; jeg frygter bl. a., at meget af det, som den afdøde kaldte Historie, derved vilde gaa i Løbet. Naar han mener, at det historiske i Sagnet kun kan udskilles ved en Prøvelse paa Monumenter, har han atter i det væsentlige Ret; men vi maa straks tilføje, at netop det samme gælder om historiske Beretninger, og fastholde det, som Historikere rigtignok nødtigt vil vedgaa, at hvor en Begivenhed kun kendes gennem eet eneste Vidne, kan man sjældent — jeg burde vist sige: aldrig — naa til Vished². Efter at have vist, at Paludan-Müller er i uoverensstemmelse med sin grundteori, naar han i historien vil have optaget »virkelig gamle Sagn«, naar de »intet utroligt eller paafaldende indeholder«, selvom de ikke kan prøves paa »Monumenter« (som t. ex. sagnet om Saxo som præst i Roskilde eller Chr. Barnekow-sagnet), tilraader Erslev historikerne at følge naturforskernes eksempel ved kun at respektere de oplysninger, »der meddeles af Iagttagere, hvis Opfattelsesevne og Paalidelighed han har Grund til at tro paa«. Og han opstiller endelig klart og skarpt skellet mellem »de fortællende Kilder«, »Beretningerne«, hvis vidneværdi er i saa høj grad betinget, at han anser det for urigtigt med Paludan-Müller at stille dem i en anden grundkategori end sagnet, og »Levningerne«, »de endnu eksisterende Rester af Fortidens Liv« (herunder aktstykker)³.

Erslev kan i disse afhandlinger komme til at sige ting, som

¹ 6. r. III, 1891—92, 167—236; Hist. Afhandlinger I, 269—87.

² Hist. Afhandlinger I, 277 f.

³ Sst. 278 ff. Jfr. »Historisk Teknik« og »Historieskrivning« (1911), hvor Erslev paa punkter modificerer sine ældre synsmaader.

der maa sættes spørgsmaalstegn ved. Men hverken før eller senere er der paa dansk skrevet med et saadant skarpsind og med en saa festlig klarhed og friskhed om historieforskningens metodiske grundspørgsmaal. Disse tanker maatte sejre blandt de forskere, som ejede ungdommens evne til at gribe det nye. De maatte det saa meget mere, som Erslev i en række arbejder, blandt hvilke hans kildekritiske afhandlinger i tidsskriftet indtog en fremskudt plads, i praxis viste deres bæreevne og sandhed.

Lad os blandt disse afhandlinger, hvoraf de fleste er genoptrykte i foreningens tobindsudgave af Erslevs »Historiske Afhandlinger« (1937) blot minde om: »Kampen mellem Margrethe og Albrekt«¹ — med skildringen af den »under et stedse voxende Uvejr« foretagne undersøgelse af terrænet for slaget paa Falen — »Erik Plovpennings Strid med Abel. Studier over ægte og uægte Kilder til Danmarks Historie«², »Det stockholmske Blodbads Forhistorie og C. Paludan-Müllers Opfattelse deraf«³, »Sven Estridson og Biskop Vilhelm. Sagnstudier«⁴, »Den saakaldte Constitutio Valdemariana af 1326«⁵, »Fra Holstenervældens Tid i Danmark (1325—1340)«⁶, »Henrik al Æmeltorp i de ægte og de uægte Kilder«⁷, »Forslaget til en ny Unionsakt fra Erik af Pommerns sidste Aar og dets Ophavsmand«⁸. Her, som i de større værker (Dronning Margrethe, Erik af Pommern) og de andetsteds trykte afhandlinger gennemførtes konsekvent en kritisk metode i behandlingen af kilderne til dansk middelalderhistorie, især for den senere middelalders vedkommende. Problemer fra den nyere tids historie kom Erslev kun ind paa i sine arbejder til Slesvigs statsretslige historie og den kritiske undersøgelse om »Niels Kjeldsen den 28. Februar 1864«⁹. Hans bidrag

¹ 5. r. III, 1882.

² 6. r. II, 1890.

³ 6. r. III, 1891.

⁴ Sst. 1892.

⁵ 6. r. VI, 1895.

⁶ 6. r. VI, 1896.

⁷ 7. r. I, 1899.

⁸ 7. r. III, 1901.

⁹ 7. r. IV, 1902.

i tidsskriftet til den danske middelalders forfatnings-, forvaltnings- og samfundshistorie skal senere omtales.

Erslevs kildekritiske afhandlinger yder alle bidrag til dansk historie af varigt værd. I visse henseender er de prægede af den tid, hvori de fremkom. Ikke meget i stilistisk henseende; hans sprog virkede den gang fornyende ved sin enkle, klare saglighed, ofte med strejf af lune, og det virker i det hele saaledes den dag i dag. Mere ved en vis rationalisme i grundindstillingen, der dog ogsaa hang nøje sammen med hans medfødte nøgterne naturel. Denne aandbeskaffenhed var en stor styrke, hvor det drejede sig om at udvinde sikre eller sandsynlige enkeltfakta af middelalderlige kilder eller akter af statsretslig natur. Og Erslev holdt sig med klog begrænsning til de opgaver, som han havde forudsætninger for at mestre. Til aandshistorien har han næppe givet noget mere selvstændigt bidrag, og der er ingen vidnesbyrd om, at han fuldt vilde have magtet en mere indtrængende psykologisk belysning af politiske personligheder og processer i nyere tid. De store syner var heller ikke hans sag. Men netop i kraft af sin medfødte eller villede begrænsning — der har lighedspunkter med Hans Grams — evnede han paa de felter, som han valgte sig, at stille og løse problemer med forbilledlig klarhed.

Fra 1890'erne begyndte Erslevs elever i tidsskriftet at vise, hvad de havde lært af hans undervisning. Først M. Mackeprang, hvis kritiske vurdering af »Krøniken om Jens Grands Fangenskab«¹ er helt af Erslevs skole, med hvis metode forfatteren har sin morskab af at drive lidt forelsket koketteri. Derpaa, den noget ældre, stærkt af A. D. Jørgensen paavirkede, Hans Olrik, som stræbte at anvende metoden paa emner af den ældre middelalder i »Studier over Ælnods Skrift om Knud den hellige«². Hans skarpe kritik af Knytlingasagas skildring af denne konges historie kaldte filologen Finnur Jónsson frem til forsvar for sagaen og fremkaldte en polemik i tidsskriftet³,

¹ 6. r. III, 1891—92, 643—45.

² 6. r. IV, 1892—94, 205—91.

³ 7. r. III, 1900—1902, 55—80, 201—08.

i hvilken Olrik i det hele med held hævdede sine positioner. Gustav Bang underkastede »Ejler Brokkenhuus' historiske Kalenderantegnelser« en prøve¹. Erik Arup skrev de sobre smaaafhandlinger om »Det saakaldte klageskrift mod biskopperne 1536« — fremgaaet af en kildeøvelse hos Fridericia, men efter Erslevs maade — og »En tabt kilde hos Huitfeldt«². Knud Fabricius behandlede »Bondeoprøret 1441«³ og »Den jydske Krig i Efteraaret 1157«⁴ i afhandlinger, som vidner om den unge forskers betydelige modenhed. Jørgen Olrik gik i sin ældre broders fodspor tilbage til den ældre middelalder og gjorde, til dels i fortsættelse af Paludan-Müllers Saxo-studier, Saxo's historieværk til genstand for en, undertiden meget radikal, kritisk behandling (»Harald Hens Love«⁵. »Et par forklædte stednavne hos Sakse«⁶, »Studier over tilblivelsen af Saksers værk«⁷). Vilhelm la Cour søgte at forbinde arkæologi og kildekritik i afhandlingen »Hvem byggede »forbindelsesvolden« mellem Haddeby nor og Danevirke sø?«⁸.

Samtidig med at en gruppe blandt Erslevs danske elever tog emner inden for den af mesteren selv næsten urørte ældre middelalder i Danmark op til kritisk drøftelse, satte ogsaa en skaansk forsker ind her. De fleste af Lauritz Weibull's kritiske bidrag til dansk middelalderhistorie fremkom i det af ham (1903) grundlagte og redigerede »Historisk tidskrift för Skåneland« og i bogen »Kritiska undersökningar i nordisk historia omkring år 1000« (1911). Et enkelt saa dog i denne periode lyset i »Historisk Tidsskrift«, den ved sin stringente haandskriftundersøgelse forbilledlige afhandling om »Annalerne og Kalendariet fra Colbaz«⁹. Hans gerning fortsattes af Broderen Curt Weibull

¹ 6. r. V, 1894—95, 681—95.

² 7. r. II, 1899—1900, 587—97; 8. r. I, 1907—08, 383—94.

³ Sst. 455—519.

⁴ 7. r. III, 1900—02, 369—87.

⁵ 7. r. II, 1899—1900, 177—212.

⁶ 8. r. I, 1907—08, 371—76.

⁷ 8 r. II, 1909—10, 211—63.

⁸ Sst. 365—91.

⁹ Sst. 170—87.

i den for studiet af Saxo's kilder banebrydende disputats »Saxo och hans verk« (1915) og i senere arbejder.

Lauritz Weibull har forskellige steder, fyldigst i skriftet »Historisk-kritisk metod och nordisk medeltidsforskning« (1913), opstillet principer for kritisk historieforskning. Han hævder, at »ännu ligga stora områden av nordisk historia utanför den historiska vetenskapens rāmärken«, og søger ved en række enkeltundersøgelser at paavise dette m. h. t. Nordens ældste skrevne historie. Her foretages, hævder han, kildevurderingen ofte mere ud fra subjektivt farvet skøn end ud fra objektive kriterier; uden sans for den udvikling, som et historisk stof er underkastet, foretrækker historikerne almindeligt de yngre og yngste kilders udsagn og giver sig allehaande ufunderede kombinationer og vidtstvævende hypoteser i vold. Imod dette kræver Weibull ubønhørligt den senere traditionsudviklings udsondring fra det anvendte kildemateriale og vil kun acceptere en historisk meddelelse i det omfang, den »kan bevisas vara vittnesgill«¹.

Disse principer kan næppe siges at være væsensforskellige fra dem, som Erslev allerede i 1880'erne opstillede og søgte at gennemføre i sin forskning og undervisning. Ny er imidlertid den skarpe betoning af, i hvor ringe grad de var trængt igennem i studiet af ældre nordisk middelalderhistorie, ligesom Weibull gaar videre end Erslev i skepsis over for den videnskabelige værdi af hypoteser. Han repræsenterer den Erslevske kritik, sat paa spidsen. At der kan rejses det spørgsmaal, om man nogen sinde faar historikerne til at opgive gisninger, hvor andre veje fattes, og forsøgene paa, som Steenstrup siger, »at finde Bund i usikre Traditioner og i Optegnelser fra en sen Tid« — de sidste er der jo en gang og slipper nødigt deres tag i tanken, og Renan har udtalt det visdomsord, at alt hvad vi mest ønsker at vide i historien, ligger uden for sikkerhedens omraade — berøver ikke de Weibullske krav deres kraft. Alle kan i hvert fald enes om,

¹ Anf. værk, især s. 1 f., 8, 10, 33 f., 37—40, 47, 94. Jvf. samme forf.s »Historisk-kritisk metod och nutida svensk historieforskning« (1918), især s. 69 f.

at der i videnskabelige historiske undersøgelser bør sættes et skarpt skel mellem, hvad der kan vides med sikkerhed, og hvad der gisnes med forskellige grader af sandsynlighed. Men kan man overalt i studiet af historien alene anvende de exakte videnskabers metode? Kan man være fuldt exakt, hvor det drejer sig om at naa til bunds i historiske enkeltpersoner, deres motiver og deres forhold til omverdenen? Kan man — for at tale Erslevsk — strengt opretholde sondringen mellem »historieforskning« og »historieskrivning«? Og lurder der ikke i den Weibullske indstilling en fare for at overse en ikke uvæsentlig forskel mellem historien og de exakte videnskaber: den nemlig, at mens det historiske bevis i en række tilfælde kommer meget nær i styrke til de beviskrav, som de sidste opstiller¹, er forholdet oftest langt mere prekært med det historiske modbevis uden for de tilfælde, hvor det kan støtte sig til en naturvidenskabelig umulighed? Kommer man i historien nogen sinde uden om en vis margen — mellem det beviselige og det absolut usandsynlige — hvor enhver maa have lov at dømme efter sit individuelle skøn?

L. Weibull rejste især sin »ideale fordring« mod forskere, som Steenstrup og Finnur Jónsson, der tilhørte et ældre slægtled end Erslevskolen. C. Weibull har i Saxo-bogen og andetsteds angrebet ogsaa slutninger af brødrene Olrik. En af Erslevs elever Knud Fabricius tog paa flere punkter afstand fra bogens resultater og søgte i den fantasibaarne afhandling »Saxo Valdemarskrønike og hans Danesaga«² ved fremsættelse af arbejds-hypotesen om en »Ursaxo« at gennemføre et andet syn paa forholdet mellem Saxo og Knytlingasaga end det af Weibull formodede. Forsøget afvistes af denne³; en definitiv løsning af det vigtige kildeproblem er næppe endnu givet. Samtidig rettede Erslev selv en yderst skarp kritik mod L. Weibulls 1916 udkomne »Liber census Daniæ. Kung Valdemars jordebok«⁴.

¹ Det er i øvrigt hverken i Erslevs eller Weibulls afhandlinger alle bevisargumenter, som opfylder den nævnte fordring.

² 8. r. VI, 1915—17, 285—386.

³ Historisk tidskrift för Skåneland VII, 1917—21, 181—241.

⁴ 8. r. VI, 1915—17, 215—34 (med L. Weibull's modbemærkninger).

Jordebogsstriden i 1870'erne havde dannet en slags indledning til den periode i dansk historieforskning, som vi har kaldt den Erslevske. I flere arbejder fra denne tid, af L. Holberg, P. Lauridsen o. a., men først og fremmest i Erslevs »Valdemarernes Storhedstid« (1898) havde spørgsmaal vedrørende jordebogens tolkning været taget op til behandling. Erslevs tolkning af betydningsfulde problemer, især forholdet mellem »Hovedstykket« og »Hallandslisten«, stod længe urokkede. Nu fremsatte, aaret efter Erslevs afgang som professor, og aaret før hans nedlæggelse af tidsskriftets redaktion, den forsker, som med større ret end nogen anden kan betegnes som hans nordiske arvtager paa den metodiske kildekritiks felt, en helt forskellig opfattelse af dette forhold. Maaske følte Erslev det skete som noget af en detronisering. Afvisningens skarphed staar i al fald ikke i forhold til vægten af de fremsatte modargumenter.

Nogen større principiel metodisk uenighed mellem Erslev og Weibull kan næppe paavises. Erslev har da ogsaa godkendt en række af den sidstnævntes kritiske resultater. En principiel modsætning var derimod, som vi har set, til stede mellem Erslev og Steenstrup, og naar de Weibullske angreb paa det hidtidige studium af dansk historie i tiden før Valdemarerne især gjaldt Steenstrup som hovedskikkelsen inden for den ældre skole, saa ligger de i fortsættelse af Erslevs indstilling over for fagfællen, en indstilling, som trods den uforbeholdne anerkendelse, de to betydelige forskere ofte ydede hinandens arbejder, altid markerede de principielle forskelle.

Steenstrups fra Erslev (og Weibull) afvigende syn paa vidneværdien af »samtidige« og senere berettende kilder kommer i tidsskriftet stærkest til orde i den mod Erslev rettede afhandling om »Biskop Vilhelm og Kong Svend«¹, der fremsatte en række argumenter for, »at de gamle rørende Fortællinger om Biskop Vilhelm og hans kongelige Ven bør staa til troende som historisk Sandhed«, uanset, at kun én kilde (Saxo) har dem, og uanset at denne kilde ligger over 100 aar efter de skildrede begivenheder, og at Erslev har sandsynliggjort paavirkning fra

¹ 8. r. I, 1907—08, 1—64.

fremmed traditionsstof, og i hans polemik med Sofus Larsen om aaret for Svend I.s død¹. Som bekendt hindrede Steenstrups stude i forhold til den moderne kildekritik ham ikke i at anvende sin klare forstand og sit skarpsind ogsaa paa den kritiske forsknings omraade. Et smukt eksempel er afhandlingen »Hvor længe har Danske boet i Danmark? Nogle Bemærkninger om arkæologisk og historisk Materiales Bevisevne«², hvori han benægter, at de fremdragne arkæologiske vidnesbyrd kunde bevise, at der har boet danske i Danmark siden stenalderen, et standpunkt, hvori nutidens arkæologiske forskning giver ham ret.

En mærkelig dobbeltstilling indtog A. D. Jørgensen. Han var som Steenstrup i hele sit historiesyn stærkt nationalt præget, men dette afholdt ham ikke fra at imødegaa Steenstrups forsvaret for visse historiske folkevisers, især Niels Ebbesen-visens, historiske troværdighed³, ligesom han i sin Griffenfeld-biografi søgte at rokke ved hovedpersonens hævdvundne storhed. Men skønt Erslev nævner ham sammen med Reinhardt som forløber for sin egen kildekritik⁴, viste han bl. a. i sin polemik med Steenstrup om stedet for den afgørende kamp mellem Svend og Valdemar 1157⁵ — en polemik, som desværre fik en personlig brod — og ved sin strid med Erslev om »Forliget af 11. Febr. 1340«⁶, at han med sin store fantasirigdom, sin intuition og kombinationsevne dog ikke var metodisk kritiker i moderne forstand. I øvrigt var den store historieskriver en ret sjælden gæst i »Historisk Tidsskrift«, bl. a. fordi han i sine sidste aar i »Sønderjydske Aarbøger« havde sit eget organ.

Mod L. Weibull vendte sig til forsvar for den norrøne saga- og skjaldeliteraturs historiske troværdighed Finnur Jónsson i et par smaaafhandlinger⁷.

¹ 6. r. IV, 1892—94, 722—29; 7. r. II, 1899—1900, 229—39, 407—16.

² 6. r. VI, 1895—97, 114—38.

³ 6. r. III, 1891—92, 58—107.

⁴ Hist. afhandlinger II, 212.

⁵ 6. r. II, 1889—90, 623—33; III, 1891—92, 108—26, 226—31.

⁶ 6. r. VI, 1895—97, 671—80, jfr. sst. 389—534; 7. r. I, 1897—99, 110—18.

⁷ 8. r. III, 1910—12, 189—94; IV, 1912—13, 151—65.

En kildekritisk behandling af emner inden for nyere historie gav Erslev i afhandlingen om »Niels Kjeldsen«¹ og Bricka i den om »Søren Kanne«². Vægtigere var emnerne for N. P. Jensens kritiske undersøgelse over »Christian V. i Slaget ved Lund«³ og A. Stilles modindlæg⁴ samt og især J. A. Fridericias afhandling om »Frederik III. og Enevældens Indførelse«⁵. Den sidste var ved sin kritiske gennemgang af kilderne paa flere punkter et vigtigt fremskridt i forhold til Hammerichs undersøgelser fra aarhundredets midte over denne indgribende begivenhed i vort folks udvikling.

Det er de i strengere forstand kritiske afhandlinger, som især giver tidsskriftet dets særpræg i denne periode. Det har derfor været naturligt at nævne dem først. De fleste af dem afgiver væsentlige bidrag til tidshistorien, navnlig den middelalderlige. Andre bidrag paa dette felt i form af afhandlinger og større anmeldelser ydedes bl. a. af Paludan-Müller (»Kong Christian den Førstes Rejse i Tyskland og Italien i Aarene 1474 og 1475«⁶ — et meget smukt alderdomsarbejde fra den store forskers haand), W. Møllerup (»Kong Erik af Pommerns Udenlandsrejse 1423—1425«⁷), Hans Olrik (»Bidrag til Belysning af Valdemarssønnernes Tidsalder«⁸) og J. Lindbæk (»Dorothea, Kristiern den førstes dronning, og familien Gonzaga«⁹). Det 16. aarhundredes historie behandlede af Møllerup (»Bidrag til den nordiske Syvaarskrigs Historie«¹⁰), det 17. af Fridericia (»Hannibal Sehested i Unaade«; »Frederik III. af Gottorp og Lauenborgrecessen 1625«; »Har Christian V. paatænkt Indskrænkninger i Enevælden 1670?«; »Er Kongeloven fra 1665 eller fra 1668?«;

¹ Ovenf. s. 112.

² 6. r. I, 1887—88, 536—48.

³ 7. r. II, 1899—1900, 1—45.

⁴ Sst. 559—76.

⁵ 5. r. VI, 1886—87, 715—816.

⁶ 5. r. II, 1879—81, 245—347.

⁷ 5. r. III, 1881—82, 713—44.

⁸ 6. r. VI, 1895—97, 661—70.

⁹ 7. r. III, 1900—1902, 455—512.

¹⁰ 5. r. II, 1879—81, 568—634.

de store kritiske anmeldelser af Vaupells bog om Griffenfeld og C. Bruuns »Gunde Rosenkrantz«¹ og flere anmeldelser af bidrag til dansk ydrepolitisk historie), C. Nyrop (»Nogle Oplysninger om Grev Valdemar Christians Ruslandsfærd 1643—1645«²), M. K. Zahrtmann og G. L. Grove (Bornholms opstand 1658³). Inden for det 18. aarhundredes tidshistorie træder Edv. Holm (»Dronning Juliane Marie, som hun viser sig i sine Breve til Frederik II. af Preussen«; »Bidrag til Karakteristik af den guldbergske Kabinetsstyrelse«; »Johan Bülow's Forhold til Kronprins Frederik efter 1784. Bülow's Fald«⁴), optaget af sit mægtige værk om aarhundredets dansk-norske historie i dens helhed, i denne periode noget tilbage for L. Koch, der har skænket tidsskriftet en række smukke afhandlinger og anmeldelser (»En finansiel krisis i årene 1763—64«; »Bidrag til censurens historie under Frederik V«; »Kong Frederik VI.s barndom og ungdom«; »Struensees parti«; »Kabinettet i Struensees tid«; »Små bidrag til Danmarks historie 1772—84«, anmeldelserne af L. Bobés »Efterladte Papirer fra den Reventlowske Familiekreds« I og Aage Friis' »Bernstorfferne og Danmark« I⁵). En livfuld studie over »Rantzau-Ascheberg« gav Erik Arup⁶. Som fortsætter af Holm, men med streng Erslevsk skoling ydede Aage Friis flere betydningsfulde bidrag til Frederik VI.s politiske historie (»Udenrigsministerskiftet 1810«; »Niels Rosenkrantz og Forordningen af 5. Januar 1813«; »Hol-

¹ 6. r. I, 1887—88, 671—724; 7. r. I, 1897—99, 231—33; sst. 571—73; 7. r. II, 1899—1900, 216—22; 5. r. IV, 1883—84, 439—79; 5. r. V, 1884—85, 623—39.

² 6. r. III, 1891—92, 237—338.

³ 6. r. V, 1894—95, 223—73; 7. r. I, 1897—99, 129—64, 461—82, 613—31.

⁴ 7. r. II, 1899—1900, 46—75; V, 1904—05, 224—93; 8. r. I, 1907—08, 337—59.

⁵ 6. r. I, 1887—88, 497—535; II, 1889—90, 67—94; III, 1891—92, 1—57; V, 1894—95, 63—120; 7. r. III, 1900—1902, 574—622; 8. r. IV, 1912—13, 211—21; 6. r. V, 1894—95, 705—19; 7. r. V, 1904—05, 111—22.

⁶ Tillægshæfte: Til Edvard Holm paa hans 80-aarige Fødselsdag den 26. Jan. 1913 [i det følgende citeret: Festskrift Holm], 12—19.

stens Indlemmelse i Danmark i Aaret 1806¹), mens J. C. Johansen skrev om »Dr. Dampé og Attentatet paa Enevælden 1820«², P. Munch om »Monrads Udkast til Grundloven«³ og L. Koch underkastede A. D. Jørgensens afhandlinger om Christian VIII. og Nordslesvig i »Sønderjydske Aarbøger« en tankevækkende kritisk vurdering⁴. Den af Erslev fremkaldte dragning mod middelalderhistorien standsede altsaa ikke den under Krieger-Holms régime grundlagte interesse for bearbejdelsen af den nyeste tids historie.

Heller ikke den nyere tids ydrepolitiske historie forsømtes. K. Fabricius skrev om »Griffenfeld og Fuenmayor«⁵, A. P. Tuxen om »Overfaldet paa Hamborg 1686«⁶, V. L. Nannestad om »Hertugen af Gottorps Indflydelse paa Fredsforhandlingerne i Nimwegen«⁷, J. Forchhammer om »Det danske Hjelpekorps i østerrigsk Tjeneste fra 1704—09 og Rejsningen i Ungarn«⁸, Edv. Holm om »Danske og norske indfødte Soldater som Hjelpetropper i fremmed Krigstjeneste under Christian V. og Frederik IV.«, »Den store Votering om den politiske Stilling udtaltil i Efteraaret 1718« og om »Frederik II. af Preussen og Dronning Juliane Marie«⁹, Kay Larsen om »En dansk Gesandtskabsrejse i Indien (1735)«¹⁰, E. Gigas om D. G. Moldenhawers sendelse til Spanien 1786—87¹¹, C. Th. Sørensen og Erik Møller, den sidste paa grundlag af en kritisk vurdering af bl. a. engelsk arkivmateriale, om den ydrepolitiske krise 1807¹², Aage Friis, ud fra omfattende og indtrængende arkiv-

¹ 7. r. I, 1897—99, 229 f.; sst. 346 f.; VI, 1905—06, 1—107.

² 6. r. V, 1894—95, 555—680.

³ Festskrift Holm 1913, 171—87.

⁴ 6. r. VI, 1895—97, 279—92.

⁵ 8. r. II, 1909—10, 1—59, 111—69.

⁶ 6. r. IV, 1892—94, 519—62.

⁷ 5. r. IV, 1883—84, 189—286.

⁸ 5. r. II, 1879—81, 102—240.

⁹ 5. r. V, 1884—95, 256—78; 6. r. V, 1894—95, 295—312; sst. 483—518.

¹⁰ 8. r. III, 1910—12, 57—69.

¹¹ 8. r. I, 1907—08, 185—253; II, 1909—10, 264—72.

¹² 6. r. I, 1887—88, 1—57; 8. r. III, 1910—12, 309—422.

studier, om »Frederik den Sjette og det andet svenske Tronfølgervalg 1810«¹, H. Hjelholt om »Frederik Christians Stilling til det andet svenske Tronfølgervalg«², Fr. Bajer om grev Ludv. Moltkes indberetninger fra Paris 1854³ og M. Rubin om »Sundtoldens Afløsning«⁴.

Afsnit af krigshistorien i 17. aarh. behandlede af K. C. Rockstroh (»Bemærkninger vedrørende enkelte Afsnit af Krigen i Jylland 1657«; »Indledningen til Krigen 1657 samt Krigsbegivenheder i Elbegnene indtil Udgangen af September nævnte Aar«; »Vendepunktet i den skaanske Krig (August—September 1676)«⁵) og H. D. Lind (»Om Styrkeforholdet mellem den danske og den svenske Flaade i Slaget paa Køgebugt 1. Juli 1677«)⁶.

Da L. Koch i 1904 skrev sin indgaaende anmeldelse af 1. bind af Aage Friis' store hovedværk »Bernstorfferne og Danmark«, lød hans slutningsord: »Den, der har fulgt den nyere danske historiske literatur, har stundom kunnet blive grebet af en ængstelse for, at skildringen af tilstande skulde blive enerådigt i den, så personerne trådte i skygge. Her er baggrunden ingenlunde overfladisk behandlet, men personerne står kraftigt og levende på den«⁷. Den af Koch udtalte ængstelse var vistnok overdreven, naar talen er om denne periodes historikere. De fleste af dem har givet udtryk for værdsættelse af de betydelige enkeltpersoners indsats i udviklingen; den, der, uden for de overbeviste marxisters kreds, har udtalt stærkest sympati for den materialistiske historieopfattelse, Erik Arup, har i tidsskriftet udstødt følgende klage: »Hvor længe skal det vare, inden økonomiske historikere forstaar, at ligesom i den politiske historie er det partimodsætningerne og de handlende personers

¹ 7. r. I, 1897—99, 241—327, 453—513.

² 8. r. V, 1914—15, 412—26.

³ 7. r. III, 1900—1902, 99—117.

⁴ 7. r. VI, 1905—06, 172—311.

⁵ 7. r. III, 1900—02, 118—49; VI, 1905—06, 366—512; 8. r. IV, 1912—13, 103—50.

⁶ 8. r. II, 1909—10, 281—303.

⁷ 7. r. V, 1900—05, 122.

optræden paa baggrund deraf, der giver ogsaa den økonomiske historiske skildring sin dramatik og kraft¹. Og personerne træder visselig ikke i skygge i hans arbejder, saa lidt som de gør det i de fleste af tidsskriftets før nævnte bidrag til tids-historien. Ogsaa af rent biografiske bidrag optog det adskillige. Som særligt værdifulde kan nævnes de af Hans Olrik (Biskop Tymme af Hildesheim; Søren Norby²), Møllerup (Eggert Frille³), Thiset (Herluf Daa og Vinnike Villumsdatter⁴), Heise (Jens Andersen Beldenak⁵), Gjellerup (feltmarskal Henrik Holck⁶), Rockstrøh (Knud Ulfeldt til Svenstrup⁷), L. Koch (J. O. Schack-Rathlou; Malte Møller⁸) og Edv. Holm (Chr. Colbjørnsen; P. A. Heiberg)⁹. Gode undersøgelser til adelens og dens enkelte slægters historie gav Thiset¹⁰ og Heise¹¹.

Den kritiske revision af de nationalliberale synsmaader over for Sønderjyllands og det slesvig-holstenske spørgsmaals historie var en af det Erslevske slægtleds hovedindsatser. Her ydede tidsskriftet flere vægtige bidrag. J. N. Madvigs andragende til statsraadet af 13. okt. 1850 med en juni 1883 dateret indledning af forfatteren søgte at vise, at der 1848—64 havde været mulighed for en deling af Slesvig og dermed for en heldigere løsning af den dansk-tyske strid end den 1864 paatvungne¹². A. D. Jørgensens afhandling om »Sønderjyllands Indlemmelse i den danske Krone 1721«¹³, P. Lauridsens om »Holsten-

¹ 9. r. VII (Litteraturhefter 1916—22), 1919—25, 157 f.

² 6. r. III, 1891—92, 692—710; 7. r. IV, 1902—04, 490—93.

³ 5. r. V, 1884—85, 1—63.

⁴ 6. r. I, 1887—88, 79—147.

⁵ 6. r. III, 1891—92, 433—76.

⁶ 5. r. IV, 1883—84, 620—80.

⁷ 8. r. I, 1907—08, 405—77.

⁸ 6. r. IV, 1892—94, 1—204; 5. r. II, 1880—81, 85—101.

⁹ 6. r. I, 1887—88, 426—96; III, 1891—92, 477—516.

¹⁰ 5. r. V, 1879, 605—38; V, 1884—85, 443—88; 7. r. II, 1899—1900, 305—92.

¹¹ 5. r. VI, 1886—87, 1—158, 485—654 (slægten Rosenkrantz).

¹² 5. r. IV, 1883—84, 316—74.

¹³ 5. r. V, 1884—85, 117—255.

Gottorp og Kronen 1658¹« og Erslevs om »Gottorpernes Afkald paa Slesvig og dets Kassation« og »Har P. Lauridsen godtgjort, at Kongelovens Arvefølge gjaldt i den kongelige Andel af Slesvig allerede før 1721?«² — forstudier til hans betydningsfulde bog om »Augustenborgernes Arvekraav« (1915) — behandlede politisk-statsretlige sider af Hertugdømmernes historie i ældre tid, P. Lauridsens smukke og grundlæggende afhandling »Om Nordfrisernes Indvandring i Sønderjylland«³, hans og P. Meiborgs studier over sønderjydsk byggeskik⁴ og L. Kochs afhandling om »Forhandlingerne om Slesvigeres adgang til kommitetet 1745 og 1758«⁵ nationale og kulturelle.

Et felt af udviklingen, som, i modstrid med Molbechs program, i den Krieger-Holmske periode var traadt stærkt i baggrunden, var forfatnings-, forvaltnings- og finanshistorien. Det Erslevske tidsafsnit ydede her adskilligt mere. Erslevs egne hovedbidrag paa disse omraader er nedlagt i hans »Konge og Lensmand« og »Valdemarernes Storhedstid« og hans værker om Margretes og Erik af Pommerns historie, men ogsaa »Hist. Tidsskrift« indeholder her vigtige afhandlinger fra hans haand. »Europæisk Feudalisme og dansk Lensvæsen«⁶ tager i en koncis og klar redegørelse grunden bort under den af retshistorikeren Ludv. Holberg hævdede opfattelse, at Danmarks civile og militære embedsforfatning i middelalderen beroede paa en lensorganisation efter vesteuropæisk-tysk mønster. I »Rigets bedste Mænd. Danehof og Rigsraadet«⁷ gav han i videreførelse af sin elev Anna Hudes »Danehoffet« (1893), der indgribende ændrede J. E. Larsens opfattelse af ældre dansk forfatningsudvikling, en kritisk udredning af rigsraadets oprindelse fra den kreds af »meliores regni«, som kongen fra 14. aarh. raadspurgte i vigtige spørgsmaal.

¹ 7. r. V, 1904—05, 1—99.

² Festskrift Holm 1913, 52—66; 8. r. V, 1914—15, 20—44; jfr. sst. 287—309, 427—31.

³ 6. r. IV, 1892—94, 318—67.

⁴ 6. r. VI, 1895—97, 43—113.

⁵ 5. r. VI, 1886—87, 300—22.

⁶ 7. r. II, 1899—1900, 247—304.

⁷ 7. r. V, 1904—05, 365—87.

Saavel A. Hudes bog som mesterens afhandling bar vidne om, hvorledes den Erslevske skole formaaede at uddybe og korrigere en ældre tids opstilling og løsning af forfatningshistoriske problemer. Det samme gælder M. Mackeprangs klare og stringente undersøgelse over »De danske fyrstelen i middelalderen«¹ og hans oversigt over »Danske købstadmøder fra Kristian I. til Kristian IV«². Ogsaa to retslærde ydede, til dels i indbyrdes polemik, værdifulde bidrag til middelalderlig forfatnings- og retsudvikling: H. Matzen i »Leges Waldemari Regis«, »Kong Valdemars Lov eller Kong Abels og Kong Christoffers Udkast til Lov?«, »Om Forordningen af 9. Oktbr. 1276 og Worthældnævnet i Sagen mod de for Kong Erik Glippings Mord tiltalte Personer« og »Hvornaar er den skaanske Kirkeret sat?«³ og L. Holberg i »Vor ældste Rigslov«⁴, mens J. Nellemann, med udgangspunkt i diskussionen om Tyge Brahes ægteskab, belyste spørgsmaalet om »kirkelig Vielse som Betingelse for lovligt Ægteskab i Danmark« i ældre tid⁵. Steenstrup rejste spørgsmaalet »Fra hvilken Tid er vore ældste Love?«, belyste »De danske Kongers Ret til Hvaler og meget store Fisk« og skildrede, især fra retshistorisk synspunkt, »Kvindens Stilling i Danmark i Renæssancens og Reformationens Tidsalder«⁶. Til oplysning af et omtvistet punkt i enevældetidens statsret bidrog A. D. Jørgensen ved sin af P. Schumachers nyfundne latinske udkast til kongeloven inspirerede undersøgelse »Om den ved Kongeloven fastsatte Arvefølge«⁷, der bl. a. vender sig mod J. E. Larsenske opfattelser.

Ogsaa paa forvaltningens og skattevæsenets omraade tog man nye emner op og gravede dybere end før. Mackeprang

¹ 6. r. VI, 1895—97, 139—204.

² Festskrift Holm 1913, 159—70.

³ 6. r. VI, 1895—97, 1—42, 681—710, 711—15; 7. r. III, 1900—02, 556—73.

⁴ Sst. 319—42.

⁵ 5. r. I, 1879, 363—432; III, 1881, 701—12.

⁶ 5. r. VI, 1886—87, 479—84; 7. r. VI, 1905—06, 115—20; Festskrift Holm 1913, 206—20.

⁷ Sst. 241—87.

gav en god oversigt over »De danske købstæders skattevæsen indtil begyndelsen af det 17. århundrede«¹, der ligesom hans disputats »Dansk Købstadsstyrelse fra Valdemar Sejrs til Christian IV« (1900) paa flere punkter staar i gæld til P. V. Jacobsens grundlæggende studier fra Molbechtiden. K. M. Widding belyste konsulatsinstruxen af 1749², L. Koch forholdet mellem Struensee og det danske kancelli³. Finanshistorien var genstand for undersøgelser af H. D. Lind (»Underslæb paa Bremerholm under Korfitz Ulfeldts Finansstyrelse«⁴), C. Christiansen (»Den store Revisionskommission og dens Forløbere«⁵) og L. Koch⁶. Et vigtigt bidrag paa dette felt ydedes ogsaa af Erik Arup i den store afhandling om »Den finansielle side af erhvervelsen af hertugdømmerne 1460—1487«⁷, der søgte at udrede faserne i det finansielle mellemværende mellem Christian I., grev Gerhard og det slesvig-holstenske ridderskab ud fra det ofte svært tolkelige bevarede aktmateriale, med forbigaaelse af den hidtil benyttede, mod ridderskabet tendentiøse *Chronicon Lubicense*. Stærkt fremhævede Arup her de finansielle faktorerens rolle i det politiske hændelsesforløb, et synspunkt, som ogsaa traadte frem i hans anmeldelse af William Christensens »Dansk Statsforvaltning i det 15. Aarhundrede«⁸, og i anmeldelsen af Henrik Schücks »Svenska folkets historia« I⁹ uvidedes til kravet om at underbygge skildringen af den politiske historie med en grundig udredning af den økonomiske historie overhovedet, ikke mindst landbrugets og bøndernes historie.

Den ældste danske forsvarsordning i dens forbindelse med skattesystemet behandlede Arup i sin afhandling om »Leding og ledingsskat i det 13. aarhundrede«¹⁰, hvor han, i modsætning

¹ 7. r. III, 1900—02, 150—89.

² 8. r. V, 1914—15, 383—411.

³ 5. r. IV, 1883—84, 287—301.

⁴ 6. r. V, 1894—95, 367—410.

⁵ 7. r. IV, 1902—04, 1—20.

⁶ Ovenf. s. 119.

⁷ 7. r. IV, 1902—04, 317—88, 399—489.

⁸ Sst. 529—58.

⁹ 8. r. VI, 1915—17, 127—45, nær s. 143.

¹⁰ 8. r. V, 1914—15, 141—237.

til sine forgængere, især Velschow og Erslev, skyder den usikkert bevidnede ældre udvikling af ledingsvæsenet til side for et studium af det, saaledes som det fremtræder i de ældste dokumentariske vidnesbyrd, frem for alt »Jydske Lov« og den skaanske »Ledingsret«. Den skarpsindige afhandling uddybede og korrigerede paa flere punkter den ældre opfattelse; paa andre — tidsansættelsen af den personlige ledingsskats og skyldtaxationens indførelse — har den fremkaldt tungtvejende indvendinger¹.

Det danske militærvæsens udvikling i den senere middelalder og i 16. og 17. aarh. oplystes for en række punkters og siders vedkommende af militærhistorikerne O. Blom², Emil Madsen³, K. C. Rockstrøh⁴ og H. D. Lind⁵ og kulturhistorikeren R. Meiborg⁶. —

Naar Arup kunde rejse kravet om en systematisk eftersporing af de økonomiske faktoreres virkninger i den politiske historie og paa andre omraader af udviklingen, var en vigtig forudsætning herfor vistnok det store arbejde, som Erslevperiodens forskere havde gjort for at udforske en række sider og afsnit af erhvervs- og samfundshistorien.

M. Rubin rettede ud fra moderne befolkningsstatistiske

¹ Nedenf. s. 145.

² »Blidemestre, Balistarii og Værkmestere i Kjøbenhavn c. 1375—1550«, 5. r. V, 64—87; »Kjøbenhavns Tøjhus«, 6. r. I, 1887—88, 549—670; »Om Brugen af Bosser og Bossekrudt i Hansetædernes Krige mod Valdemar Atterdag«, 6. r. IV, 1892—94, 483—578; »Smaa Bidrag til Artilleriets Historie under Christian d. 4de«, 7. r. III, 1900—02, 332—48.

³ »Om Fodfolkets Udrustning i de danske Hære under Frederik II«, 5. r. V, 1884—85, 489—575; »Om Fodfolket i de danske Hære i det 16de Aarhundrede«, 7. r. I, 1897—99, 165—215; »Om Rytteriet i de danske Hære i det 16de Aarhundrede«, sst. 414—60; »De nationale Tropper samt Hærvæsenets Styrelse i det 16. Aarhundrede«, 7. r. V, 1904—05, 123—223.

⁴ »Christian den Fjerdes hvervede Hær i Aarene 1638—43«, 8. r. II, 1909—10, 325—64.

⁵ »Sammenstød mellem Land- og Søetaten i Christian d. Femtes Tid«, 8. r. IV, 1912—13, 68—94; »Griffenfeld og vore Flaadeudrustninger 1675—1676«, 8. r. V, 1914—15, 238—86.

⁶ »Om Antallet af Skytter i Frederik den Andens Hære«, 5. r. VI, 1886—87, 228—40.

metoder i sine »Bidrag til Kjøbenhavns Befolkningsstatistik i Hundredaaret 1630—1730«¹ en skarp kritik mod ældre beregninger af Hammerich og Joh. Grundtvig og fremlagde nye og sikrere resultater. I »Danmarks Folkemængde i Valdemar Sejrs Tid«² gjorde Erslev kildegrundlaget for Velschows beregninger³ til genstand for en lige saa indgribende kritik og reducerede stærkt hans tal for rigets folkemængde i 13. aarh. og forestillingen om »den Danmarks Storhedstid, der træder frem for vor Tanke, naar Valdemarerne nævnes«. W. Scharling viste imidlertid (»Kirketallet og Folketallet i Danmark i det 13. Aarh.«⁴), at heller ikke Erslevs opstillinger hvilede paa meget solidt grundlag, og Erslev underkastede dem da ogsaa i »Valdemarernes Storhedstid« (1898) en grundig revision, som iøvrigt ikke er forblevet uanfægtet af nyere kritik. Paa fastere grund byggede Fridericia i »Studier over Kjøbenhavns Befolkningsforhold i det 17. Aarh., særlig omkring Aaret 1660«⁵, naar han ved hjælp af skattelister korrigerede Rubins tal for det 17. aarh.s vedkommende. Spørgsmaalet om en almindelig økonomisk nedgang i senmiddelalderen og dens udtryk i kirketallet drøftedes for Sønderjyllands vedkommende af A. D. Jørgensen⁶ og P. Lauridsen⁷.

Det af Gjellerup paapegede faktum, at saa mange danske adelsslægter uddøde i 16.—17. aarh.⁸, bragte Gustav Bang, den første marxist blandt danske historikere, ind paa spørgsmaalet om aarsagerne til dette fænomen. Det statistiske grundlag for den degenerations-hypotese, som han opstillede i sin disputats »Den gamle Adels Forfald« (1896), kritiseredes imidlertid skarpt af Rubin⁹ og Thiset¹⁰, mens Bang, til dels med

¹ 5. r. III, 1879, 487—700.

² 5. r. V, 1885, 516—71.

³ Ovenf. s. 80.

⁴ 6. r. II, 1889—90, 262—318.

⁵ Sst. 219—61.

⁶ Sst. 634—39.

⁷ 6. r. V, 1894—95, 183—222.

⁸ Ovenf. s. 94.

⁹ 7. r. I, 1897—99, 216—28.

¹⁰ Sst. 519—62.

støtte i de af Thiset udfundne tal for slægtsdødeligheden i forskellige tidsafsnit, fastholdt, at det i alt fald var berettiget at tale om et »forfald«¹. Naaede man i denne drøftelse ikke fuldt sikre resultater, saa berørte den dog spørgsmaal af stor rækkevidde og viste vej til bearbejdelse af hidtil unyttet kildestof, især kirkebøgerne. Bang fortsatte sine studier over disse i afhandlingen om Sjællands landbefolkning i 17.—18. aarh.², men mødte paa ny væsentlige indsigelser fra den statistiske videnskab i Rubins skikkelse, bl. a. mod sin antagelse af, at fødselsprocenten 1630—1780 laa lavere end o. 1900³. Til diskussionen om adelsforfaldet sluttede sig Erslevs afhandling »Har den danske Adel i det 15. Aarh. haft en stærk Tilgang af nye Slægter?«⁴, hvor forfatteren begrundede sin i »Danmarks Riges Historie« fremsatte anskuelse om, at adelens nedgang i tal tog sin begyndelse allerede i middelalderens sidste del.

1880 lyste C. F. Bricka i sin anmeldelse af C. Christensens »Hørsholms Historie« efter en mand, der vilde skrive den danske bondestands historie. »Til at faa dette Spørgsmaal klaret er der i de senere Aar ydet saa mange og gode Bidrag, at man skulde tro, det nu ikke vilde være uoverkommeligt at give en samlet Fremstilling af Standens Historie. Paa intet Punkt har en foregaaende Tids demokratisk-tendentiose Historieskrivning tydeligere lagt sig for Dagen end i Skildringen af Adelen som Godsadel i dens Forhold til Bondestanden, og der er gaaet lang Tid hen, siden man har faaet Øjnene op for det partiske i denne Skildring«⁵. Bricka laa her nærmere ved Molbechs opfattelse end ved sin lærer Allens. Nogen samlet skildring af den danske bondestands historie kunde det ikke blive »Hist. Tidsskrift«s opgave at give, men det optog i de følgende aar en lang række lødige afhandlinger om sider af denne historie. Mest ydede vel her Steenstrup, efter at han 1882 havde afsluttet sit bane-

¹ Sst. 581—612; II, 1899—1900, 399—406.

² 7. r. II, 1899—1900, 417—54.

³ 7. r. III, 1900—02, 1—54.

⁴ 7. r. VI, 1905—06, 121—29.

⁵ 5. r. II, 1880—81, 408—10.

brydende hovedværk »Normannerne« og havde tiltraadt Paludan-Müllers historiske professorat. I første linje var det den danske bondes retsstilling, han tog op til behandling. I »Christian den Fjerde og Vornedskabet«¹ redegjorde han for denne konges planer om vornedskabets afløsning, i de store afhandlinger »Vornedskabet hos den danske Bonde« og »Nogle Undersøgelser om Fæstebondens Retsforhold i ældre Tider«² udredede han, i fortsættelse af ældre forskeres (Kofod-Anchers, Kolderup-Rosenvinges, J. E. Larsens, H. F. J. Estrups og Molbechs) bidrag og sine egne »Studier over Kong Valdemars Jordebog« livsfæstets og vornedskabets historiske udvikling, overvejende paa grundlag af et omhyggeligt studium af retskilderne. I mindre grad kom han ind paa bondens kaar, som de artede sig i dagliglivet, og paa omfanget af hans arbejdsydelser til skiftende tider. I sit almensyn viste han slægtskab med Brickas opfattelse og kritiserede Allens skildring af den danske bondestands historie som tendenspræget. Han tog til genmæle imod den »fremherskende Tilbøjelighed til at fremstille Bondens oprindelige Frihed som meget betydelig og dernæst til ved Betragtningen af Bøndernes senere Historie at tage Parti for Bonden imod hans Husbonde, hvad enten denne var Prælat, Herremand eller Konge. At dette Standpunkt har været medført af en i Nutiden raadende politisk eller social Retning, vil ganske sikkert ikke blive nægtet«. Man har bl. a. overset, »i hvor høj Grad den økonomiske Misère i alt Fald paa flere Tidspunkter tillige har rammet Herremanden og de højerestaaende i Samfundet. Man burde derfor have bemærket, at Bondens uheldige Stilling ikke var en Følge af en vilkaarlig tilføjet Uret, men ikkun hidrørte fra Samfundets Uforstand paa, hvorledes Forholdet rettelig og bedst burde ordnes, en Mangel paa Indsigt, som det imidlertid som oftest delte med hele den civiliserede Verden«³. Der laa i disse synspunkter, som ogsaa kom frem i det folkelige skrift »Den danske Bonde og Friheden« (1888), en nyttig reaktion mod nationalliberale, til

¹ 5. r. IV, 1883—84, 521—27.

² 5. r. VI, 1886—87, 339—654; 655—714.

³ Sst. 657 f.

dels af det nye venstreparti overtagne anskuelser; nægtes kan dog ikke, at Steenstrup for ensidigt fremdrog de lysere træk i fortidens bondekaar. Han savnede desuden for meget blik for de rent økonomiske faktoreres indvirken: virkningen for bøndernes vedkommende af det 16. aarh.s godskoncentration berørtes saaledes ikke. Men hans afhandlinger i tidsskriftet stillede dog for første gang studiet af den danske bondestands retsudvikling paa en virkelig videnskabelig basis.

Grundlæggende paa et andet, men tilknyttet felt var Steenstrups »Nogle Bidrag til vore Landsbyers og Bebyggelsens Historie«¹. Til dels med forbillede i arbejder af udenlandske forskere som Strodtmann, K. Lamprecht og Seebohm og danskeren Emil Madsen (»Sjællandske Stednavne«, Aarb. f. nord. Oldkynighed 1863), men med fuld selvstændighed i udførelsen redegjorde han for den kundskab, der af et studium af de danske stednavne kunde udvindes om landets bebyggelse og landsbyernes opstaaen og væxt, og foretog paa grundlag af »Falsterlisten« i »Kong Valdemars Jordebog« og matrikelen fra 1844 en undersøgelse af omfanget og værdien af landsbyernes jordtiliggende indenfor de forskellige stednavnegrupper. Han blev derved grundlæggeren af den danske stednavneforskning, der har ydet saa meget til forstaaelse af vort lands historie i ældre og ældste tider, og til hvilken han selv andet steds gav en række bidrag. Ordet »genial« misbruges ofte; der er næppe nogen afhandling i »Historisk Tidsskrift« i denne periode, om hvilket det med større ret kan bruges. — Kort efter paaviste Steenstrup i »Nogle Undersøgelser over Guders Navne i de nordiske Stednavne«², hvilken rig høst til kundskab om oldtidens nordiske gudetro stednavnestudiet kunde yde, mens hans elev S. Nygård i »Danske personnavne og stednavne«³ undersøgte de personnavne, hvormed forskellige gamle landsbynavneendelser er sammensatte, og viste, at der ad denne vej i stort omfang lod sig udfinde en baade relativ og absolut datering af de danske

¹ 6. r. V, 1894—95, 313—66.

² 6. r. VI, 1895—97, 353—88.

³ 7. r. I, 1897—99, 82—109.

landsbyers opstaaen. En yderkant af det danske bondesamfund belyste Steenstrup, der ogsaa i sin videnskab ejede den passionerede fodvandrers og naturelskers trang til at prøve utraadte stier, i den i form og indhold saare fængslende lille studie »Nogle Træk af Fiskerbefolkningens Historie«¹, der redegjorde for, hvor sent en egentlig fiskerbefolkning var opstaaet i de nordiske lande.

Med anden metode og til dels ud fra andre synspunkter end Steenstrup skrev J. A. Fridericia sine »Historisk-statistiske Undersøgelser over Danmarks Landboforhold i det 17. Aarhundrede«². »Methoden har været en Forening af den almindelige historiske Forskning med statistiske Opgjørelser, saaledes at det i væsentlige Henseender ikke saa meget blev Exempler, hvorfra der sluttedes til Helheden, som tilnærmelsesvis alle Enkeltheters Samling til en Masse, hvorpaa der byggedes«³. Maalet var at udfinde den danske jords fordeling mellem kronen og de enkelte stænder i de forskellige landskaber og i sammenhæng hermed bondens stilling i forhold til jordejeren; materialet var især de ældste matrikelarbejder. Hammerich havde taget spørgsmaalet op; først Fridericia søgte og fandt en løsning paa kritisk-videnskabeligt grundlag. Udnyttelsen af materialet er beundringsværdig, afhandlingen en af de fineste, som tidsskriftet har bragt. I redegørelsen for fæstebondens kaar paaviste Fridericia bl. a., at bondens paa livsfæstet grundede ret havde sin begrænsning, og udtalte ønsket om, at Steenstrup i sin undersøgelse over livsfæstet var kommet ind herpaa »og i det hele paa Spørgsmaalet om Nedlæggelse af Bøndergods, det vilde dog have været en lille Modvægt mod hans saa lyse Skildring af Bondestandens Stilling i det 16de og til Dels ogsaa i det 17de Aarhundrede«⁴. Ud fra et lignende synspunkt polemiserede senere Erslev (»Fæstebondens Førlov og dens Størrelse«⁵) mod Steenstrups forsøg

¹ 7. r. VI, 1905—06, 141—71.

² 6. r. II, 1889—90, 469—622.

³ Sst. 469.

⁴ Sst. 563, note 2.

⁵ 8. r. II, 1909—10, 371—73.

paa at reducere den pekuniære byrde af den ved slutningen af 14. aarh. optrædende fæstebonde-»fôrlov«.

I ætlingsforhold til Fridericias grundlæggende undersøgelse stod Chr. Thorsens »Smaa Bidrag til Belysning af Ejendomsforholdene i Landbruget i Slutningen af det 16. Aarhundrede«¹ og Axel Linvalds »Hvem ejede Danmarks Jord omkring Midten af det 18. Aarhundrede?«², til dels ogsaa Henrik Pedersens i metode og gennemførelse fortrinlige »Odegaarde i 1680'erne«³ og »Nogle Træk til Belysning af Hovedgaardsbedriften i sidste Halvdel af det 17. Aarhundrede«⁴. Det sidste arbejde gav for første gang en indtrængende belysning af driftsformerne i et afsnit af dansk landbrugshistorie. I en anden afhandling af sjælden lodighed »Udsæden og det dyrkede Areal paa Falster i sidste Halvdel af det 17. Aarhundrede. Nogle historisk-statistiske Bemærkninger«⁵ viste H. Pedersen paa grundlag af matrikelmaterialet fra 1683, at øens dyrkede areal i sidste tredjedel af 17. aarh. var meget større, end Erslev i »Valdemarernes Storhedstid« (paa grundlag af udsædsangivelser fra 1664) var gaaet ud fra, og at hans slutning, at det fra 13. til 17. aarhundrede var formindsket med ca. halvdelen, derfor ikke kunde opretholdes — et overmaade betydningsfuldt resultat. Hovedgaardsdrift i tiden o. 1600 belystes i M. Mackeprangs »Dronning Sofie og Livgedinget«⁶ med dronningens brevbøger i rigsarkivet som hovedkilde, Grevefejdens skæbnesvangre følger for de nørrejydske selvejerbønder i Th. B. Bangs »Klemensfejdens Efterspil«⁷. Det 18. aarh.s danske landboforhold og landbrugsudvikling blev især Edv. Holms og for den økonomiske og driftshistoriske sides vedkommende nationaløkonomen V. Falbe-Hansens domæne. Holm skrev i tidsskriftet om »Frederik IV.s Landmilits og dens Indflydelse paa Bondestandens

¹ 8. r. IV, 1912—13, 183—210.

² Festskrift Holm 1913, 147—58.

³ Sst. 188—205.

⁴ 8. r. VI, 1915—17, 1—82.

⁵ 8. r. I, 1907—08, 101—77.

⁶ 7. r. III, 1900—02, 527—55.

⁷ 8. r. VI, 1915—17, 165—96.

Kaar i Danmark¹, en afhandling, som paa væsentlige punkter korrigerede Allens fra N. D. Riegels stammende fremstilling af de for fæstebondens retsstilling fordærvelige følger af landmiliti-forordningen af 1702, og hvis synspunkter Holm fastholdt i en polemik med O. F. C. Rasmussen². Aage Friis skildrede »Andreas Peter Bernstorff og den »den nye Indretning i Landbruget« paa Bernstorff³. Jón Jónsson (Aðils) gav en paa grundige arkivstudier bygget alsidig belysning af »Fæstebondens kår på Island i det 18. århundrede⁴.

Bricka saa utvivlsomt for lyst paa forholdene, naar han 1880 mente, at tiden nu var inde til at skrive den danske bondes historie. Fuldt oplyst for alle siders og alle afsnits vedkommende var emnet vel heller ikke 1917 — der kunde bl. a. vindes en dybere indsigt i den almenøkonomiske baggrund for det danske landbrugs vilkaar til forskellige tider, ligesom metodiske studier over enkelte egnes gaard- og godshistorie kunde udvide og ud-
dybe billedet af landbostandens levekaar i deres egnsbestemte betingethed — men der var dog skabt langt bedre forudsætninger for løsningen af den store opgave. I det arbejde, som var udført, var »Historisk Tidsskrift«s indsats saare vægtig.

Kendeligt ringere var høsten paa andre omraader af den økonomiske og sociale historie. Af bidrag til haandværks- og industrihistorien kan kun nævnes C. Nyrops skildring af »Danmarks Glasindustri indtil 1750«⁵ — ved siden af afhandlingen om det danske jern⁶ det eneste af Nyrops mange industrihistoriske arbejder, der kom tidsskriftet til gode — og O. Bloms »Danske Stykkestøbere og Stykkestøberier for Metalskyts«⁷ samt Steenstrups lille studie over de ældste danske laug⁸.

¹ 5. r. IV, 1883—84, 529—619.

² 5. r. V, 1884—85, 572—97, 598—622; VI, 1886—87, 159—79, 180—227.

³ Festskrift Holm 1913, 98—114.

⁴ 6. r. IV, 1892—94, 563—645.

⁵ 5. r. I, 1879, 433—604.

⁶ Ovenf. s. 94.

⁷ 5. r. IV, 1883—84, 375—528.

⁸ 5. r. VI, 1886—87, 479—84.

Noget talrigere var de handelshistoriske undersøgelser, blandt hvilke navnlig Nina Bangs smaa studier »Dansk Studehandel i 2den Halvdel af det 16. Aarhundrede« og »Til Narvahandelens Historie i det 16. Aarhundrede«¹, Jón Jónsson (Aðils)s »Den danske regering og den islandske monopolhandel, nærmest i det 18de århundrede«² og A. Linvalds »Bidrag til Oplysning om Danmark-Norges Handel og Skibsfart 1800—1807«³ havde vægt ved emnernes betydning og de nævnte forskeres evne til at fremdrage og bearbejde nyt herhenhørende arkivstof. Den ældste danske Vestindiehandel skildredes af Nic. Abrahams⁴, slavehandelens ophør af C. A. Trier⁵, mens K. Fabricius gav en, til dels paa franske arkivalier bygget, oversigt over spørgsmaalet »Colibert og Danmark«⁶. Detailspørgsmaal vedrørende dansk handel og fiskeri i oldtid og middelalder belyste Japetus Steenstrup⁷ og P. Lundbye⁸, den ældste enevældes købstadpolitik J. Lindbæk⁹. Mere sprog- og kultur- end handelshistorisk betonet er Johs. Steenstrups interessante studie »Pebersvende«¹⁰.

Lokalhistorisk-topografiske bidrag i snævrere forstand optog »Historisk Tidsskrift« kun sjældent i denne periode; de fandt vej til de mange amtshistoriske tidsskrifter, som efterhaanden saa lyset. I »Det ældste Kjøbenhavn og den nyere Grandskning«¹¹ tog A. Heise stilling til den mellem Oluf Nielsen og A. D. Jørgensen førte strid om karakteren af det forabsaloniske Kjøbenhavn. Steenstrup vendte sig i den frodige og idérige

¹ 7. r. I, 1897—99, 328—45; II, 1899—1900, 541—58.

² 6. r. VI, 1895—97, 535—611.

³ 8. r. VI, 1915—17, 387—478.

⁴ 7. r. IV, 1902—04, 283—316.

⁵ 7. r. V, 1904—05, 405—508.

⁶ Festskrift Holm 1913, 67—82.

⁷ 6. r. II, 1885—90, 95—110 (Ottars beretning om hvalros- og hvalfangst).

⁸ 7. r. IV, 1902—04, 513—28 (Haløre marked).

⁹ Festskrift Holm 1913, 132—46.

¹⁰ 8. r. II, 1909—10, 60—70.

¹¹ 5. r. II, 1880—81, 489—501.

opsats »Jylland og Jyder. Nogle Betragtninger over ydre og indre Grænser«¹ mod den især hos tyske forfattere fremtrædende tendens til at overdrive Danmarks etniske delthed, navnlig skellet mellem Jyder og Ikkejyder, og behandlede i smaaaf-handlinger, frugter af hans samlevethed med det danske land-skab, spørgsmaalet om Susaaens sejlbarhed i ældre tid² og »Danmarks Tab til Havet i den historiske Tid«³. Villads Chri-stensen fremlagde sine ungdomsundersøgelser over »De jyske Kirkebøgers Bidrag til Belysning af Krigen i Jylland 1657—59«⁴, et emne, som T. J. Søgaard senere belyste ved hjælp af ting-bøgerne⁵. Om bygningshistoriske og andre historisk-arkæologiske emner skrev Henry Petersen⁶, E. Löffler⁷, P. Lauridsen og R. Meiborg⁸, mens billedhistorien kun har et enkelt lille bidrag af Francis Beckett at opvise⁹.

Den betydningsfulde side af middelalderens samfunds- og kulturliv, som repræsenteres af klostervæsenet, var hidtil kun i meget ringe omfang behandlet i tidsskriftet — som i dansk historieforskning overhovedet. Den unge Ivar Hertzsprungs posthumt udgivne magisterkonferensafhandling »De danske klostres styrelse og økonomiske forhold samt klosterbygningerne i tiden 1202—1319«¹⁰ var derfor, trods sin skitsemæssige form, et vigtigt pionérarbejde. Senere skrev J. Lindbæk, som sam-men med Vilh. Lorenzen i større værker skulde bidrage til at udfylde Hertzsprungs førsterids, om striden mellem biskop Niels Skave i Roskilde og Sorø kloster¹¹. Middelalderens kirke-

¹ 8. r. III, 1910—12, 1—49.

² 7. r. VI, 1905—06, 108—15.

³ 8. r. I, 1907—08, 153—66.

⁴ 6. r. V, 1894—95, 519—54.

⁵ 8. r. III, 1910—12, 91—183.

⁶ »Dragen paa Gents Beffroi«, 6. r. II, 1889—90, 111—218; »Hvor laa Kongegaarden i Roskilde?«, sst. 329—58.

⁷ »Fra hvilken Tid skriver Hovedmassen af vore Brudstenskirk sig?«, 6. r. V, 1894—95, 411—82.

⁸ Se ovenf. s. 123.

⁹ »Et Drengportræt af Hans Knieper«, 6. r. IV, 1892—94, 197—204.

¹⁰ 7. r. V, 1904—05, 299—364.

¹¹ 8. r. I, 1907—08, 254—83.

lige aandsliv fik en nidkær dyrker i Ellen Jørgensen, som paa sit felt skænkede tidsskriftet talrige større og mindre afhandlinger, prægede af Erslevskolens sobre teknik, men tillige vidnende om stedse dybere indlevelse i, hvorledes man tænkte, følte og forskede bag danske kloster- og kirkemure, og hvorledes middelalderens Danmark aandeligt hang sammen med europæisk kirke- og lærdomsliv («Regula Seti Benedicti i Kong Valdemars Jordebog»; »Meddelelse om et Psalterium, som for-dum var i norsk Eje«; »Om nogle middelalderlige Forfattere, der nævnes som hjemmehørende i »Dacia««; »Studier over danske middelalderlige Bogsamlinger«; »Nordiske Studierejser i Middelalderen. Nordboerne ved Universitetet i Paris fra 13. Aarhundredes Begyndelse til 15. Aarhundredes Midte«; »Nogle Bemærkninger om danske Studerende ved Tysklands Universiteter i Middelalderen«¹). Aands- og lærdomslivet, der indtog en saa fremtrædende plads i tidsskriftet i Molbechs og især Krieger-Holms tid, forsømtes altsaa ikke, selvom literatur-historiske bidrag i snævrere forstand efter aarhundredskiftet tager stærkt af i tal. Vægtige literærhistoriske afhandlinger ydedes af Jul. Paludan («Om Dramaets Udvikling i Danmark mellem Skolekomedien og Holberg«; »Holbergs Forhold til det ældre tyske Drama«; »Ere Toveviserne danske eller svenske?«; »Om Periodedeling i den danske Litteraturs Historie«; »Tøger Reenberg«; »Societas indagantium«²) men ogsaa C. F. Bricka, E. Collin, L. Koch, V. Dahlerup, Jul. Clausen og Johs. Steenstrup var her virksomme. Til lærdomshistorien bidrog P. Lauridsen (kartografen Johannes Mejer³), Jul. Pedersen (lægen C. J. Berger⁴) og H. O. Lange (bogtrykkeren Johan Snell⁵), til dansk historiografis historie A. D. Jørgensen («En

¹ 8. r. I, 1907—08, 65—69; III, 1910—12, 219—33; sst. 239—74; V, 1914—15, 331—52; VI, 1915—17, 197—214.

² 5. r. II, 1880—81, 1—84; 6. r. II, 1889—90, 1—66; V, 1894—95, 45—62; sst. 247—94; 7. r. III, 1900—02, 213—331; 8. r. I, 1907—08, 292—99.

³ 6. r. I, 1887—83, 239—402.

⁴ 6. r. III, 1891—92, 339—432.

⁵ Sst. 627—42.

upaaagtet Krønike af Poul Helgesen¹), H. F. Rørdam (historieskriveren Vitus Bering²) og C. Paludan-Müller, hvis »Dansk Historiografi i det 18de Aarhundrede«³ danner en værdig afslutning paa hans store indsats i tidsskriftet.

Naar »Hist. Tidsskrift« i denne periode i langt ringere omfang end tidligere gav sig af med at udgive kildebidrag, var hovedaarsagen uden tvivl, at der var afhandlingsstof for haanden i rigelig mængde. En rolle spillede det vel ogsaa, at slægtledet fra 1870'erne udfoldede en saa energisk virksomhed for systematisk kildeudgivelse i store enkelt-samlinger og i »Danske Magazin«, hvortil kom H. F. Rørdams »Kirkehistoriske Samlinger«. En indgaaende drøftelse af ældre og nyere principer for udgivelse af historiske kilder, især aktstykker, gav Erslev i sin anmeldelse af H. F. Rørdams »Danske Kirkelove« og V. A. Sechers »Corpus Constitutionum Daniæ«⁴. Hvad tidsskriftet publicerede, var, i overensstemmelse med de Kriegerske traditioner, fortrinsvis kilder til det 18. og 19. aarhundredes historie. Nævnes kan blandt flere J. N. Madvigs »Et Par Erindringer fra Christian VIII's Tid«⁵, »En Brevvexling mellem Andræ og Krieger under Londonkonferencen 1864«⁶ og »C. N. Davids Optegnelser om Aarene 1863—1865«⁷. En meget vigtig publikation til det 17. aarhundredes historie var »Breve skrevne fra Kjøbenhavn 1659—60 af den kejserlige Gesandt Baron de Goes«⁸.

De vægtigste af periodens anmeldelser er tidligere omtalte. Fra og med 7. rækkes 1. bind (1897—99), d. v. s. med J. A. Fridericias overtagelse af redaktionen, samledes de tidligere rubriker »Afhandlinger« og »Smaastykker« under ét; samtidig begyndte en ny rubrik »Nyt fra historisk Videnskab i Ind- og

¹ 5. r. VI, 1886—87, 323—38.

² 5. r. I, 1879, 1—115.

³ 5. r. IV, 1883—84, 1—188.

⁴ 6. r. II, 1889—90, 666—82.

⁵ 5. r. V, 1884—85, 98—116.

⁶ 6. r. V, 1894—95, 121—82.

⁷ 8. r. V, 1914—15, 45—99.

⁸ 5. r. III, 1880—81, 101—332.

Udland«. »Verdenshistorisk« stof var, som hidtil, meget svagt repræsenteret i afhandlingerne, men i den ny rubrik gaves for første gang regelmæssige kortfattede recensioner af særligt betydningsfulde arbejder vedrørende ikke-dansk historie. Der er næppe tvivl om, at det især skyldtes Fridericias initiativ, at tidsskriftet saaledes »slog et vindue op« ud til den store verden. Mange af de bedste af disse recensioner skyldtes ogsaa ham.

V. Den sidste Snes Aar.

Redaktører var juni 1917—okt. 1924 Erik Arup, okt. 1924—april 1932 Ellen Jørgensen, fra april 1932 Axel Linvald. Af nye bestyrelsesmedlemmer indtraadte Knud Fabricius (1914—19), Ellen Jørgensen (fra 1919), A. Linvald (fra 1919), Fr. le Sage de Fontenay (1919—24), Poul Nørlund (1924—33), Erik Møller (1924—33), Aage Friis (fra 1929), F. W. Wendt (fra 1933) og C. O. Bøggild Andersen (fra 1933). Formænd var M. Mackeprang (1919—29) og Aage Friis (fra 1929).

Da der her ikke er tale om en afsluttet periode, og da dette afsnit af tidsskriftets historie ligger vor egen tid saa nært, skal blot visse grundtræk i udviklingen fremdrages.

Det var i flere henseender naturligt, at Erslev, da han 1917 nedlagde sekretær-redaktørhvervet, afløstes af Erik Arup. Arup var jo den blandt Erslevs elever, som stærkest havde slaaet til lyd for nye forskningsretninger og nye synspunkter. Vi har allerede mødt dem: en stærk betoning af den økonomiske udvikling som grundlag for udviklingen paa andre omraader, af samspillet mellem den økonomiske og finansielle og den politiske historie, af nødvendigheden af at fremdrage det arbejdende folks indsats til forskellige tider som en hovedside af historien. Disse synspunkter nærmer sig til, hvad der forstaas ved et materialistisk historiesyn, og Arup har da ogsaa i sin store »Danmarks Historie« udtalt sin beklagelse over »den uvilje, som den saakaldte materialistiske historieopfattelse vakte hos 19. aarh.s historikere, den tanke, at folkenes politiske udvikling

og hele den historiske verdensudvikling i langt højere grad end ved de aandelige værdier bestemtes ved det økonomiske livs udvikling«¹.

I »Danmarkshistorien« har Arup stræbt at gennemføre sin synsmaade. Der spores ogsaa i begyndelsen af hans redaktørtid en stræben efter i tidsskriftet at lægge en særlig vægt paa afhandlinger af erhvervs-historisk indhold. Ogsaa i den foregaaende periode havde imidlertid »Historisk Tidsskrift« indeholdt en række dybtgaaende undersøgelser af denne art, saaledes at der næppe her kan tales om en afgørende »new departure«. Maaske vilde det i højere grad have været tilfældet, hvis Arups redaktionsperiode havde haft en lignende længde som Holms, Brickas eller Fridericias. Arups egne hovedbidrag i disse aar laa ikke paa det økonomisk-historiske, men paa det kildekritiske felt, og han søgte her at formulere og gennemføre særprægede synspunkter.

Hvad Arup stræbte i sine afhandlinger »Rantzau-Ascheberg«², »Bernstorff og Holstein«³ og den i »Scandia« publicerede »David og Hall. Krisen i Danmarks historie 1863«⁴ var, korteligt udtrykt, at gennemføre den Erslev-Weibullske detailkritik paa emner af det 18. og 19. aarh.s historie. Ligesom Weibull mod forskerne af den ældre middelalders vendte Arup sig her i principielle betragtninger kritisk mod forskerne af de sidste aarhundreders nordiske historie. Kun sjældent, hævdede han, foretager nytidshistorikeren kritiske undersøgelser af selve materialet med samme metodiske grundighed som middelalderhistorikeren — eller som han senere udtalte i skærpet form: for tiden efter 16. aarh. »hersker endnu kun historikerens personlige skøn over beretterens personlige vidneværdi i al almindelighed«. Hertil kom kravet om, at historikeren skulde fremdrage, sammenholde og forklare de sikkert afhjemlede kendsgerninger, uanset om den opfattelse af begivenheder og personer, han danner sig, »allerede

¹ II, 1932, 596.

² Festskrift Holm 1913, 3—19.

³ 9. r. I, 1918—20, 129—213.

⁴ Scandia I, 1928, 119—79.

er formet i ord i en eller anden af selve de samtidige eller dog primære kilder, hvilket altid vil bero paa en tilfældighed, eller ikke¹.

Arup har næppe ret i med erkendelse eller ikke-erkendelse af det sidstnævnte krav som skillemærke at opstille en sontring mellem en yngre fransk og en ældre tysk kildekritisk skole². Man vil næppe kunne beskylde t. ex. L. v. Ranke for den ensidige fasthængen ved udsagn i kilderne uden prøvelse af de bag kilderne liggende realiteter, som en saadan sontring involverer. Men i øvrigt er der næppe noget at indvende mod de anførte principer. Hvad deres anvendelse i praxis angaar, bør det dog vel betones — hvad Arup i øvrigt ikke mangler blik for — at den fra 16. aarh. i vældig progression voxende kilmængde paa en række — vel de fleste — felter fritager nytidshistorikeren for den minutiøse kritiske detailprøvelse, som middelalder- eller oldtidshistorikeren maa underkaste hver linje i deres magre materiale³. Næsten overalt, hvor det drejer sig om udviklingens hovedlinjer, vil der i alt fald fra 18. aarh. staa saa mange kilder af alle arter til raadighed, at eventuelle urigtigheder, en eventuel tendens i én kilde oftest uden megen vanskelighed vil kunne paavises ved hjælp af andre gennem historikerens »personlige skøn« (som ingenlunde er nogen ringe ting, naar det er godt og solidt). Skønt Arup har ret i, at kildekritiske afhandlinger er sjældnere inden for nytidsforskningen end inden for middelalderforskningen, vil dog vel kun faa historikere gaa med til at hævde, at vi ikke for de to sidste aarhundreders vedkommende har sikrere viden om den historiske udviklings grundlinjer, end vi har om grundlinjerne i dansk historie i 13. aarh.⁴ — trods den beundringsværdige kildeprøvelse, som Erslev og andre har underkastet det spinkle materiale til denne historie.

¹ Jvf. især Hist. Tidsskr. 9. r. I, 129 f.; II, 1921—23, 113; Scandia I, 121 f.; III, 1930, 47 f.

² Scandia III, 48.

³ Her bortses fra principerne for kildeudgivelse, som i hovedsagen bør være de samme for middelalder- og nytidshistorisk materiale.

⁴ Jvf. Scandia I, 122.

Ganske bortset fra, at nytidshistorikeren ikke mindre end middelalderhistorikeren aldrig kan have nok af indtrængende kildekundskab, kritisk skarpsind, kombinationsevne og forstaaelse af samfund og mennesker, rede til brug ved enhver anledning, er imidlertid kildekritik i snævrere forstand naturligvis ogsaa i en række tilfælde paakrævet i nytidshistorisk forskning. Især, hvor denne kommer ind paa historiens detail: paa enkeltheder i begivenheder og forhandlinger, og vel frem for alt, hvor den vil finde de enkelte personers indsatser og vinde klarhed over deres motiver og indbyrdes forhold. Saa melder sig ogsaa den svære opgave at udfinde og operere med kendsgerninger, som ikke direkte er udsagt i kilderne. At læse mellem linjerne, saa at sige. Men her slaar de kritiske lærebøger næppe fuldt til. Her gælder det ikke mindst historikerens almindelige menneskekundskab og hans evne til indlevelse i den tid, det milieu, de mennesker, hvis hjerter og nyrer han vil ransage.

Arup har i de nævnte afhandlinger foretaget undersøgelser og sonderinger af denne art. Den om »Rantzau-Ascheberg« og den om »David og Hall« fremkaldte indvendinger fra en nytidshistoriker og gav anledning til en kritisk turnering, som næppe fulgtes med mindre interesse blandt nordiske historikere end striden om »Valdemars jordebog«. Modstanderen var Aage Friis i afhandlingerne »Bernstorff og Moltke under Krisen 1762«¹ og »C. N. David, Christian IX og Sir Augustus Paget i November 1863«². Arups modindlæg var »Bernstorff og Moltke«³ og »Danmarks krise 1863«⁴.

Man tør vist hævde, at striden mindre stod om de metodiske principer end om den maade, hvorpaa de bragtes til anvendelse i de enkelte tilfælde. Ikke mindst interessant var den kendsgerning, at den kildekritiske diskussion i sin kerne gjaldt synet paa de personlige forudsætninger og motiver, som laa bag de behandlede kilder, altsaa et felt, hvor historikerens evne til

¹ 9. r. I, 1918—20, 129—213.

² 9. r. VI, 1929, 133—248.

³ 9. r. II, 1921—23, 78—125.

⁴ Scandia III, 1930, 1—51.

rigtig psykologisk vurdering var en afgørende faktor. Til ex. var grundspørgsmaalet i David-Hall-diskussionen, hvorfor C. N. David 1874 gav en skildring af begivenheder umiddelbart efter Frederik VII.s død nov. 1863, som paa punkter afveg fra hans i dec. 1863 affattede beretning om de samme begivenheder, om han løj i 1863 og talte sandt i 1874, eller han talte væsentligt sandt i 1863 og huskede galt i 1874, da han var blevet en 80-aarig olding, som alene havde sin aldrig stærke hukommelse at bygge paa — samt, da Friis var gaaet nytidshistorikerens vej til arkiverne og havde fremdraget en ny kilde fra nov. 1863, som paa afgørende punkter faldt sammen med Davids ældste beretning, om da ogsaa denne kildes forfatter, den engelske gesandt i København, løj i 1863, og hvorfor han gjorde det¹. Følte læseren sig ikke overbevist af hvert af de fremsatte argumenter, sad han dog tilbage med overbevisningen om, at der nok lod sig finde interessante detailproblemer i det 19. aarh.s danske historie.

En middelalderhistorisk afhandling af Arup i »Scandia«: »Kong Svend 2.s Biografi«² rejste adskillige vægtige indvendinger fra Vilh. la Cour's side³. Tre andre forskere af den Erslevske skole Ellen Jørgensen, Poul Johs. Jørgensen og Knud Fabricius tog mere eller mindre afstand fra synsmaader, fremsatte i hans store Danmarkshistories 1. og 2. bind⁴. »Historisk Tidsskrift« afgav saaledes flere vidnesbyrd om, at der var indtraadt en vis spaltning inden for historikerne af Erslevs skole. Det maa dog hævdes, at hvor det kom til en videnskabelig diskussion i enkeltheder af de rejste problemer, lader der sig sikkert ikke tale om principielle metodiske uenig-

¹ Fra videnskabeligt hold er der taget stilling til et eller flere af de proftede problemer af Edv. Bull (Norsk Hist. Tidsskr. XXVIII, 419 f.), K. Fabricius (Berl. Tid. 26/4 1928, Aftenudg.) og Lawrence D. Steefel (The Schleswig-Holstein Question (Harvard Historical Studies, vol. XXXII), 1932, 369).

² Scandia IV, 1931, 55 ff.

³ »Adam af Bremens Meddelelser om Sven Estridsson«, 10. r. II, 1932—34, 484—539.

⁴ 9. r. IV, 1925—26, 285—351; 10. r. II, 1932—34, 323—69.

heder. Dybere syntes modsætningen i det almindelige historiesyn, idet Arup, som nævnt, stærkere end andre af hans slægtled har udtalt tilslutning til den materialistiske historieopfattelse.

Den modsætning mellem Erslev og L. Weibull, som tidligere var kommet til orde i anledning af den sidstes jordebogsarbejde, fandt nyt udtryk i den afhandling om »Det stockholmske Blodbad«¹, i hvilken Erslev søgte at opretholde den opfattelse af blodbadets forhistorie, som han var naaet til i sin berømte undersøgelse over dette emne fra 1891, mod Weibulls kritiske revision af problemkomplekset »Stockholms blodbad«². Hoveduenigheden gjaldt Uppsalakannikernes »relation« af 1523, som Weibull skød helt til side som »alltigenom . . en försvarsskrift, fyldt av medvetna tendentiöst utformade felaktigheter och förvanskningar«. Atter her gjaldt dog striden ikke saa meget metoden som dens anvendelse paa et konkret tilfælde. Det maa vist indrømmes, at den større konsekvens var paa Weibulls side.

Mere fremgangsrigt svingede Erslev det berømmelige sværd, som hans svenske elev og modstander udtalte ønsket om atter at se i hans haand, i den samtidigt fremkomne afhandling om »Dronning Tyre og Danevirke«³, der bl. a. retter sig mod Vilh. la Cour's »Kong Gorm og Dronning Tyre«⁴. Ikke længe efter tvang døden det for stedse den store historiker af hænde.

Hans endnu ældre kollega og paa visse punkter modstander i det metodiske Johs. Steenstrup holdt længere ud og viste bl. a. sit skarpsind i sine runestensstudier⁵, »Nogle Studier fra Vikingetiden« og »Nogle Undersøgelser til Belysning af Teksten i Adam af Bremens Værk«⁶. Jørgen Olrik fortsatte sin Saxoforskning i flere afhandlinger over de til »Gesta Danorum«

¹ 9. r. VI, 1928—29, 249—68.

² Scandia I, 1928, 1—83; jfr. Weibulls antikritik sst. III, 1930, 116—39.

³ 9. r. VI, 1—53.

⁴ 9. r. V, 1926—27, 189—252.

⁵ Festskrift til Kristian Erslev fra danske Historikere, 1927 [i det følgende citeret: Festskrift Erslev], 61—84.

⁶ 9. r. III, 1923, 148—64; II, 1928—29, 343—63.

knyttede kildeproblemer¹. Han har i en af disse udtalt: »at meget af det i det følgende fremsatte beror paa forfatterens subjektive skøn, følger af selve æmnets art«². Muligvis har han ret i den sidste sætning, sikkert i den første. Men sikkert er ogsaa, at han her har fremsat talrige iagttagelser, bundende i dyb indlevelse i emnet, som giver os et rigere og rigtigere billede af vor middelalders største historieskriver. Om han paa sin maade, der afviger baade fra C. Weibulls, K. Fabricius' og Sofus Larsens, har raadet »Knytlingasaga«s gaade, maa kommende Saxoforskere skønne om. Noget nyt i sin art betegnede den unge Arupelev Arthur Köchers diplomatariske undersøgelse over »Kongebrevet fra 1085«³, selvom hans resultater sloges i stykker i L. Weibulls afhandling i tidsskriftet om samme emne⁴. En anden af det yngre slægtled V. Hermansen paaviste i »Halandslistens Herredssummer«⁵ en relation mellem disse summer og andre tal i listen, som var undgaaet tidligere forskeres opmærksomhed, mens Ernst Larsen gav en kritisk redegørelse for en hidtil ret upaaagtet beretning til 1660-stændermødets historie⁶.

Overraskende var K. Fabricius' paavisning af, at Cornelius Hamsforts, af Allen udnyttede, skildring af danske bondekaar under Christian IV. i hovedsagen var verbalt laan fra Johan Behams skildring af sydtyske bondeforhold ved 1520⁷. Et emne inden for det 19. aarh.s danske historie tog Hans Jensen op i sit forsøg paa ved en gennemgang af det bevarede aktmateriale at udrede det spørgsmaal, om Frederik VI. har

¹ »Hylleminde«, Festskrift Erslev 1927, 31—40; »Om forholdet mellem Sakser og Knytlingasagas fremstilling af Danmarks historie 1146—1187«, 10. r. I, 1930—31, 131—90; »Studier over Saksers historiske kilder«, II, 1932—34, 149—289.

² 10. r. II, 150.

³ 9. r. II, 1921—23, 129—70.

⁴ 9. r. III, 1923, 101—47.

⁵ Festskrift Erslev 1927, 171—78.

⁶ 9. r. III, 1923, 389—99.

⁷ 10. r. II, 1932—34, 540—55.

haft nogen personlig andel i det berømte kongelige svar paa trykkefrihedsadressen af 21. febr. 1835¹.

Paa erhvervshistorisk omraade har Arups incitament været medvirkende ved fremkomsten af Albert Olsens redegørelse for »Steffen Rodes Regnskabsbog over Studehandel 1637—1650«², noget nyt inden for tidsskriftet baade ved arten af den behandlede hovedkilde, en privat købmandsbog, og ved den grundige skildring af en vigtig side af dansk handelsliv i midten af 17. aarh., af Svend Aakjærs »Fjends Herreds Selvejrbønder«³, der søger at paavise en vidtgaaende kontinuitet i herredets bønders skatteydelse fra Valdemar II.s tid til herredets ældste bevarede lensregnskaber, og af Astrid Friis' paa engelske toldregnskaber byggende »Bemærkninger til Vurdering af Øresundstoldregnskaberne og Principerne for deres Udgivelse«⁴.

En fortsættelse af tidligere studier over besiddelsesforhold i det danske landbrug i 16. aarh. var Th. B. Bangs »Kronens mageskifter under Frederik 2«⁵, der især byggede paa udgaven af »Kronens Skøder«. Længere tilbage i tiden greb Poul Nør-lund i sine afhandlinger om »Jorddrotter paa Valdemarstiden«⁶ og »De ældste Vidnesbyrd om Skyldtaxationen«⁷, som med udgangspunkt i studier over »Sorø gavebog« paaviste, at storgodsbesiddelsen allerede i 12. aarh. raadede i store dele af Sjælland, og at skyldtaxationen (der, modsat, hvad Arup i sin »Leding og ledingsskat« mente, kunde føres tilbage til senest c. 1160) sandsynligvis i sin oprindelse var en landgildeansættelse. Vægtige bidrag til dansk landbrugs- og bondehistorie var ogsaa C. A. Christensens »Nedgangen i landgilden i det 14. aarhundrede«⁸, C. Klitgaards »Vendsysselske Selvejrbønder før

¹ 10. r. IV, 1937, 201—77.

² 9. r. I, 1918—20, 255—81.

³ 9. r. II, 1921—23, 27—77.

⁴ 9. r. IV, 1925—26, 109—82.

⁵ 9. r. I, 1918—20, 1—42.

⁶ Festskrift Erslev 1927, 141—70.

⁷ 9. r. VI, 1928—29, 54—95.

⁸ 10. r. I, 1930—31, 446—45.

og efter »Klemensfejden«¹, K. C. Rockstrøhs »Frederik 4's Godspolitik 1715—1720«² og »Den store Landbokommission og de militære Kollegier 1786—88«³, Hans Knudsens undersøgelse over »Danske Lovs Bestemmelser om Selvejrbønders Hoveri«⁴ og Hans H. Fussings skildring af »Gjessingholm 1609—1663«⁵. En fase i det 19. aarh.s husmandspolitik belyste Hans Jensen i »Statshusmandsloven af 1899«⁶.

Handelshistorien traadte nu, som i den Erslevske periode, stærkt tilbage for landbrugshistorien. Hovedbidragene var de nævnte af Albert Olsen og Astrid Friis. Sider af den merkantile udvikling belystes af Johs. Knudsen⁷, Louis Bobé⁸ og Arthur G. Hassø⁹, mens Fr. le Sage de Fontenay og J. H. Hegermann-Lindencrone gav et rids af »Danmarks Handelstraktater med Spanien«¹⁰ og Georg Nørregaard skildrede »Englands Køb af de danske Besiddelser i Ostinden og Afrika 1845 og 1850«¹¹. Spadestik i næsten udyrket jord tog Hugo Mathiesen i »Hærvejen gennem Jylland. Introduktion til det jydsk Vejnets Historie«¹² og Georg Galster i »Reynold Junges Møntmesterregnskaber«¹³. Vidtspændende ved sit emne var den svenske økonomiske historiker Eli F. Heckschers tankerige opsats »Merkantilismen som Samfundsopfattelse«¹⁴ — af et vingefang, som er sjældent i tidsskriftet. I anmeldelser har bl. a.

¹ 10. r. IV, 1937, 86—105.

² 9. r. III, 1923, 1—92.

³ 9. r. VI, 1928—29, 96—111.

⁴ Festskrift Erslev 1927, 371—92.

⁵ 10. r. III, 1934—36, 51—101, 193—241.

⁶ Festskrift Erslev 1927, 631—54.

⁷ »Hollandsk Indflydelse paa Navngivningen i Farvandene omkring Danmark«, 9. r. I, 1918—20, 43—88.

⁸ »Holland og Danmark«, Festskrift Erslev 1927, 353—70.

⁹ »Den danske Regering og Koffardifarten Nord om Norge i det 16. Aarhundrede«, 10. r. II, 1932—34, 556—608.

¹⁰ 9. r. I, 1918—20, 43—88.

¹¹ 10. r. III, 1934—36, 335—412.

¹² Festskrift Erslev 1927, 100—30.

¹³ Sst. 271—90.

¹⁴ 9. r. V, 1926—27, 1—22.

Arup, Albert Olsen, Heckscher og dennes danske elev Aksel E. Christensen behandlet værker inden for nordisk økonomisk historie.

Topografi og bygningshistorie repræsenteredes bl. a. ved afhandlinger af Chr. A. Jensen¹, Mackeprang² og Vilh. Lorenzen³.

Til klostervæsenets historie gav Hal Koch i »De ældste danske Klosters Stilling i Kirke og Samfund indtil 1221«⁴ et indholdsrigt bidrag. Spørgsmaal inden for den statslige finans- og forvaltningshistorie belystes — foruden i de førnævnte arbejder af Th. B. Bang, Nørlund og Rockstroh — i afhandlinger af Svend Aakjær⁵, Joh. Hvidtfeldt⁶, H. Hjelholt⁷, A. Degn⁸ og Harald Jørgensen⁹. Paa rets- og forfatningshistoriens omraade var Johs. Steenstrup virksom, til døden fravristede ham den pen, som alderdommen ikke standsede, og som i henvend 60 aar bidrog til at tegne tidsskriftets ansigt¹⁰. Et enkelt retshistorisk bidrag ydedes af Poul Johs. Jørgensen¹¹.

Bidragene til Danmarks indre og ydre tidshistorie gjaldt næsten alle det 19. aarhundrede. Undtagelser danner Henry Bruuns lille studie over opsigelsesbrevet af 23. juni 1439¹² og

¹ »Sfragistik og Topografi«, Festskrift Erslev 1927, 179—86.

² »Middelalderlige kirkeudvidelser«, sst. 187—210.

³ »En Renæssancestad«, sst. 339—352. 1921 udgav foreningen Lorenzens »Studier i dansk Herregaardsarkitektur i 16. og 17. Aarhundrede«.

⁴ 10. r. III, 1934—36, 511—82.

⁵ »Om det olddanske Herred og Sogn«, Festskrift Erslev 1927, 1—30.

⁶ »Forordningen af 3. August 1523«, 10. r. III, 1934—36, 32—42.

⁷ »Ansættelsen til Mølleskyld i Christian V.s Matrikel«, 10. r. II, 1932—33, 36—58.

⁸ »Marken som Værdienhed paa Færøerne«, 10. r. I, 1930—31, 68—78.

⁹ »Finansforvaltningens Omdannelse i 1816«, sst. 191—209.

¹⁰ »Nogle Strejflys over Christian IV's Tidsalder, særligt med Hensyn til Kvindens Stilling«, 10. r. I, 1930—31, 1—49; »Fredløs«, sst. 395—445; »Flertal og Mindretal. En Undersøgelse over Afstemning og Valg i Danmark i ældre Tid«, II, 1932—33, 449—83; »Valdemar Sejrs Død og de ved Tronskiftet vedtagne Ændringer i Landets Styrelse«, III, 1934—36, 1—31.

¹¹ »Hærværksforbrydelsen i Landskabslovene«, Festskrift Erslev 1927, 31—60.

¹² 10. r. II, 1932—34, 84—92.

J. Osc. Andersens »Er 1527 i retslig Henseende Epokeaaret i dansk Reformationshistorie?«¹. Hans Jensen uddybede Neergaards skildring af »Bondecirkulæret af 8. November 1845«² og behandlede striden mellem »Fr. Jul. Kaas og A. S. Ørsted i 1826«³. Jens Møller skrev »Om Orla Lehmanns Andel i Udkastet til Junigrundloven«⁴, Axel Linvald om »Novemberministeriets Fredsmaal«⁵, H. Hjelholt om »Martensen og sprogreskripterne«⁶ og »Kongens proklamation til Slesvigerne af 27. august 1839«⁷. Et rids af sjælden klarhed og skarphed i problemstillingen og rigt paa nye synspunkter gav Povl Engelstoft i »Skellet i dansk Historie efter 1864«⁸ — har mon nogen sinde en afhandling i tidsskriftet rummet saa meget paa saa faa sider? Skarpsindige og indtrængende var Erik Møllers afhandlinger om »London-Konferencens Hovedproblem« og »Moltke-Huitfeldt og Landgangsplanen 1870«⁹. Klarhed over længe omtvistede spørgsmaal skabte ud fra et omfattende kritisk studium af hjemligt og fremmed arkivstof Aage Friis i afhandlingerne om »Ministeriet Estrup og Ophævelsen af Pragfredens Artikel V« og »Skandinavismens Kulmination. Ministeriets Halls Planer om en nordisk Union forud for Udstedelsen af Martskundgørelsen 1863«¹⁰. Til belysning af minister-skiftet nov.-dec. 1863 udgav Friis Orla Lehmanns beretning herom — den vigtigste af tidsskriftets ikke mange kildepublikationer i denne periode¹¹. I lærerige anmeldelser redegjorde han bl. a. for N. Neergaards »Under Junigrundloven« og studiet af det 19. aarh.s danske historie og for den nyere tyske historie-

¹ 10. r. II, 1932—34, 227—70.

² 9. r. III, 1921—23, 171—223.

³ 10. r. I, 1930—31, 50—67.

⁴ 9. r. V, 1926—27, 447—85.

⁵ Festskrift Erslev 1927, 483—514.

⁶ 9. r. VI, 1928—29, 364—413.

⁷ 10. r. III, 1934—36, 417—32.

⁸ Festskrift Erslev 1927, 551—68.

⁹ Sst. 515—36; 9. r. IV, 1925—26, 183—88.

¹⁰ Festskrift Erslev 1927, 569—630; 10. r. III, 1934—36, 583—692.

¹¹ 10. r. IV, 1937, 278—345.

forskning vedrørende hertugdømmerne¹. En interessant drøftelse af materialet til den nyeste tids historie og maaden for dets behandling gav P. Munch².

Til Sønderjyllands historie ydedes hovedbidragene af P. Lauridsen (»Sønderjydske Førere i 1850'erne«³) og H. Hjelholt (»Inkorporationen af den gottorpske del af hertugdømmet Slesvig i året 1721«; »Den slesvigske stænderforsamling i 1860«; »Treitschkes overgang til kravet om Preussens anneksion af hertugdømmerne«⁴), mens C. O. Bøggild Andersen belyste holsteneren Hedemann-Heespens syn paa forholdet mellem Danmark og hertugdømmerne⁵ og gav et indlæg i striden om forstaaelsen af »Norgesartikelen« i Christian III.s haandfæstning⁶.

A. P. Tuxen skildrede ud fra sin grundmurede viden om den store nordiske krigs historie Frederik IV.s personlige indsat som krigsherre i denne krig⁷, skænkede tidsskriftet en af sine forstudier til Poul Vendelbo Løvenørns biografi⁸, redegjorde for forholdet mellem Tscherning, Hedemann og Læssøe i marts-juli 1848⁹ og gennemgik kritisk O. Bergersens værk om Tordenskjold¹⁰. Blandt de »civile« biografiske bidrag kan nævnes E. Nystrøms om Tyge Brahes brud med fædrelandet¹¹, Johanne Skovgaards om Schack Carl Rantzau-Aschebergs ungdom¹² og Kr. Petersens smukke og alsidige skildring af Ejlert Peter Tscherning¹³.

¹ 9. r. I, 1918—20, 89—128; 301—10.

² Festskrift Erslev 1927, 655—76.

³ 9. r. II, 1921—23, 233—86.

⁴ 10. r. IV, 1937, 225—60; 9. r. III, 1923, 209—344; Festskrift Erslev 1927, 537—58.

⁵ 10. r. I, 1930—31, 257—325.

⁶ 10. r. III, 1934—36, 242—53.

⁷ Festskrift Erslev 1927, 393—408.

⁸ 9. r. II, 1921—23, 307—36.

⁹ 9. r. IV, 1925—26, 1—52.

¹⁰ 9. r. V, 1926—27, 253—81; jfr. VI, 1928—29, 116—32.

¹¹ Festskrift Erslev 1927, 291—320.

¹² Sst. 449—66.

¹³ 9. r. III, 1923, 345—84.

En overgang fra biografien til literærhistorien danner Th. A. Müllers fine skildring af »Ambrosius Stubs Liv og Personlighed«¹. Naar undtages Steenstrups folkevisestudier², var det i disse aar ellers mest lærdoms- og dannelseshistorien, som prægede tidsskriftets bidrag til aandshistorien. Ellen Jørgensen fortsatte sine middelalderstudier (»Nordiske Studerende ved Universitetet i Louvain«; »De middelalderlige latinske Manuskripter i det kgl. Bibliotek«³), men hendes hovedindsats i denne periode er bidragene til karakteristik af ældre danske historikere (»Hans Gram«; »Caspar Paludan-Müller«⁴), forstudier til hendes store værk om dansk historieforskning og historieskrivning, af hvilket foreningen 1931 udgav afsnittet indtil 1800. Inden for samme felt falder Th. A. Müllers studie over »Holbergs to ældste historiske arbejder«⁵. William Christensen fremdrog ud fra sit indgaaende kendskab til det haandskriftlige materiale vidnesbyrd om historisk interesse hos den danske adel i 16. og 17. aarh.⁶, mens Henny Glarbo fremlagde sine »Studier over danske Adelsmænds Udenlandsrejser i Tiden 1560—1660«,⁷ og G. L. Wad ved eksempler fra Fyn viste, hvor stor ret Molbech i sin tid havde haft til at klage over den vandalisme, hvormed mange vigtige haandskriftkilder er blevet behandlet i ældre tid⁸.

Fra Fridericias redaktørtid fulgte tidsskriftet i langt højere grad end før med i fremmed historisk litteratur om emner af universalhistorisk interesse. Den herved grundlagte tradition er blevet bevaret, og talrige recensioner af værker af denne art er fremkommet i det, ikke mindst efter at der fra 1918 er udgivet særlige »litteraturhefter«. Det er umuligt her at nævne de mange anmeldelser af arbejder til dansk og fremmed historie og de oversigter, som fra tid til anden er givet over forskningen paa

¹ Festskrift Erslev 1927, 409—48.

² 9. r. I, 1918—20, 232—54.

³ 9. r. III, 1923, 385—89; Festskrift Erslev 1927, 211—26.

⁴ Sst. 165—91; V, 1926—27, 349—446.

⁵ 10. r. IV, 1937, 1—28.

⁶ Festskrift Erslev 1927, 321—38.

⁷ 9. r. IV, 1925—26, 227—74.

⁸ Festskrift Erslev 1927, 467—82.

forskellige omraader og over nye organisationer og sammenslutninger inden for den historiske verden. Mindes bør dog om Erik Møllers »Aktsamlinger til Krigens Forhistorie« og »Nyt om Krisen 1914 og Balkanpolitiken 1914—1917«¹, Harald Jørgensens redegørelser for »Fransk Revolutionshistorie efter Verdenskrigen« og »Historieundervisningens Reform«², Aksel E. Christensens »Hanseforskning efter Verdenskrigen«³, F. W. Wendts »Nyere amerikansk Historieforskning«⁴ og A. Linvald's »Metternich«⁵ som vidnesbyrd blandt flere om, hvor alsidigt tidsskriftets bidragydere har haft blikket rettet mod den historiske verdensliteratur og foretelser inden for nyere historisk forskning og undervisning. Færre var afhandlingerne med ikke-dansk emne, men de er dog flere end i noget tidligere afsnit af tidsskriftets historie. J. L. Heiberg skrev om den jødiske oldtidshistoriker Josephos⁶ og gav i sin afhandling tidsskriftets læsere et indtryk af, hvorledes en klassisk filolog tog paa de kildekritiske problemer, A. Linvald om »Frederik den Stores Statsopfattelse«⁷ — et i metode og syn af Friedrich Meinecke præget arbejde — Vilh. Ia Cour om »Johann Gottlieb Fichte i Lys af den nyere tyske Historieforskning«⁸, Hans Jensen om »Den tyske Kulturkamp efter 1871«⁹ og H. Hjelholt om »Friedrich Meinecke«¹⁰.

Dette forsøg paa at tegne »Historisk Tidsskrift«s saga gennem de forløbne hundrede aar bærer oversigtens præg. Det er en slags træsnit, lidt haardt og knapt i trækkene. Adskillige

¹ 9. r. IV, 1925—26, 53—71; V, 1926—27, 300—07.

² 10. r. II, 1932—34, 293—322; 619—49.

³ 10. r. III, 1934—36, 440—63.

⁴ 10. r. II, 1932—34, 106—15.

⁵ 9. V, 1926—27, 125—38.

⁶ 9. r. II, 1921—23, 281—306.

⁷ 10. r. II, 1932—34, 1—35.

⁸ 10. r. IV, 1937, 29—52.

⁹ Sst. 53—68.

¹⁰ Sst. 69—85.

nuancer mangler, og udredede er langt fra alle de traade, som gennem tiderne forbinder tidsskriftets bidrag — fra dem, der er skrevne ved spedelyset, til dem, der saa verden i lyset af P. H.-lamper — med dansk og fremmed historieforskning i det hele og med den almindelige aandsudvikling her hjemme og i udlandet. I al sin knaphed vil dog vistnok det givne billede vise, hvorledes de skiftende hovedfaser i denne forskning og denne udvikling har sat spor i det.

I valget af studieemner, i synspunkter og metode viser afsnit af tidsskriftets historie en fra de andre mere eller mindre afvigende indstilling. Visse perioder præges af større rigdom, større forskningsenergi, større alsidighed og vilje til at gaa nye veje end andre. Særlig rig i alle henseender er den »Erslevske periode«, som med rette kan kaldes tidsskriftets storhedstid. En af aarsagerne hertil var, at impulser udefra gjorde sig gældende med stor styrke, samtidigt med at den nationale udvikling fra 1864 blev tvunget ind i nye baner og bidrog til at fremme nye opfattelser af folkets historie og større kritisk selvbesindelse hos flere af de stærkeste aander i den yngre slægt. Men det skyldtes ogsaa, at dansk historieforskning vistnok aldrig har ejet en saadan rigdom paa betydelige forskerpersonligheder som da. En enkelt blandt dem, Kr. Erslev, kom i højere grad end nogen ældre dansk historiker til at danne skole, og den Erslevske skole har i meget sat sit præg paa tidsskriftet. Ensidigt skolepræget, »ensrettet«, for at bruge et aktuelt udtryk, blev dette dog ikke, saa lidt som det havde været det før eller blev det i den efter-Erslevske tid. Det hang sammen med den frihed, som Erslev indrømmede sine elever i synspunkter og emnevalg, naar blot metoden var forsvarlig; men det hang ogsaa sammen med, at selvstændige og betydelige forskerpersonligheder — Steenstrup, A. D. Jørgensen, Fridericia, Holm, Troels-Lund o. a. — virkede samtidig med ham og bidrog til at forme dansk historievidenskab og danne de yngre slægtled. Nye synspunkter udfoldede sig og brødes med ældre og med hinanden indbyrdes; viljen hos nogle til at bane nye veje mødtes med viljen hos andre til at værne ældre positioner; trods al brydning var der

samtidig hos de ofte meget forskelligartede forskere vilje til at finde og anerkende det gode i hinandens resultater og til at indrømme, at enhver sag og da frem for alt den historiske udvikling i alle sine forgreninger kunde ses fra mange synsvinkler. Alt dette bidrog til at gøre perioden rig. — Man kan næppe udtale noget bedre ønske for tidsskriftets fremtid, end at det maa bevare og videreudvikle rigdom og mangfoldighed i synsmaader og give plads for forskellige forskerindividualiteter, samtidig med, at det viser troskab mod de principer, som er gyldige for al videnskab.

Tillæg.

I.

Den Danske Historiske Forenings Bestyrelse. 1839—1939.

1. Bestyrelsesmedlemmer. (Ordnet efter Indtrædelsesaaret.)

- P. V. Jacobsen*, Justitsraad, Kommitteret i Rentekammeret, 1839—42.
J. E. Larsen, Professor, Etatsraad, 1839—56.
C. Molbech, Professor, Etatsraad, 1839—53.
N. M. Petersen, Registrator i Geheimearchivet, 1839—43.
H. M. Velschow, Professor, 1839—50.
F. Schiern, Professor, Dr. phil., 1842—43 og 1845—82.
C. F. Allen, Professor, 1843—45 og 1850—57.
C. T. Engelstoft, Professor, Dr. theol., 1843—52.
C. F. Wegener, Geheimearchivar, Konferentsraad, 1852—53.
N. L. Westergaard, Professor, 1853—65.
J. J. A. Worsaae, Museumsdirektor, Etatsraad, 1853—73.
M. N. C. Kall Rasmussen, Registrator i Geheimearchivet, Professor, 1857—63.
A. F. Krieger, Højesteretsassessor, 1857—70.
T. A. F. Regenborg, Etatsraad, 1863—70.
E. Holm, Professor, Dr. phil., 1865—97.
S. M. Gjellerup, Underbibliothekar, 1870—95.
F. Krarup, Arkivassistent, 1870—77.

samtidig hos de ofte meget forskelligartede forskere vilje til at finde og anerkende det gode i hinandens resultater og til at indrømme, at enhver sag og da frem for alt den historiske udvikling i alle sine forgreninger kunde ses fra mange synsvinkler. Alt dette bidrog til at gøre perioden rig. — Man kan næppe udtale noget bedre ønske for tidsskriftets fremtid, end at det maa bevare og videreudvikle rigdom og mangfoldighed i synsmaader og give plads for forskellige forskerindividualiteter, samtidig med, at det viser troskab mod de principer, som er gyldige for al videnskab.

Tillæg.

I.

Den Danske Historiske Forenings Bestyrelse. 1839—1939.

1. Bestyrelsesmedlemmer. (Ordnet efter Indtrædelsesaaret.)

- P. V. Jacobsen*, Justitsraad, Kommitteret i Rentekammeret, 1839—42.
J. E. Larsen, Professor, Etatsraad, 1839—56.
C. Molbech, Professor, Etatsraad, 1839—53.
N. M. Petersen, Registrator i Geheimearchivet, 1839—43.
H. M. Velschow, Professor, 1839—50.
F. Schiern, Professor, Dr. phil., 1842—43 og 1845—82.
C. F. Allen, Professor, 1843—45 og 1850—57.
C. T. Engelstoft, Professor, Dr. theol., 1843—52.
C. F. Wegener, Geheimearchivar, Konferentsraad, 1852—53.
N. L. Westergaard, Professor, 1853—65.
J. J. A. Worsaae, Museumsdirektor, Etatsraad, 1853—73.
M. N. C. Kall Rasmussen, Registrator i Geheimearchivet, Professor, 1857—63.
A. F. Krieger, Højesteretsassessor, 1857—70.
T. A. F. Regenburg, Etatsraad, 1863—70.
E. Holm, Professor, Dr. phil., 1865—97.
S. M. Gjellerup, Underbibliothekar, 1870—95.
F. Krarup, Arkivassistent, 1870—77.

- J. Grundtvig*, Kontorchef i Kongerigets Archiv, 1873—88.
C. F. Bricka, Arkivar, 1877—97.
J. C. H. R. Steenstrup, Professor, Dr. jur., 1883—1919.
J. A. Fridericia, Professor, Dr. phil., 1888—1912.
Kr. Erslev, Rigsarkivar, Dr. phil., 1895—1919.
M. Mackeprang, Museumsdirektør, Dr. phil., 1897—1914 og
 1919—29.
M. Rubin, Generaldirektør, 1897—1907.
Aage Friis, Professor, Dr. phil., 1907—19 og 1929 ff.
Erik Arup, Professor, Dr. phil., 1913—24.
Knud Fabricius, Professor, Dr. phil., 1914—19.
Fr. le Sage de Fontenay, Arkivar i Udenrigsministeriet, 1919—24.
Ellen Jørgensen, Bibliotekar, Dr. phil., 1919 ff.
Axel Linvald, Rigsarkivar, 1919 ff.
Erik Møller, cand. mag., Redaktør, 1924—33.
Poul Nørlund, Museumsinspektør, Dr. phil., 1924—33.
C. O. Bøggild Andersen, Bibliotekar, Dr. phil., 1933 ff.
Frantz W. Wendl, Lektor, 1933 ff.

2. Formænd.

- J. E. Larsen*, Professor, Etatsraad, 1839—41.
H. M. Velschow, Professor, 1841—50.
C. T. Engelstoft, Professor, Dr. theol., 1850—52.
C. F. Wegener, Geheimearchivar, Konferentsraad, 1852—53.
J. E. Larsen, Professor, Etatsraad, 1853—56.
A. F. Krieger, Højesteretsassessor, 1857—70.
F. Schiern, Professor, Dr. phil., 1870—82.
E. Holm, Professor, Dr. phil., 1882—97.
J. C. H. R. Steenstrup, Professor, Dr. jur., 1897—1919.
M. Mackeprang, Museumsdirektør, Dr. phil., 1919—29.
Aage Friis, Professor, Dr. phil., 1929 ff.

3. Sekretærer (Redaktører).

- C. Molbech*, Professor, Etatsraad, 1839—53.
N. L. Westergaard, Professor, 1853—65.
E. Holm, Professor, Dr. phil., 1865—78.
C. F. Bricka, Arkivar, 1878—97.
J. A. Fridericia, Professor, Dr. phil., 1897—1912.
Kr. Erslev, Rigsarkivar, Dr. phil., 1912—17.
Erik Arup, Professor, Dr. phil., 1917—24.
Ellen Jørgensen, Bibliotekar, Dr. phil., 1924—32.
Axel Linvald, Rigsarkivar, 1932 ff.

II.

Skrifter udgivne af Den Danske Historiske Forening.
Historisk Tidsskrift 1839—1938 (60 Bind).

1. Række: 1839—1846	6. Række: 1887—1897
2. Række: 1846—1856	7. Række: 1897—1906
3. Række: 1857—1869	8. Række: 1907—1916
4. Række: 1869—1878	9. Række: 1918—1929
5. Række: 1879—1887	10. Række (I—IV): 1930—38

- C. Molbech*: Historiske Aarbøger, til Oplysning og Veiledning i Nordens, særdeles Danmarks Historie. I—III. 1845—51.
- C. Molbech*: Historisk-biographiske Samlinger, og Bidrag til den danske Sprog- og Literaturhistorie i ældre og nyere Tid. I—III. 1847—51.
- J. P. F. Konigsfeldt*: Genealogisk-historiske Tabeller over de nordiske Rigers Kongeslægter. 2. omarbejdede Udgave. 1856.
- N. M. Petersen*: Bidrag til den danske Literaturs Historie. I—V, Register. 1853—64.
- H. G. Garde*: Den dansk-norske Sømagts Historie 1535—1700. 1861.
- Fr. Hammerich*: Den hellige Birgitta og Kirken i Norden. 1863.
- O. Vaupell*: Kampen for Sønderjylland 1848—50. I—III. 1863—67.
- H. F. Rørdam*: Københavns Universitets Historie fra 1537 til 1621. I—IV. 1868—74.
- Joh. C. H. R. Steenstrup*: Historieskrivningen i Danmark i det 19de Aarhundrede (1801—1863). 1889.
- Vilh. Lorenzen*: Studier i dansk Herregaardsarkitektur i 16. og 17. Aarhundrede. 1921.
- Festskrift til Kristian Erslev*. 1927.
- Ellen Jørgensen*: Historieforskning og Historieskrivning i Danmark indtil Aar 1800. 1931.
- Joh. Steenstrup*: Nogle Omrids af min Virksomhed som Universitetslærer. Med en Fortegnelse over Joh. Steenstrups Arbejder og Oversigt over hans Universitetsvirksomhed. 1934.
- Kr. Erslev*: Historiske Afhandlinger. I—II. 1937.
- A. D. Jørgensens Breve*. Udg. ved Harald Jørgensen. 1939.
- Henry Bruun*: Indholdsfortegnelse til *Historisk Tidsskrift*, 1. Række til 10. Række IV. Bind, 1839—1938. 1939.